

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
دفتر انتشارات و فناوری آموزشی

آموزشی ابتداری

رشد

ماهنامه‌ی آموزشی، تحلیلی و اطلاع‌رسانی
برای آموزگاران، دانشجویان معلمان و کارشناسان وزارت آموزش و پرورش
دوره‌ی بیست و نهم | دی‌ماه ۱۴۰۴ | شماره‌ی پی‌درپی ۲۳۳ | ۴۸ صفحه
www.roshdmag.ir

۴

ما برای ایران

دهه‌ی فجر مبارک

ماهانمای آموزشی، تحلیلی و
اطلاع‌رسانی برای آموزگاران، دانشجویان معلمان
و کارشناسان
وزارت آموزش و پرورش

دوره بیست‌ونهم | دی ماه ۱۴۰۴ | شماره
پی‌درپی ۲۲۳ | ۴۸ صفحه
www.roshdmag.ir

آموزشی ابتدایی

خانواده‌ی مجلات رشد همه‌ی تلاش خود را کرده است تا این مجله در دسترس عموم جامعه‌ی آموزشی و تربیتی کشور قرار گیرد و همه‌ی مخاطبان در میهن عزیز اسلامی‌مان امکان تهیه‌ی آن را داشته باشند.
قیمت ۳۰۰/۰۰۰ ریال

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
دفتر انتشارات و فناوری آموزشی

نشانی‌کاتال رشد آموزش ابتدایی در پیام‌رسان شاد
@roshd_amooshesh_ibtadaei

فهرست

- ۲ تربیت حماسی؛ میراث حاج قاسم و رسالت معلمی | مهدی رضایی
- ۴ مناسبت‌های ماه | مریم ملکی
- ۶ مسیری ساده تا فهم سوره‌ی توحید | مریم خدادادی، محدثه محمدزاده

آموزش

- ۹ چالش نرم‌کردن روش‌های سخت | معصومه مطور
- ۱۲ مهارت نفوذ در دل‌ها | مریم شهرآبادی
- ۱۴ مدرسه‌ی انگلیسی (قسمت دوم) | سیدسعید قاضی میرسعید، حمید زینلی، محمدجواد کشانی، امیرحسین حمزه

- ۱۶ دیوارها فقط دیوار نیستند! | سیدعلی عبداللهی حسینی، عدرا بیگم هژیبری
- ۱۸ هوش مصنوعی روایتگر شاهنامه | ژارمن یولیدسن‌ونسان
- ۲۰ کلاس هوشمندت را بساز! (قسمت دوم) | حامد شاکریان
- ۲۲ خواندن همیشه برای همه‌ی دانش‌آموزان آسان نیست | ساجده میرزایی

در کلاس

- ۲۶ برف کاغذی | پری حاجی‌خانی
- ۲۸ از مصرف تا خلاقیت | سعیده جعفری
- ۳۱ معلم ثابت یا شناور؟! | حسن ذوالفقاری
- ۳۴ چهار قرار شیرین | محمد سبحانی، حمید توانا، زهرا غلامی، زهراسادات نورانی
- ۳۸ مهربی در دل سیب‌زمینی | مریم اسدی
- ۴۰ کلاس شهری | اعظم لاریجانی

تجربه

- ۴۲ جشن حضور | مرضیه عرب‌زاده کوبانی
- ۴۶ نمکت‌ها را جابه‌جا کن! | بهروز انصاری

به نام خدا

اللهم صلِّ علی محمد و آل محمد و عجل فرجه

مدیر مسئول: سیدسعید بدیعی
سردبیر: مهدی رضایی
شورای برنامه‌ریزی: دکترفاطمه وجدانی، دکتر معصومه فروش،
مریم پراکنده، امیرذوقی، محمد سبحانی
مدیر داخلی: مریم شهرآبادی
ویراستار: زهرا نظام‌الدینی
مدیر هنری: کوروش پارس‌نژاد
طراح گرافیک: وحیدحقی
دبیر عکس: اعظم لاریجانی
نشانی دفتر مجله: تهران، ایرانشهر شمالی، پلاک ۲۷۰
تلفن: ۸۸۸۳۹۱۷۸ - ۲۱
۹ - ۸۸۸۳۱۱۶۱ - ۲۱ (داخلی ۵۱۱)
نمابر: ۸۸۳۰۱۴۷۸ - ۲۱

درگاه ورود به سامانه‌ی
فروش و اشتراک

nazar.roshdmag.ir
برای ثبت نظرات شما
در مورد این مجله

در نقشه، پراکندگی فرهنگی‌با مشارکت‌کننده از هر استان را در این شماره می‌بینید.

قابل توجه نویسندگان و مترجمان

مقاله‌ای که برای درج در مجله می‌فرستید: با اهداف و رویکردهای آموزشی، تربیتی و فرهنگی این مجله مرتبط باشد. • قبلاً در جای دیگری چاپ نشده باشد. • در حد ۱۰۰۰ کلمه و خلاصه‌ای علمی و آموزشی باشد. • روان و از نظر دستور زبان فارسی درست باشد. • چکیده داشته باشد با هدف‌ها و پیام نوشتار در چند سطر تنظیم شود. • معرفی‌نامه‌ی کوتاهی از نویسنده یا مترجم، عنوان و آثار وی پیوست شود. • اگر ترجمه است، متن اصلی نیز همراه آن باشد. ذکر این نکته ضروری است: • مجله در رد، قبول، ویرایش و تلخیص مقاله‌ی رسیده مختار است. • آرای مندرج در مقاله ضرورتاً مبین رأی و نظر مسئولان مجله نیست.

مهدی رضایی

تو برافروختی درون دماغ
خردی تابناک‌تر ز چراغ

با همه زیرکی که در خردست
بی‌خودست از تو و به جای خودست

چون خرد در ره تو پی گردد
گرد این کار وهم کی گردد

جان که او جوهرست و در تن ماست
کس نداند که جای او به کجاست

تو که جوهر نه‌ای نداری جای
چون رسد در تو وهم شیفته‌رای؟

رهنمایی و رهنمایت نه
همه جایی و هیچ جای نه

ما که جزئی ز سبع گردونیم
با تو بیرون ز هفت بیرونیم

نظامی گنجوی

تربیت حماسی؛ میراث حاج قاسم و رسالت معلمی

در آموزش ابتدایی

وفاداری، ایثار، شجاعت و مسئولیت‌پذیری پیدا می‌کنند. این ارزش‌ها، پایه‌های جامعه‌ای مقاوم و امیدوار هستند که می‌تواند در مواجهه با چالش‌های اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی استوار و متعهد باقی بماند.

از سوی دیگر، پرداختن به تربیت حماسی در آموزش ابتدایی، به ایجاد حس افتخار و تعلق خاطر به تاریخ و فرهنگ کشور می‌انجامد. کودک با شناخت الگوهای مثبت یاد می‌گیرد که ایستادگی، فداکاری و دفاع از ارزش‌ها، نه فقط امری تاریخی، بلکه بخشی از زندگی روزمره و مسئولیت اجتماعی اوست.

نشریه‌ی رشد آموزش ابتدایی خود را تنها رسانه‌ای یک‌طرفه نمی‌داند. ما باور داریم که صدای اصلی این نشریه صدای شما آموزگاران دلسوز و خلاق است. هیچ مقاله و پژوهشی نمی‌تواند جای روایت‌های واقعی و تجربه‌های عملی شما را بگیرد.

از این رو، در این شماره از نشریه از شما دعوت می‌کنیم تا در گفت‌وگویی جمعی درباره‌ی تربیت حماسی در کلاس‌های ابتدایی با ما همراه شوید. اگر شما تجربه‌ای عملی از اجرای فعالیت‌های حماسی در کلاس خود دارید، نمونه‌ی درس، قصه، کاردستی یا نمایشگاهی طراحی کرده‌اید که ارزش‌ها و مفاهیم حماسی را منتقل می‌کند یا ایده‌ها، پرسش‌ها و چالش‌هایی در این زمینه دارید، ما را از اندیشه‌ها و آثار خود بی‌نصیب نگذارید. نشریه‌ی ما خانه‌ی اندیشه‌های شماست. مطالب، یادداشت‌ها، خاطرات و گزارش‌های شما چراغ راه سایر معلمان و دانش‌آموزان خواهد بود.

با همراهی و مشارکت شما آموزگاران عزیز می‌توانیم تصویری زنده، ملموس و الهام‌بخش از تربیت حماسی در کلاس‌های ابتدایی ارائه کنیم. ما مشتاق دریافت پیشنهادها، نمونه‌های کار، داستان‌ها و تجربه‌های شما هستیم تا در شماره‌های آینده، به نام خودتان منتشر کنیم و جامعه‌ی آموزشی را از دیدگاه‌ها و نوآوری‌های شما بهره‌مند سازیم. بیایید با هم، دست در دست هم، نسلی تربیت‌کنیم که شجاعت، ایمان، فداکاری و مسئولیت‌پذیری را نه تنها در داستان‌ها، بلکه در زندگی واقعی خود تجربه کند.

دوره‌ی ابتدایی حساس‌ترین و اثرگذارترین مرحله‌ی رشد شخصیت کودک است. در این سال‌هاست که هویت اخلاقی، اجتماعی و فرهنگی شکل می‌گیرد و پایه‌های انگیزه‌های درونی و ارزش‌های انسانی گذاشته می‌شود. آموزگاران به‌عنوان اولین راهنمایان رسمی دانش‌آموزان در مدرسه، نقش ویژه‌ای در نهادینه‌کردن فضایل حماسی دارند.

رویکردهای تربیت حماسی در کلاس‌های ابتدایی می‌توانند شامل این موارد باشند:

● **قصه‌گویی و داستان‌سرایی:** روایت‌های حماسی و داستان‌های زندگی شهدای ملی و مذهبی، راهی جذاب و اثرگذار برای انتقال ارزش‌هاست. کودکان از خلال داستان‌ها، نه تنها با خدادادها آشنا می‌شوند، بلکه یاد می‌گیرند که چه ویژگی‌هایی در شخصیت فردی شجاع و مسئول وجود دارد.

● **فعالیت‌های خلاقانه:** طراحی کاردستی، نقاشی، نمایش کوتاه یا شعر درباره‌ی رشادت و ایثار امکان بیان احساسات و درونی‌سازی ارزش‌ها را فراهم می‌کند.

● **گفت‌وگو و بازتاب تجربه‌ها:** دانش‌آموزان می‌توانند درباره‌ی شخصیت‌های حماسی، رفتارهای شجاعانه و تصمیم‌گیری‌های مسئولانه بحث کنند. این گفت‌وگوها مهارت‌های تفکر نقادانه و اخلاقی آنان را تقویت می‌کند.

● **پیوند با مناسبت‌های تقویمی:** روزهای ملی، مذهبی و یادبود شهدا می‌توانند نقطه‌ی شروعی برای آموزش مفاهیم حماسی باشند. با استفاده از این مناسبت‌ها درس‌ها معنا و ارتباط بیشتری با زندگی واقعی کودکان پیدا می‌کنند.

تربیت حماسی و هویت ایرانی اسلامی

یکی از ویژگی‌های برجسته‌ی تربیت حماسی، ارتباط مستقیم آن با هویت ملی و مذهبی کودکان است. دانش‌آموزان وقتی با داستان‌ها و رفتارهای قهرمانان فرهنگی و ملی آشنا می‌شوند، درک عمیق‌تری از ارزش‌هایی چون

دی‌ماه ماهی است که یاد و خاطره‌ی جان‌فشانی‌های بزرگ در تاریخ معاصر کشورمان را زنده می‌کند. در این شماره، در آستانه‌ی سالگرد شهادت سردار رشید اسلام، حاج قاسم سلیمانی، فرصتی فراهم آمده است تا در کنار بزرگداشت این شخصیت اثرگذار، به موضوعی بنیادین در تعلیم و تربیت فرزندانمان بپردازیم؛ تربیت حماسی.

تربیت حماسی چیزی فراتر از آموزش صرف مفاهیم تاریخی یا معرفی چهره‌های برجسته است. این نوع تربیت، روحیه‌ی مقاومت، ایثار، فداکاری و ایمان را در جان کودکان و نوجوانان می‌پروراند. آموزگارانی که می‌کوشند این ارزش‌ها را در کلاس‌های درس ابتدایی به تصویر بکشند، در واقع به نسل‌های آینده یاد می‌دهند که چگونه می‌توان در مسیر حق و عدالت ایستاد و با شجاعت و تدبیر، در برابر چالش‌های زندگی گام برداشت. همان روحیه‌ای که در جنگ تحمیلی دوازده روزه ما را محکم در مقابل دشمن نگه داشت.

ضرورت پرداختن به تربیت حماسی

در دوره‌ای که رسانه‌ها و فضای مجازی تصویرهایی از زندگی روزمره و گاه سطحی و کوتاه‌مدت ارائه می‌دهند، پرداختن به تربیت حماسی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. کودکان ما نیاز دارند با نمادها و الگوهای آشنا شوند که قدرت اراده، شجاعت، مسئولیت‌پذیری و وفاداری به ارزش‌ها را نشان می‌دهند. شخصیت‌هایی چون سردار سلیمانی، نمونه‌هایی از چنین الگوهای هستند که می‌توانند به‌عنوان منبع الهام برای تربیت فرزندان در مدرسه و خانواده مورد استفاده قرار گیرند.

تربیت حماسی، علاوه بر پرورش فضایل اخلاقی، به هویت ایرانی اسلامی دانش‌آموزان عمق می‌بخشد. وقتی کودک بداند رشادت، ایثار و پایداری به ارزش‌ها در فرهنگ و تاریخ کشورش جایگاهی بلند دارد، احساس تعلق و مسئولیت بیشتری به جامعه و هم‌وطنان خود پیدا می‌کند. از این منظر، پرداختن به تربیت حماسی نه تنها ضرورتی آموزشی، بلکه وظیفه‌ای فرهنگی و ملی است.

مریم ملکی
کارشناسی ارشد فلسفه و حکمت
اسلامی، آموزگار پایه‌ی دوم ابتدایی

وقتی معلم مناسبت‌های تقویمی را در طرح درس خود لحاظ می‌کند، در واقع به آموزش جان تازه‌ای می‌بخشد و درس را از حالت انتزاعی خارج می‌کند. به‌عنوان مثال، روز درختکاری فرصتی برای آموزش علوم زیستی و اهمیت حفاظت از محیط زیست را فراهم می‌آورد. استفاده از مناسبت‌ها در طرح درس، علاوه بر غنای محتوای آموزشی، انگیزه و علاقه‌ی یادگیرندگان را نیز افزایش می‌دهد. پیوند میان آموخته‌ها و رخداد‌های روزمره معنای یادگیری را برای دانش‌آموزان عمیق‌تر می‌کند و آنها به ضرورت یادگیری بیشتر پی می‌برند. در مواجهه با مناسبت‌های تقویمی رویکردهای متعددی وجود دارد، از نادیده‌گرفتن کامل تا کنش فعال. در سال‌های گذشته، آموزش ابتدایی این رویکردها را بررسی کرده است. امسال قصد داریم حداکثر استفاده را از مناسبت‌ها ببریم. بدین منظور، در هر شماره، مناسبت‌های ماه به همراه محتوای مرتبط در کتاب‌های درسی فهرست می‌شوند و پیشنهادهایی برای اجرای فعالیت‌ها ارائه می‌شود.

۱۳ دی؛ ولادت امام علی (ع) و روز پدر (۱۳ رجب)
کتاب: هدیه‌های آسمانی، پایه‌ی سوم ابتدایی
درس: «فداکاران» (ص ۸۷ به بعد)
محتوا: به زندگی حضرت علی (ع)، فداکاری ایشان در لیلۃ‌المبیت و الگو بودنشان اشاره می‌کند. مناسبت «روز پدر» نیز به‌طور ضمنی در فعالیت‌های کلاسی و پرسش‌ها مطرح می‌شود.

۱ دی؛ ولادت امام محمد باقر (ع) (۱ رجب)
۳ دی؛ شهادت امام علی النقی (ع) (۳ رجب)
۴ دی؛ ولادت حضرت عیسی مسیح (ع)

کتاب: فارسی، پایه‌ی دوم ابتدایی
درس: «علی (ع) مولای ماست» (ص ۴۵ تا ۴۷)
محتوا: شعری در ستایش حضرت علی (ع) و فضایل ایشان است. محتوا به‌طور مستقیم یادآور شخصیت ایشان است.

۱۵ دی؛ وفات حضرت زینب (س) (۱۵ رجب)
در کتاب‌های دوره‌ی ابتدایی به شخصیت حضرت زینب (س) در کنار واقعه‌ی عاشورا اشاره‌ای کوتاه شده است.
کتاب: هدیه‌های آسمانی، پایه‌ی چهارم ابتدایی

درس: «اسوه‌ی شجاعت» (ص ۳۸ تا ۳۹)
محتوا: شجاعت حضرت زینب (س) پس از واقعه‌ی عاشورا در این درس بیان می‌شود.

۵ دی؛ زمین‌لرزه‌ی بم (۱۳۸۲)
در کتاب‌های دوره‌ی ابتدایی به‌طور مستقیم اشاره‌ای به این اتفاق نشده است. موضوع «زمین‌لرزه» در علوم پایه‌ی چهارم در فصل «زمین پویا» مطرح می‌شود.

۵ دی؛ عملیات کربلای ۴ (۱۳۶۵)
در این دوره، مباحث دفاع مقدس بیشتر به‌صورت کلی و در درس‌هایی مثل ایثار و شهادت آمده است (فارسی ششم، درس «ایستادگی»).

۱۰ دی؛ ولادت امام محمد تقی (ع) (۱۰ رجب)
۱۱ دی؛ جشن آغاز سال نو میلادی (۱ ژانویه)

۲۰ دی؛ قتل امیر کبیر (۱۲۳۰ خورشیدی)
کتاب: فارسی، پایه‌ی پنجم ابتدایی
درس: «امیر کبیر» (ص ۶۶ تا ۶۹)
محتوا: زندگی امیر کبیر، اصلاحات او و قتلش به‌دست درباریان ناصرالدین شاه موضوعاتی هستند که در این درس آمده‌اند. در پایان، پرسش‌هایی درباره‌ی خدمتگزاری و شجاعت امیر کبیر آمده است.

۲۵ دی؛ شهادت امام موسی کاظم (ع) (۲۵ رجب)

۱۳ دی؛ آغاز ایام اعتکاف (۱۳ رجب)
کتاب: هدیه‌های آسمانی، پایه‌ی پنجم ابتدایی
درس: «یک روز ویژه» (ص ۹۶ تا ۹۷)
محتوا: توضیح کاملی درباره‌ی اعتکاف، فلسفه‌ی آن و رفتارهای دینی در این ایام است. این پرسش نیز مطرح می‌شود: «چه کسانی در مسجد می‌مانند و چرا؟»
۱۳ دی؛ شهادت سردار قاسم سلیمانی (۱۳۹۸)

طرح درس : اهداف

«پدر در خانه‌ی ما از چه چیزی محافظت می‌کند؟» (مثلاً کار و زحمت، امنیت، محبت)
«شهیدان از چه چیزی در کشور محافظت کردند؟» (میهن، آزادی، آرامش)
گروه‌ها سپرشان را ارائه می‌دهند و توضیح می‌دهند.

۴. فعالیت سوم
پیام قدردانی (۱۰ دقیقه)
هر دانش‌آموز با جمله‌ای کوچک روی کاغذ می‌نویسد یا نقاشی کوچکی می‌کشد:
یک پیام برای پدر؛
یک پیام برای شهید.
این پیام‌ها روی دیوار کلاس نصب می‌شوند و یک «دیوار قدردانی» ساخته می‌شود.

۵. جمع‌بندی و پایان (۵ دقیقه)
همه با هم دست روی قلب می‌گذارند و تکرار می‌کنند:
«خدایا، شکر برای پدران مهربان و شهیدان قهرمان!»
پایان‌بندی با بخش سرود ملی یا آهنگ حماسی صورت می‌گیرد.

مراحل اجرا
۱. شروع گرم (۵ دقیقه)
بازی «تصویر کیه؟»: معلم کارت‌هایی را نشان می‌دهد (پدر کارگر، پدر راننده، سرباز، شهید، خانواده). دانش‌آموزان حدس می‌زنند تصویر روی کارت برای کیست و چه کاری انجام می‌دهد.
نتیجه: همه‌ی این افراد برای امنیت و آرامش ما تلاش می‌کنند.

۲. فعالیت اول
گفت‌وگوی دایره‌ای (۱۰ دقیقه)
بچه‌ها در حلقه‌ی گفت‌وگو می‌نشینند. معلم می‌پرسد: «اگر پدر نبود، چه چیزی در زندگی‌مان کم می‌شد؟» هر دانش‌آموز جمله‌ی کوتاهی می‌گوید. معلم جمع‌بندی می‌کند: «پدر مثل یک سایه محافظ است، همچنان که شهیدان سایه‌ای برای کشور شدند.»

۳. فعالیت دوم
کار گروهی «سپر محافظ» (۱۵ دقیقه)
کلاس به گروه‌های چهارپنج نفره تقسیم می‌شود. هر گروه کاغذ رنگی بزرگی دریافت می‌کند تا یک سپر محافظ نقاشی یا طراحی کند. روی سپر باید دو بخش باشد:

- شناختی
- درک نقش پدر به‌عنوان حامی خانواده
- آشنایی با شباهت نقش پدر و شهید در حمایت و حفاظت

- عاطفی
- تقویت روحیه‌ی سپاسگزاری و قدرشناسی
- ایجاد احساس افتخار به شهیدان در دانش‌آموزان

- مهارتی
- توانایی بیان احساسات به زبان ساده
- کار گروهی و مشارکت فعال در فعالیت‌های عملی

وسایل مورد نیاز
چند کارت تصویری (پدر در حال کار، شهید، پرچم کشور) که نقاشی یا چاپ شده باشند.
کاغذ رنگی و ماژیک
برگه‌های فعالیت گروهی
سرود ملی و موسیقی‌های حماسی برای پایان‌بندی

۳۰ دی؛ حادثه‌ی پلاسکو (۱۳۹۵)
در درس‌های ایمنی (علوم سوم و چهارم، مبحث آتش‌سوزی و ایمنی) به اهمیت آتش‌نشانی پرداخته می‌شود.

۲۷ دی؛ بعثت پیامبر اکرم (ص) (۲۷ رجب)
کتاب: هدیه‌های آسمانی، پایه‌ی چهارم ابتدایی
درس: «آغاز یک راه» (ص ۵۲ تا ۵۳)
محتوا: داستان بعثت پیامبر، نزول وحی و اهمیت رسالت در این درس آمده است.

کتاب: فارسی، پایه‌ی سوم ابتدایی
درس: «محمد (ص) پیامبر راستین» (ص ۷۸ تا ۸۰)
محتوا: این درس متنی ادبی در وصف پیامبر (ص) و شرح کوتاه بعثت است.

مسیری ساده تا فهم سوره‌ی توحید

مریم خدادادی
کارشناس ارشد قرآن و حدیث
محدثه محمدزاده
کارشناس علوم تربیتی، دانشجوی ارشد تکنولوژی
آموزشی

هم ناقص است و کمالش برای خداوند است. سوره‌ی مبارکه‌ی توحید با بیان پنج صفت از صفات خداوند، صفاتی از مخلوقات را گوشزد می‌کند. انسان از طریق نفی صفات به سمت خدا می‌رود؛ یعنی فقط در صورتی می‌تواند خدا را بشناسد که ویژگی‌ها، توان‌ها و صفات مخلوقات را ببیند و بگوید این خدا نیست؛ زیرا هرچه می‌بیند مخلوق است؛ پس خدا کسی است که این مخلوق را خلق کرده است و مثل این مخلوق نیست.

هدف تربیتی سوره‌ی توحید

۱. توجه به کثرت، تنوع و عظمت مخلوقات؛
 ۲. ذکر خداوند به‌واسطه‌ی دیدن عظمت مخلوقات.
- ابراز سوره‌ی مبارکه‌ی توحید ابراز ذاکرانه یعنی یادآوری‌کننده‌ی عظمت خداوند است. در آموزش سوره‌ی توحید به دانش‌آموزان، به جای گفت‌وگوی مستقیم درباره‌ی خداوند، ویژگی‌ها و عظمت موجودات را نشان می‌دهیم و با نشان‌دادن این ویژگی‌های خارق‌العاده و چشمگیر مخلوقات، به عظمت خداوند اشاره می‌کنیم. به دانش‌آموزان می‌گوییم: «خدای بزرگ و مهربان، مخلوقات گوناگونی آفریده

از طریق مواجه‌شدن با محیط و مخلوقات شکل می‌گیرد. این سبک، همان سبک امام صادق علیه‌السلام در «توحید مفضل»^۱ است؛ ایشان در روایت توحید مفضل، از طریق بیان شگفتی‌های آفرینش، به توحید دلالت می‌دهند؛ یعنی برای آموزش توحید از شگفتی خلق مخلوقات استفاده می‌کنند.

سوره‌ی مبارکه‌ی توحید نیز مانند سوره‌های مبارکه‌ی ناس و فلق با «قُل» شروع می‌شود. محور این سوره ابراز صفات خالق است؛ ابراز این حقیقت که خالق مخلوقات هیچ نقص و نیازی ندارد؛ اما مخلوقات همگی در نیاز داشتن مشترک هستند. در واقع خداوند با آنکه خالق مخلوقات است، اما شبیه آن‌ها نیست. دیدن ویژگی‌های مخلوقات برای انسان یادآور ویژگی‌های خالق است. اگر نقصی می‌بیند، می‌داند که خداوند آن نقص را ندارد و اگر عظمتی می‌بیند، می‌داند که همین عظمت

بر اساس میان‌ی نظری مطرح‌شده در پژوهش‌های پیشین، «فهم قرآن در دبستان» به‌منابه‌ی برنامه‌ی آموزشی جامعی است که برای دانش‌آموزان پایه‌ی ابتدایی، با تمرکز بر سوره‌های جزء سی قرآن کریم تعریف می‌شود. هدف اصلی این برنامه تسهیل رشد همه‌جانبه و شکوفاسازی استعدادهای بالقوه‌ی دانش‌آموزان از طریق درک عمیق پیام‌های قرآنی است. سوره‌ی مبارکه‌ی توحید، چهارمین سوره‌ی ارائه‌شده برای آموزش در پایه‌ی اول است. پیام این سوره برای بچه‌ها، «توجه به عظمت مخلوقات و یاد خداوند» است. به‌این ترتیب آموزش آن

عکاس: فریا ابراهیمی

آموزش سوره‌ی توحید

منتقل می‌کنیم، در سطح خودشان است و لازم نیست تلاش کنیم داده‌های فراوان، سنگین و گسترده‌ای از انواع پدیده‌ها را در ذهن آن‌ها بگنجانیم. بهترین حالت این است که در طبیعت و به‌صورت عینی آن‌ها را با مخلوقات مواجه کنیم.

نکته‌ی مهم در آموزش سوره‌ی توحید این است که در کنار توجه‌دادن بچه‌ها به مخلوقات، گاهی به خداوند هم اشاره کنیم و مثلاً با عباراتی مانند «الله اکبر، چه خدای بزرگی!»، «قدرت خدا!»، «چقدر خدا توانمند و بزرگ است که چنین مخلوقاتی خلق کرده!»، ذهن دانش‌آموزان را به سمت عظمت خداوند ببریم. پس لازم نیست مستقیم و با تأکید زیاد درباره‌ی ویژگی‌های خداوند سخن بگوییم. اقتضای علمی کودکان در این سن همین است که اجمالاً بدانند خداوند همه‌ی مخلوقات را آفریده است. همین میزان از آگاهی برای این سن کافی است.

مراحل آموزش سوره

نکته‌ی شایان توجه در آموزش سوره‌ی توحید این است که به‌جای گفت‌وگوی صرف راجع به پیام سوره، می‌توانیم با نشان دادن انواع تصویرها، فیلم‌ها و مستندها، کتاب‌های مربوط به مخلوقات مانند دایرة‌المعارف‌های کودکان یا کتاب‌هایی که بر اساس «توحید مفضل» برای کودکان نوشته شده است و... سوره‌ی توحید را آموزش دهیم. البته همان‌طور که گفته شد، بهتر از نشان دادن تصویر مخلوقات، نشان‌دادن خود مخلوقات به‌صورت واقعی است. اثری که این نوع مشاهده می‌گذارد، بیشتر است. خوب است هر چقدر می‌توانیم از مخلوقات در دسترس استفاده کنیم تا بچه‌ها مواجهه‌هایی واقعی داشته باشند؛ مثلاً به جای نشان‌دادن عکس گل مریم، شاخه‌ای از آن را تهیه کنیم و به کلاس ببریم. سپس از بچه‌ها بخواهیم تعداد غنچه‌ها و گل‌های یک شاخه گل مریم را بشمرند و ببینند خدا می‌تواند در یک شاخه، ده‌ها گل برویاند. تازه غیر از آن، می‌تواند یک گل را معطر کند. بنابراین برای آموزش این سوره، طی هفته‌هایی که در محضر سوره‌ی مبارکه‌ی توحید هستیم، مراحل تعریف شده است که می‌توانیم فقط موضوع مرحله‌ی اول را با بچه‌ها کار کنیم یا می‌توانیم همه‌ی این موضوعات را در همه‌ی

توحید هستیم، علاوه بر اینکه دائماً این سوره را همراه خود و کلاس می‌بینیم، سعی می‌کنیم بر خواندن سوره نیز مداومت داشته باشیم. ضمن اینکه با توجه به پیام سوره که دیدن عظمت مخلوقات است، می‌توانیم طی مدت وقوف بر سوره‌ی توحید، انواعی از مخلوقات را به بچه‌ها نشان دهیم و به همین مناسبت سوره‌ی توحید را بخوانیم یا بشنویم. وقتی دانش‌آموزان مخلوقی را می‌بینند و ابراز تعجب و شگفتی می‌کنند، زمان بسیار خوبی برای خواندن سوره‌ی توحید است. مثلاً:

- تصویرهایی از ماهی‌های شگفت‌انگیز، پرندگان خاص، حشرات و حیواناتی را نشان دهیم که بچه‌ها تاکنون آن‌ها را ندیده‌اند.
- دانش‌آموزان را به فضای باز ببریم و عظمت آسمان، درختان بلند یا کوه‌ها را نشان بدهیم. استمرار این کار، سبب تداعی معنا می‌شود و به‌مرور در ذهن کودکان، پیوندی میان آفرینش و عظمت آفریدگار ایجاد می‌شود. بنابراین برای آموزش پیام سوره‌ی توحید در این پایه کافی است دانش‌آموز با انواعی از مخلوقات آشنا شود؛ از آسمان و اجرام آسمانی گرفته تا موجودات دریایی و آنچه در اعماق اقیانوس‌ها یافت می‌شود. البته اطلاعاتی که در این زمینه به دانش‌آموزان پایه‌ی اول

است. ما از سوره‌ی توحید یاد می‌گیریم که با دقت بیشتری به آنچه خدا آفریده است، نگاه کنیم و بدانیم خلقت همه‌ی این مخلوقات کار خداوند است. «البته توقع ما از بچه‌ها برای درک عظمت مخلوقات و عظمت خالق باید در حد دانش‌آموز اول ابتدایی باشد.

خوب است توجه بچه‌ها به مخلوقی مانند جوجه یا مورچه بیشتر شود، به‌گونه‌ای که زندگی آن‌ها را دنبال کنند و توجه داشته باشند که این موجودات هر یک برای خود عالمی دارند. هرچه عظمت مخلوقات در نگاه فرد بالا می‌رود، عظمت خداوند نیز به‌طور طبیعی در جان او ارتقا می‌یابد.

موضوعات احد بودن خداوند، صمد بودن، زاده‌نشدن، فرزندداشتن و همانند نداشتن او برای آموزش به دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی، به‌خصوص در این پایه، مناسب نیست و لازم است از بیان این موضوعات پرهیز کنیم. نگران خدانشناسی بچه‌ها نباشیم. با همین توجه به مخلوقات و ذکر عظمت خداوند، توحید در بچه‌ها ارتقا خواهد یافت.

پیام سوره‌ی مبارکه‌ی توحید برای بچه‌ها «توجه به عظمت مخلوقات و یاد خداوند» است.

در مدتی که در محضر سوره‌ی مبارکه‌ی

عکاس: فریا ابراهیمی

برای آموزش مفاهیم قرآنی فراهم می‌آورد. با تطبیق موضوعات و محتوای درس‌ها با پیام اصلی سوره‌ی توحید، می‌توان این مفاهیم را در بستر آموزش‌های رسمی درسی نهادینه کرد و ارتباط بین آموزه‌های دینی و دانش روزمره را برای کودکان ملموس ساخت (وبگاه فهم قرآن در دبستان و دبیرستان).

اهداف تربیتی آموزش

سوره‌ی مبارکه‌ی توحید در هر پایه

موضوعاتی که مطرح شد، ابعاد متعدد آموزش سوره‌ی مبارکه‌ی توحید، در پایه‌ی اول ابتدایی بود. هیچ محدودیتی در اینکه سوره‌ها به پایه‌های دیگر نیز آموزش داده شوند، وجود ندارد. تنها باید با توجه به اقتضات رشدی دانش‌آموزان هر پایه، روش‌های ارائه و اهداف متناسب با آن پایه را دنبال کنیم. هدف تربیتی سوره‌ی توحید در شش پایه‌ی دوره‌ی ابتدایی به این قرار است:

پایه‌ی اول: آشناکردن کودکان با تنوعی از مخلوقات؛

پایه‌ی دوم: شناخت خواص و فواید و کارکرد مخلوقات؛

پایه‌ی سوم: آشنایی خاص و مصداقی در هر مخلوق؛

پایه‌ی چهارم: آشناسدن کودک با اثرگذاری چند مخلوق در کنار هم و تولید چرخه و فرایندی بزرگ‌تر با آثار و خواص جدید؛

پایه‌ی پنجم: درک یکسان‌بودن اثرگذاری قوانین در همه‌جا و رسیدن به یکسان‌بودن رب و خالق آن قانون؛

پایه‌ی ششم: انجام فعالیتی جدی یا کاری رسمی به‌صورت گروهی و بررسی نقش مدیر و رهبر در هماهنگی جمع برای درک اهمیت نظام و وحدت داشتن در عالم (اخوت و رضازاده، ۱۳۹۸).

این است که دانش‌آموزان علاوه بر انس بیشتر با این سوره، بیشتر از قبل به عظمت مخلوقات توجه کنند و همچنین بیشتر از قبل خداوند را یاد کنند و از او نام ببرند (دژبخش و خدادادی، ۱۴۰۳).

در راستای تبیین و نهادینه‌سازی مفهوم سوره‌ی مبارکه‌ی توحید، می‌توان از راهبردهای آموزشی متنوعی بهره گرفت. یکی از مؤثرترین روش‌ها، جلب توجه دانش‌آموزان به شگفتی‌های آفرینش است. ارائه‌ی محتواها و داده‌های جذاب و متناسب با گروه سنی کودکان که منجر به حیرت و تحسین آن‌ها در برابر عظمت و نظم جهان خلقت شود، به درک بهتر توحید کمک شایانی می‌کند. همچنین، تولید و به‌کارگیری محتواهایی که موجب جاری‌شدن ذکر خداوند بر زبان کودکان شود، از دیگر راهکارهای کلیدی است. این مهم می‌تواند از طریق اشعار، داستان‌های متنوع و فعالیت‌های خلاقانه محقق شود؛ مفاهیمی که به‌صورت غیرمستقیم یگانگی و قدرت لایزال الهی را در ذهن بچه‌ها تثبیت کند. علاوه بر این، استفاده از ظرفیت‌های موجود در کتاب‌های درسی دانش‌آموزان فرصتی مغتنم

جلسات با هم پیش ببریم؛ اما در صورت نیاز می‌توانیم این مرحله‌بندی را نیز دنبال کنیم: **مرحله‌ی اول:** می‌توانیم ابتدا به کودکان «فراوانی و زیادی» مخلوقات را نشان دهیم؛ مثلاً به آن‌ها بگوییم: «بینند چقدر ماسه یا صدف کنار ساحل است! چقدر برگ روی یک درخت وجود دارد!» یا «چند ستاره را می‌توانید بشمرید؟» خوب است به این بهانه، از بچه‌ها خواهیم مجموعه‌ای از برگ یا صدف و... را جمع کنند. در این مرحله بچه‌ها باید تعداد زیاد یک نوع مخلوق را ببینند.

مرحله‌ی دوم: پس از اینکه فراوانی و کثرت یک مخلوق را دیدند، «تنوع و گوناگونی» مخلوقات را نشان می‌دهیم؛ یعنی کودکان را با انواعی از مخلوقات مواجه می‌کنیم تا تعدد آن‌ها را مشاهده کنند؛ مثلاً انواع گل‌ها و درخت‌ها، انواع میوه‌ها، انواع حیوانات و ...

مرحله‌ی سوم: در نهایت خوب است بچه‌ها «عظمت و بزرگی» مخلوقات را ببینند؛ اینکه حیواناتی مانند فیل و نهنگ چقدر بزرگ هستند یا مخلوقی مثل دریا، دشت، کوه یا آسمان چقدر عظمت دارد. نشانه‌ی موفقیت ما در آموزش سوره‌ی توحید

عکاس: نریا ابراهیمی

پی‌نوشت

۱. کتابی است مشتمل بر حدیثی طولانی از حضرت امام جعفر صادق علیه‌السلام با موضوع حکمت و خدانشناسی و اسرار آفرینش که طی چهار جلسه بر مفضل بن عمر جعفی املا شده است.

منابع

۱. اخوت، احمدرضا و رضازاده، یاسر (۱۳۹۸). کودک و فهم قرآن. تهران: انتشارات قرآن و اهل بیت نیوت.
۲. دژبخش، رضا و خدادادی، مریم (۱۴۰۳). فهم قرآن پایه‌ی اول دبستان. چاپ اول. تهران: انتشارات قرآن و اهل بیت نیوت (ع).
۳. وبگاه فهم قرآن در دبستان و دبیرستان:

روایت تجربه‌ی زیسته

این تجربه‌ی تدریس در یکی از مدرسه‌های ابتدایی دخترانه، در منطقه‌ای محروم، با دیوارهای کاهگلی بلند و وصله‌شده با آجرهای ناهمگون، اتفاق افتاد و به نقطه‌ی عطفی در مسیر حرفه‌ای و شخصی من تبدیل شد. این مدرسه با امکانات محدود، کلاس‌های فرسوده و حیاطی خاکی که تنها زینت آن سه درخت سیب بلند بود، گاه چنان محصور به نظر می‌رسید که دیوارهای بلندش نه تنها مانع دیدن گلدسته‌های باشکوه مسجد پشت آن می‌شدند، بلکه به صورت نمادین، محدودیت‌های آرزوها، امکانات آموزشی و حتی امیدهای دانش‌آموزان را بازنمایی می‌کردند. این دیوارها که گویی با هر وزش باد گردوخاک ناامیدی را در فضا می‌پراکنند، برای من یادآور چالش‌های عمیقی بودند که در مسیر ایجاد تغییر در چنین محیطی پیش رو داشتیم. با این حال، همین محدودیت‌ها انگیزه‌ای شد تا با تکیه بر دانش نظری و اشتیاق به بهبود، رویکردی متفاوت در تدریس اتخاذ کنم.

چالش نرم کردن روش‌های سخت

این معلم توانست انگیزه، مشارکت و روابط اجتماعی دانش‌آموزان را بهبود بخشد. این ابتکارات که با الهام از اصول علمی مانند یادگیری مشارکتی (جانسون و جانسون^۱، ۱۹۹۹) و آموزش فراگیر (تاملینسون^۲، ۲۰۱۷) طراحی شده‌اند، با وجود مقاومت اولیه‌ی مدیریت و برخی والدین، به موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان و افزایش علاقه‌ی آن‌ها به مدرسه منجر شد. این تجربه نشان‌دهنده‌ی ظرفیت روش‌های نوآورانه در ایجاد تحول در محیط‌های آموزشی محروم و چالش‌های نهادی مرتبط با تغییر است.

معصومه مطور
استادیار دانشگاه فرهنگیان

این روایت تجربه‌ی زیسته‌ی معلمی را از سال اول تدریسش در مدرسه‌ای محروم شرح می‌دهد؛ مدرسه‌ای که دانش‌آموزانی با زمینه‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی متنوع داشت. با به‌کارگیری روش‌های یادگیری مشارکتی و فعالیت‌محور، از جمله تغییر چیدمان کلاس به حالت گروهی و برگزاری جلسات آموزشی در فضای باز،

در سال اول تدریس، در پایه‌ی ششم ابتدایی، با گروهی از دانش‌آموزان روبه‌رو شدم که تنوع فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی‌شان به‌تنهایی می‌توانست مطالعه‌ای موردی و غنی باشد. برخی از آن‌ها از کشورهای همسایه بودند، با داستان‌هایی از مهاجرت و دشواری‌های تطبیق با محیط جدید. عده‌ای هم با اختلالات یادگیری یا جسمی دست‌وپنجه نرم می‌کردند و بیشتر قریب به اتفاق از نظر اقتصادی، بهداشتی و تحصیلی در شرایط بسیار ضعیفی قرار داشتند. در هفته‌ی دوم تدریس، تصمیم گرفتم چیدمان سنتی و اتوبوسی کلاس را که دانش‌آموزان را در ردیف‌های منظم اما منزوی قرار می‌داد، به چیدمانی گروهی تغییر دهم. این تغییر که با الهام از اصول یادگیری مشارکتی (جانسون و جانسون، ۱۹۹۹) و رویکردهای مبتنی بر فعالیت (اسلاوین^۲، ۲۰۱۴) طراحی شد، به‌منظور تقویت همکاری و کاهش فضای رقابتی ناسالم انجام گرفت. در درس ریاضی، دانش‌آموزان به گروه‌های کوچک تقسیم شدند و با حل مسائل به‌صورت جمعی، فرصتی برای تبادل ایده‌ها و حمایت از یکدیگر یافتند. این روش نه‌تنها مهارت‌های ریاضی آن‌ها را تقویت کرد، بلکه جرقه‌ای از شادی و انگیزه را در چشمانشان برافروخت. دخترانی که پیش‌تر در برابر ندانستن یا رقابت تسلیم شده بودند، اکنون با این روش انگیزه‌ی دوباره‌ای یافتند. این درخشش که نشانه‌ای از انگیزه‌ی درونی بود (ریان و دسی^۴، ۲۰۰۰)، برای من تأییدی بر صحت این رویکرد بود.

با این حال، این تغییر با مقاومت‌های قابل توجه مدیریت مدرسه مواجه شد. مدیر که این چیدمان جدید را بی‌نظمی و انحراف از روش‌های سنتی می‌دانست، بارها مرا مورد انتقاد قرار داد. این واکنش با یافته‌های هارگریوز^۵ (۲۰۰۰) همخوانی دارد که نشان می‌دهد تغییرات نوآورانه در محیط‌های آموزشی سنتی غالباً با مقاومت‌های نهادی مواجه می‌شوند، به‌ویژه زمانی که فرهنگ سازمانی به حفظ وضع موجود تمایل دارد. با وجود این، با تکیه بر مطالعاتم در روش‌ها و فنون تدریس (ریچاردز و روجرز^۶، ۲۰۱۴؛ جویس، ویل و کالهنون، ۱۳۹۸) و همچنین پژوهش‌هایم در زمینه‌ی روش‌های فعال تدریس (مطور، ۱۳۹۰؛ حسینی و مطور، ۱۳۹۲) و باور به تأثیر یادگیری فعال به

توسعه‌ی فعالیت‌های مشارکتی ادامه دادم. یکی از ابتکاراتم، برگزاری کلاس در حیاط مدرسه بود. دانش‌آموزان دور سه درخت سیب به‌صورت یوشکل می‌نشستند و درس فارسی را با حال‌وهوایی شاعرانه و تعاملی می‌خواندند. این روش که با نظریه‌ی یادگیری مبتنی بر فضا (کلب^۷، ۱۹۸۴) هم‌راستا بود، نه‌تنها یادگیری را معنادارتر کرد، بلکه فضایی خلاق و انگیزشی ایجاد کرد که در آن دانش‌آموزان احساس امنیت و آزادی می‌کردند. این جلسات که گاهی با خواندن اشعار فارسی همراه می‌شد، به دانش‌آموزان فرصتی می‌داد تا از فضای خشک کلاس درس فاصله بگیرند و با ادبیات به‌گونه‌ای عاطفی و خلاقانه ارتباط برقرار کنند.

ترکیب متنوع دانش‌آموزان چالش‌های منحصر به‌فردی را به همراه داشت. برخی از آن‌ها به‌دلیل شرایط اقتصادی ضعیف، حتی به لوازم‌التحریر اولیه دسترسی نداشتند. برخی دیگر، به‌ویژه مهاجران، با موانع زبانی و فرهنگی مواجه بودند. با استفاده از رویکردهای آموزش فراگیر (تاملینسون، ۲۰۱۷)، تلاش کردم فعالیت‌هایی طراحی کنم که نیازهای متنوع آن‌ها را پوشش دهد. برای مثال، تکلیف‌های مهارت‌محور، مانند پروژه‌های گروهی که بر حل مسائل واقعی تمرکز داشتند و آزمون‌های عملکردی که بر اساس اصول ارزیابی معتبر (ویگینز^۸، ۱۹۹۸) طراحی شده بودند، به دانش‌آموزان این امکان را می‌داد توانایی‌های خود را در زمینه‌های متعدد نشان دهند. این روش‌ها که از رویکردهای سنتی فاصله داشتند، در ابتدا با انتقادات تندی مواجه شدند. برخی والدین که به روش‌های سنتی عادت داشتند، این فعالیت‌ها را غیرضروری یا نشانه‌ی ضعف حرفه‌ای من می‌دانستند. مدیریت نیز این ابتکارات را وقت تلف کردن تلقی می‌کرد و بارها مرا به دلیل آنچه «پایبندی‌نودن به استانداردها» می‌نامید، توبیخ کرد.

با وجود این چالش‌ها، نتیجه‌های مثبت این رویکرد به تدریج آشکار شد. دانش‌آموزان که در آغاز سال منزوی، بی‌انگیزه و بیشترشان ناامید بودند، به تدریج به کلاس و مدرسه علاقه‌مند شدند. روابط انسانی در میان آن‌ها تقویت شد و فضای کلاس به محیطی تبدیل شد که در آن، دوستی و همکاری موج می‌زد. این تحول با یافته‌های کیگن^۹ (۱۹۹۴) همخوانی دارد که نشان می‌دهد

یادگیری مشارکتی نه‌تنها عملکرد تحصیلی را بهبود می‌بخشد، بلکه روابط اجتماعی و عاطفی دانش‌آموزان را نیز تقویت می‌کند. دانش‌آموزان که حالا یکدیگر را مانند اعضای یک خانواده می‌دیدند، در فعالیت‌های گروهی با اشتیاق مشارکت می‌کردند و حتی در خارج از کلاس، روابط دوستانه‌ای شکل داده بودند. این تغییرات به‌ویژه در میان دانش‌آموزانی که از نظر اقتصادی ضعیف‌تر بودند یا از کشورهای همسایه آمده بودند، تأثیر عمیقی داشت. برای مثال، یکی از دانش‌آموزان مهاجر که در ابتدا به‌دلیل مشکلات زبانی از مشارکت در کلاس خودداری می‌کرد، به تدریج در گروه‌های مشارکتی اعتماد به نفس یافت و به یکی از فعال‌ترین اعضای کلاس تبدیل شد. در پایان سال تحصیلی، همه‌ی دانش‌آموزان کلاس با موفقیت قبول شدند و عملکردشان در مقایسه با سال‌های قبل بهبود چشمگیری داشت. این موفقیت که با یافته‌های ریان و

نهادی، از جمله مقاومت مدیریت و برخی والدین، پابندی به اصول علمی و توجه به نیازهای عاطفی و اجتماعی دانش‌آموزان نتیجه‌های مثبتی به همراه داشت. با این حال، واکنش سرد و عبوس مدیر و معاون در پایان سال که ممکن است به مقاومت نهادی در برابر تغییر (فولن، ۲۰۰۷) مرتبط باشد، یادآور پیچیدگی‌های اجرای اصلاحات آموزشی در بسترهای سنتی است. این روایت تأکیدی است بر اهمیت تعهد معلمان به ایجاد تغییر و نقش آن‌ها در پرورش محیط‌های آموزشی پویا و فراگیر، حتی در مواجهه با موانع ساختاری.

که در ابتدا با مقاومت آن‌ها مواجه شده بود، برایشان به معنای به‌چالش کشیده شدن اقتدار یا باورهایشان بود. این تجربه با وجود چالش‌هایش نشان داد که تغییرات آموزشی مبتنی بر اصول علمی و توجه به نیازهای عاطفی و اجتماعی دانش‌آموزان، حتی در محیط‌های محروم، می‌تواند تأثیرات عمیقی بر انگیزه، یادگیری و روابط انسانی داشته باشد. این مسیر، هرچند دشوار، به من‌آموخت که تعهد به بهبود و پابندی به ارزش‌های آموزشی می‌تواند موانع را به فرصت‌هایی برای رشد تبدیل کند.

نتیجه‌گیری

این تجربه نشان داد که روش‌های آموزشی نوآورانه، مانند یادگیری مشارکتی و فعالیت‌محور، حتی در محیط‌های محروم با منابع محدود، می‌توانند تحولات عمیقی در انگیزه، مشارکت و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان ایجاد کنند. با وجود چالش‌های

دسی (۲۰۰۰) در مورد نقش انگیزه‌ی درونی در عملکرد تحصیلی هم‌راستاست، نه‌تنها برای دانش‌آموزان بلکه برای والدین نیز ملموس بود. بسیاری از والدین، به‌ویژه از اقشار کم‌درآمد، با همراه آوردن بستگان و دوستانشان برای دریافت کارنامه، از مدیر درخواست کردند که فرزندانشان در سال بعد نیز در کلاس من حضور داشته باشند. این استقبال که نشانه‌ای از اعتماد جامعه به روش‌هایم بود، خستگی یک سال تلاش، تویب‌های مکرر و فشارهای نهادی را از تنم زدود و احساسی عمیق از ارزشمندی و عزت نفس حرفه‌ای در من ایجاد کرد.

با این حال، واکنش سرد و عبوس مدیر و معاون در پایان سال، با وجود این نتیجه‌های مثبت، همچنان پرسش‌برانگیز بود. این رفتار ممکن است به مقاومت نهادی در برابر تغییر که در مطالعات فولن^۱ (۲۰۰۷) به‌عنوان مانعی رایج در اصلاحات آموزشی شناسایی شده است، مرتبط باشد. شاید موفقیت این روش‌ها

پی‌نوشت‌ها

1. Johnson, D. W., & Johnson, R. T.
2. Tomlinson, C. A.
3. Slavin, R. E.
4. Ryan, R. M., & Deci, E. L.
5. Hargreaves, A.
6. Richards, J. C., & Rodgers, T. S.
7. Kolb, D. A.
8. Wiggins, G.
9. Kagan, S.
10. Fullan, M.

منابع

۱. جویس، بروس؛ ویل، مارشا؛ کالپون، امیلی (۱۳۹۸). الگوهای تدریس ۲۰۱۵. ترجمه محمد رضا بهرنگی. تهران: انتشارات دانشگاه خوارزمی
۲. حسینی، سیدمحمدحسین؛ مطور، معصومه (۱۳۹۲). «طراحی، تدوین و اعتبارسنجی الگوی راهنمای یادگیری مشارکتی برای برنامه‌ی درسی «فارسی بخوانیم و بنویسیم» دوره‌ی ابتدایی». فصلنامه علمی-پژوهشی نوآوری‌های آموزشی، شماره‌ی ۴۶، تابستان ۱۳۹۲.
۳. مطور، معصومه (۱۳۹۰). بررسی میزان به‌کارگیری روش‌های پرورش خلاقیت و روش‌های تدریس فعال توسط معلمان در کلاس‌های دوره‌ی ابتدایی و عوامل مرتبط با آن در استان سمنان. سمنان: شورای تحقیقات اداره کل آموزش و پرورش.

4. Fullan, M. (2007). The new meaning of educational change. Teachers College Press.
5. Hargreaves, A. (2000). Changing teachers, changing times: Teachers' work and culture in the postmodern age. Teachers College Press.
6. Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (1999). Learning together and alone: Cooperative, competitive, and individualistic learning. Allyn & Bacon.
7. Kagan, S. (1994). Cooperative learning. Kagan Publishing.
8. Kolb, D. A. (1984). Experiential learning: Experience as the source of learning and development. Prentice-Hall.
9. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). Approaches and methods in language teaching. Cambridge University Press.
10. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation. American Psychologist, 55(1), 68-78.
11. Slavin, R. E. (2014). Cooperative learning and academic achievement: Why does it work? Success for All Foundation.
12. Tomlinson, C. A. (2017). How to differentiate instruction in academically diverse classrooms. ASCD.
13. Wiggins, G. (1998). Educative assessment: Designing assessments to inform and improve student performance. Jossey-Bass.

مهارت نفوذ در دل‌ها

مریم شهرآبادی

گفت‌وگو با خانم دکتر فاطمه کمالی، استاد دانشگاه فرهنگیان استان فارس

وقتی صحبت از آموزش و پرورش می‌شود، همه‌ی نگاه‌ها به سمت معلمانی برمی‌گردد که نخستین تجربه‌های یادگیری را برای کودکان رقم می‌زنند. معلمان ابتدایی پایه‌های شخصیتی و تحصیلی دانش‌آموزان را می‌سازند. تحقق این رسالت سنگین نیازمند تربیت معلمانی توانمند و به‌روز است. در این میان دانشگاه فرهنگیان نقشی کلیدی دارد. برای بررسی دقیق‌تر این موضوع سراغ خانم دکتر فاطمه کمالی، استاد دانشگاه فرهنگیان استان فارس، شهرستان شیراز رفتیم. با سابقه‌ی ارزشمندی که ایشان در تدریس و پژوهش دارند، نگاهشان به آموزش نسل امروز و چالش‌های معلمان ابتدایی شنیدنی و آموزنده است.

۱. لطفاً خودتان را معرفی کنید و در مورد سابقه‌ی تحصیلی و کاری‌تان توضیح بفرمایید.

فاطمه کمالی هستم؛ دکترای روان‌شناسی تربیتی از دانشگاه شیراز، کارشناس ارشد روان‌شناسی از دانشگاه پیام‌نور شیراز، کارشناس و کارشناس ارشد فیزیک از دانشگاه شیراز. از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۰ تجربه‌ی تدریس در آموزش و پرورش را داشتم و به‌طور جدی از سال ۱۳۹۶ تاکنون در سمت استاد دانشگاه فرهنگیان شیراز مشغول به فعالیت هستم.

۲. نظر‌تان را در مورد وضعیت امروز آموزش و پرورش و دانشگاه فرهنگیان بفرمایید.

در سال‌های اخیر تغییراتی در ساختار آموزش و پرورش و دانشگاه فرهنگیان اتفاق افتاده است؛ اما محتوای درسی با نیازهای نسل جدید همخوانی ندارد. باید بدانیم با نسل آلفا روبه‌رو هستیم، نسلی که با فناوری روز بزرگ می‌شود؛ اما با محتوای سنتی ارتباط برقرار نمی‌کند و خیلی جذب نمی‌شود. در مدرسه، دانش‌آموزان بیشتر اوقات به آزمون سراسری فکر می‌کنند و شاید مجبور باشند که کتاب‌های درسی‌شان را بخوانند؛ چون باید برای آزمون سراسری آماده شوند. در دانشگاه فرهنگیان نیز نبود کارگاه‌های عملی و همچنین نوع تکلیف‌هایی که از دانشجویان می‌خواهند، انگیزه‌ی دانشجویان را می‌کاهد و چون فضای دانشگاه بیشتر شبیه دبیرستان است، دانشجویان احساس تعلق به دانشگاه ندارند.

۳. آیا دانشگاه فرهنگیان به هدفی که از تربیت آموزگار داشته، رسیده است یا آموزگاران با تحصیل در این دانشگاه به خواسته‌هایشان رسیده‌اند؟

مشکلاتی وجود دارد؛ دانشگاه معتقد است ارزش‌های دانشجویان با ارزش‌های دانشگاه متفاوت است و آن‌طور که باید نتوانسته معلم را برای کلاس درس آماده کند. در ابتدا دانشجو با ذوق و علاقه وارد دانشگاه می‌شود؛ اما یا در نیمه‌ی راه بی‌انگیزه می‌شود یا اگر ادامه دهد، آن‌طور که انتظار داشته، به خواسته‌هایش نرسیده است. از طرفی هم بسیاری از دانشجویان گلایه دارند که واحدهای درسی نیازشان را برآورده نمی‌کنند و آن‌ها برای ورود به کلاس درس آماده نیستند. گاهی هم نومعلمان ابتدایی خودشان به دنبال یادگیری مهارت‌های مورد نیازشان هستند.

۴. اصلی‌ترین چالش معلمان ابتدایی چیست؟

نبود امکانات کافی، کمبود زمان و فضا، روش‌های تدریس به‌روزرسانی‌نشده، وضعیت معیشتی و البته فاصله‌ی زیاد نسل‌ها از مهم‌ترین چالش‌هاست. معلمان ابتدایی باید بیشتر آموزش‌هایی را که می‌بینند، به‌صورت عملی اجرا کنند تا اشکالات آن را متوجه شوند و آن‌ها رفع کنند؛ اما بیشتر اوقات فضاهای آموزشی امکانات لازم را ندارند. شاید بعضی از مدرسه‌ها امکانات بهتری داشته باشند؛ ولی برای بیشتر مدرسه‌ها این امکان وجود ندارد.

مشکل بعدی این است که بسیاری از آموزگاران زمان کافی برای تدریس عملی در کلاس درس را ندارند؛ مثلاً می‌دانیم که استفاده از بازی آموزشی و وسایل کمک آموزشی در تدریس ماندگار تأثیرگذار است؛ اما هم زمان و هم فضای کافی برای این کار مهیا نیست. همچنین آموزگار باید همراه با دانش‌آموز دانش خود را بالا ببرد؛ اما کلاس‌های دانشگاه و آموزش‌های ضمن خدمت در بالا بردن دانش معلمان تأثیر چندانی ندارند. دوره‌ی ابتدایی دوره‌ی مهمی است، به‌خصوص اینکه نیازهای دانش‌آموزان، هر سال با سال قبل، تفاوت‌های چشمگیری پیدا می‌کند. فاصله‌ی نسل‌ها بسیار زیاد شده است؛ پس آموزش‌ها باید متناسب با نیازهای دانش‌آموزان به‌روز شود؛ اما گاهی آموزگار از روش‌های تدریس قدیمی (حتی شاید از روش سه سال قبل) استفاده می‌کند که جذابیتی برای دانش‌آموز ندارد. این مسئله

خیلی اهمیت دارد. از طرفی مهم‌ترین مسئله این است که نظام آموزشی در این مورد به‌ندرت نیاز دانش‌آموزان و دانشجویان را برآورده می‌کند. گاهی هم آن‌قدر موارد آرمانی را بیان می‌کند که قابل اجرا نیست.

۵. بزرگ‌ترین اختلاف میان آموزش نظری معلمان و واقعیت کلاس درس چیست؟

شکاف عمیقی وجود دارد بین آنچه آموزش می‌بینند و آنچه باید در کلاس درس اجرا شود. بیشتر آموزش‌های نظری آرمانی هستند؛ اما در عمل، کلاس پر از چالش‌های اساسی است. همین مسئله باعث فرسودگی شغلی هم می‌شود.

۶. ویژگی‌های یک معلم ابتدایی خوب و تأثیرگذار چیست؟

معلم ابتدایی اولین تجربه‌ی آموزشی کودک است و نقش بسیار مهمی دارد. کودک ممکن است درس را فراموش کند؛ اما به‌ندرت کسی معلم ابتدایی‌اش را فراموش می‌کند. ایجاد احساس امنیت و باور به توانایی در کودک از همان دوره‌ی ابتدایی تقویت می‌شود. به نظر من برای معلم ابتدایی شور و اشتیاق برای تدریس، مهارت‌های ارتباطی و درک متقابل مؤثرتر از از مهارت‌های علمی و حرفه‌ای است. در آخر خلاقیت و انعطاف‌پذیری را هم باید در ویژگی‌های شخصیتی چنین معلمی گنجانند.

۷. برای معلم ابتدایی چه مهارت‌هایی ضروری است؟

مهارت‌های نرم مثل خلاقیت، انعطاف‌پذیری، صبوری، هوش هیجانی، خودآگاهی و آشنایی با کار گروهی. مهارت‌های سخت هم مثل آشنایی با روش‌های نوین تدریس، سواد دیجیتال، شناخت اختلالات یادگیری برای ارجاع به متخصص و استفاده از بازی آموزشی.

۸. چگونه خلاقیت در تدریس را در معلم ابتدایی تقویت کنیم؟

اعتماد به معلم، ایجاد محیط امن، دادن اختیار و امنیت شغلی به او خود به خود معلم را به سمت خلاقیت سوق می‌دهد. همچنین برگزاری کارگاه‌های عملی خلاقیت، مشارکت در دوره‌های آموزشی معلمان خلاق، بازدید از کلاس‌های آموزشی خلاق و آشنایی با معلمان خلاق نیز تأثیر زیادی دارد.

۹. اگر اختیار کامل داشتید، اولین و ضروری‌ترین برنامه‌ی شما برای تربیت معلمان ابتدایی چه بود؟

تأکید بر مهارت‌های ارتباطی و مهارت‌های هوش هیجانی داشتیم؛ چراکه نفوذ در دل دانش‌آموز نخستین گام تدریس مؤثر است.

۱۰. توصیه‌ی شما به نومعلمانی که به تدریس در دوره‌ی ابتدایی علاقه‌مند هستند، چیست؟

پیش از هر چیز خودتان را بشناسید و از خود پرسید چرا می‌خواهم معلم ابتدایی شوم؛ چون مهم‌ترین وظیفه‌ی شما این است که بتوانید در دل کودک احساس امنیت و باور به توانایی‌هایش را به وجود آورید. این کار مسئولیت بزرگی است. بچه‌ها این حس را از محیط کلاس می‌گیرند. هیجان‌های تحصیلی که در کلاس تجربه می‌کنند، در ماندگاری و ساختار شخصیتشان بسیار اهمیت دارد. در آخر توجه به مهارت‌های ارتباطی و به‌روزرسانی آموزش‌ها، کلید ارتقای کیفیت تدریس در نظام آموزشی کشور است.

از شما بابت وقتی که برای دفتر مجله گذاشتید، سپاسگزاریم.

مدرسه‌ی انگلیسی

قسمت دوم

سید سعید قاضی میرسعید

کارشناسی ارشد مهندسی مکانیک از دانشگاه امیرکبیر

حمید زینلی

دکترای فلسفه از دانشگاه شهید بهشتی

محمد جواد کشانی

دانشجوی دکتری سیاست‌گذاری فرهنگی

امیر حسین حمزه

دانشجوی کارشناسی مهندسی مواد

به‌طور کلی در انگلستان مدرسه‌ها به دو دسته‌ی دولتی و خصوصی تقسیم می‌شوند. در سال ۲۰۲۲ حدود ۹۵ درصد مدرسه‌های ابتدایی و ۹۰ درصد مدرسه‌های متوسطه دولتی بوده‌اند.^۱ یکی از مهم‌ترین تفاوت‌ها میان این دو نوع مدرسه موضوع شهریه است؛ تحصیل در مدرسه‌های دولتی رایگان است، در حالی که مدرسه‌های خصوصی از والدین شهریه دریافت می‌کنند. همان‌طور که در شماره‌ی پیشین اشاره شد، مدرسه‌های دولتی انگلستان بر اساس نحوه‌ی اداره و سطح اختیارات به دو گروه تقسیم می‌شوند: مدرسه‌های تحت نظارت شوراهای محلی و مدرسه‌های آکادمی. در حال حاضر (۲۰۲۵)، حدود ۴۷ درصد از مدرسه‌های ابتدایی و ۸۳ درصد از مدرسه‌های متوسطه به‌صورت آکادمی اداره می‌شوند.^۲

مدرسه‌های آکادمی بر اساس «قانون آکادمی‌ها»^۳ مصوب سال ۲۰۱۰ توسعه‌ی چشمگیری یافتند. این مدرسه‌ها بودجه‌ی خود را به‌طور مستقیم از وزارت آموزش انگلستان^۴ دریافت و خارج از قلمرو اختیارات شوراهای محلی فعالیت می‌کنند. آکادمی‌ها از استقلال بیشتری در زمینه‌ی مدیریت مالی، استخدام معلمان و حتی طراحی بخشی از برنامه‌ی درسی برخوردارند و بیشتر آن‌ها راهبیت‌مدیره‌های چندمدرسه‌ای^۵ اداره می‌کنند. همچنین مدرسه‌های تحت نظارت شوراهای محلی می‌توانند با طی فرایندی مشخص به مدرسه‌ی آکادمی تبدیل شوند.

بودجه‌ی مدرسه‌های دولتی از چه راه‌هایی تأمین می‌شود؟

با توجه به اینکه آموزش و پرورش در انگلستان امری حاکمیتی به شمار می‌آید، همان‌طور که پیش‌تر بیان شد، بخش عمده‌ی مدرسه‌ها (بیش از ۹۰ درصد) دولتی هستند و بخش اصلی هزینه‌های خود را از وزارت آموزش و پرورش انگلستان دریافت می‌کنند. در قبال این تأمین مالی، نظام آموزشی کشور از طریق ابزارهایی چون ارزیابی، رتبه‌بندی و سایر سازوکارهای حکمرانی اطمینان حاصل

می‌کند که اهداف مورد نظر محقق شوند. علاوه بر بودجه‌ی دولتی، مدرسه‌ها امکان آن را دارند که با ارائه‌ی برخی خدمات، مانند اجاره‌ی فضاهای در اختیار خود (در چارچوب ضوابط)، درآمد اختصاصی کسب کنند. استفاده از کمک‌های مردمی و دریافت هزینه بابت کلاس‌های فوق‌برنامه‌ی اختیاری از دیگر راه‌های تقویت منابع مالی مدرسه‌های دولتی به شمار می‌آید. البته باید توجه داشت که پرداخت این کمک‌ها برای والدین اجباری نیست و جنبه‌ی داوطلبانه‌ی آن باید حفظ شود.

در عین حال، کمک‌های مردمی می‌توانند بر شکاف طبقاتی میان مدرسه‌ها بیفزایند؛ زیرا مدرسه‌های واقع در مناطق مرفه معمولاً از حمایت مالی بیشتری برخوردار می‌شوند. این امر موجب می‌شود چنین مدرسه‌هایی توانایی بیشتری در جذب کارکنان آموزشی باکیفیت و تأمین امکانات بهتر داشته باشند و در نتیجه از سطح آموزشی بالاتری نسبت به مدرسه‌های سایر مناطق برخوردار شوند.

بودجه‌ی مدرسه‌ها به چه صورتی توزیع می‌شود؟^۶

از سال ۲۰۱۸، انگلستان نظامی را با عنوان «فرمول بودجه‌ی ملی»^۷ اجرا کرده است. بر اساس این نظام، بودجه‌ی امور جاری هر مدرسه طبق دو فرمول جداگانه محاسبه می‌شود و در نهایت، هر کدام که رقم بیشتری داشته باشد، به عنوان بودجه‌ی مدرسه تخصیص می‌یابد. در این میان، حدود ۷۵ درصد بودجه‌ی هر مدرسه بر اساس تعداد دانش‌آموزان آن تعیین می‌شود؛ بنابراین جمعیت مدرسه مهم‌ترین معیار بودجه‌ای است. شاخص‌های مؤثر در فرمول بودجه به دو دسته تقسیم می‌شوند:

الف) شاخص‌های وابسته به دانش‌آموز

- تعداد دانش‌آموزان در دوره‌های ابتدایی، متوسطه‌ی اول و متوسطه‌ی دوم (با سرانه‌ی متفاوت برای هر دوره که در دوره‌های بالاتر بیشتر است).
- تعداد دانش‌آموزان خانواده‌های محروم و نیازمند که تحت پوشش طرح تغذیه‌ی رایگان قرار دارند.
- تعداد کل دانش‌آموزان محروم.
- تعداد دانش‌آموزان دارای افت تحصیلی که نیازمند کلاس‌های جبرانی و حمایت آموزشی ویژه هستند.
- تعداد دانش‌آموزانی که زبان اصلی آن‌ها انگلیسی نیست (مانند فرزندان مهاجران) و نیازمند تقویت

مهارت‌های زبانی‌اند.

● تعداد دانش‌آموزان «مهمان» که در میانه‌ی یک دوره وارد مدرسه می‌شوند.

ب) شاخص‌های وابسته به مدرسه^۸

● هزینه‌ی امور اجرایی ثابت (مبلغی مستقل از اندازه یا دوره‌ی مدرسه).

● پراکندگی جغرافیایی (مدرسه‌های کوچک یا دورافتاده مشمول حمایت ویژه‌اند).

● چندگانگی مدرسه (مدرسه‌هایی که ساختمان‌های متعدد و جدا از هم دارند).

● ضریب تعدیل منطقه‌ای (بین ۱ تا ۱/۱۷) بر اساس موقعیت جغرافیایی و تفاوت هزینه‌های محلی

از جمله نقاط قوت اجرای فرمول بودجه‌ی ملی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- افزایش شفافیت مالی در وزارت آموزش و پرورش و نهادهای میانی (هیئت‌مدیره‌های چندمدرسه‌ای و شوراهای محلی).
- ایجاد امکان نظارت بهتر بر عملکرد مالی نهادها.
- ترغیب مدرسه‌ها به جذب دانش‌آموزان محروم یا دارای نیازهای خاص.

● تقویت عدالت آموزشی و کاهش رفتارهای سلیقه‌ای در تخصیص بودجه، به ویژه در مناطق محروم.

علاوه بر بودجه‌ی امور جاری، وزارت آموزش و پرورش انگلستان بودجه‌ای جداگانه برای هزینه‌های زیرساختی در نظر می‌گیرد. این بخش برای پروژه‌هایی همچون ساخت مدرسه‌های جدید، توسعه و نوسازی ساختمان‌ها یا سرمایه‌گذاری در فناوری اطلاعات اختصاص داده می‌شود.

یکی از نکات کلیدی در این نظام بودجه‌ریزی، نقش شوراهای محلی و هیئت‌مدیره‌های چندمدرسه‌ای^۹ است. این نهادها ابتدا بودجه‌ی کلی مدرسه‌های تحت پوشش خود را دریافت می‌کنند و سپس بر اساس فرمول‌های داخلی

که بیشتر اوقات با مشارکت مدرسه‌ها تدوین شده‌اند، آن را میان مدرسه‌ها توزیع می‌کنند. در سال‌های اخیر، وزارت آموزش و پرورش اقداماتی را برای نزدیک‌تر شدن فرمول‌های محلی به فرمول ملی اجرا کرده است. بنابراین، می‌توان گفت تخصیص بودجه‌ی آموزشی در انگلستان، مشابه ساختار حاکم بر نظام آموزش این کشور، به صورت سه‌سطحی عمل می‌کند:

۱. وزارت آموزش و پرورش (تخصیص بر اساس فرمول ملی)؛

۲. شوراهای محلی یا هیئت‌مدیره‌های چندمدرسه‌ای (توزیع بودجه بین مدرسه‌های دولتی یا آکادمی‌های تحت پوشش)؛

۳. مدرسه‌ها (مصرف منابع، عمدتاً برای هزینه‌های نیروی انسانی شامل معلمان و کارکنان).

به نظر شما تدوین فرمول برای تعیین بودجه‌ی مدرسه‌ها و تخصیص آن به شوراهای محلی و هیئت‌مدیره‌های چندمدرسه‌ای و واگذاری برخی اختیارات به مدرسه‌ها چه مزایا و معایبی دارند؟ منتظر دریافت نظرات شما درباره‌ی این پرسش و همچنین درباره‌ی کل این مقاله هستیم.

پی‌نوشت‌ها

1. <https://www.civitas.org.uk/202324/02/private-schooling-in-britain-a-snapshot>
 2. <https://www.gov.uk/government/publications/open-academies-and-academy-projects-in-development>
 3. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/32/contents>
 4. Department for Education : DfE
 5. Multi-Academy Trusts (MATs)
- گروه‌هایی هستند که چند مدرسه‌ی آکادمی را اداره و بودجه‌ی مدرسه‌های تحت مدیریت خود را توزیع می‌کنند.
6. O'Brien, N. (2024). The national funding formula for schools. Neil O'Brien. <https://www.neilobrien.co.uk/p/the-national-funding-formula-for-schools>
 7. National Funding Formula
 8. Capital funding for schools - National Audit Office, <https://www.nao.org.uk/wp-content/uploads/201702/Capital-funding-for-schools.pdf>
 9. Multi-Academy Trusts

دیوارها فقط دیوار نیستند!

روایت شکل‌گیری ایستگاه دانایی والدین

سیدعلی عبداللہی حسینی
کارشناس ارشد برنامه‌ریزی آموزشی، مربی (کوچ)
عملکرد
عذرابینگم هژبری
دکترای برنامه‌ریزی آموزشی، مدیر مدرسه‌ی ابتدایی
مهرگان بابل

بارها شاهد بوده‌ام که والدین گاه با نگاه‌های پراکنده و در سکوت، در راهروهای مدرسه منتظر فرزند خود می‌مانند. بعضی‌ها تلفن همراهشان را وارسی می‌کنند، بعضی دیگر نگاهشان به در کلاس است. آن لحظات کوتاه که شاید هیچ‌گاه دیده نمی‌شوند، می‌توانند لحظاتی طلایی برای یادگیری باشند؛ البته اگر کسی بخواهد یاد بگیرد.

وقتی به مدرسه برگشتم، این ایده را برای خانم دکتر هژبری، مؤسس و مدیر مدرسه، تعریف کردم. با توجه به شناخت من از ایشان، به‌عنوان مدیری با نگاه باز و پذیرای نوآوری، مطمئن بودم که این ایده شنیده خواهد شد. چنین هم شد. ایشان نه تنها با طرح موافقت که آن را در قالب پروژه‌های مدرسه‌ای مطرح کردند. جمله‌ای که همان روز از ایشان شنیدم، در ذهنم مانده است: «ما دنبال راه‌هایی هستیم که مدرسه را به محیطی برای رشد همه‌ی افراد تبدیل کنیم؛ نه فقط دانش‌آموزان. این ایده دقیقاً به همان سمت می‌رود.»

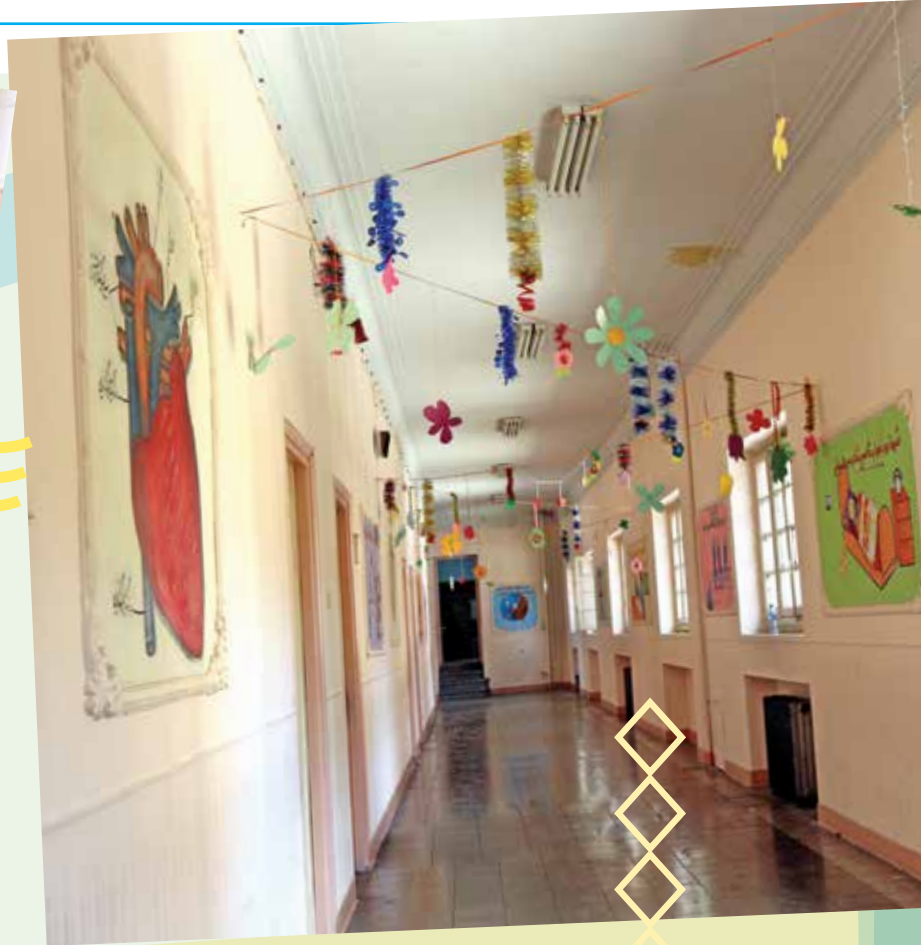
در شورای داخلی مدرسه، طرح با عنوان «ایستگاه دانایی والدین» مطرح شد. پیشنهاد ما این بود که نقاطی مشخص در فضای مدرسه مانند راهروها، محل انتظار کنار کلاس‌ها، جلوی اتاق مشاور یا ورودی حیاط انتخاب شود و تابلوهایی ساده اما زیبا در آن‌ها نصب شود و محتوای این تابلوها، جملاتی کوتاه، کاربردی و علمی در زمینه‌های متعدد تربیتی، ارتباطی، دانش‌آموزان نسل آلفا، هوش مصنوعی، روان‌شناختی و سواد رسانه‌ای برای والدین و ... باشد؛ جملاتی که در کمتر از یک تا دو دقیقه بتوان آن‌ها را خواند و به آن‌ها فکر کرد؛ اما اثرشان فراتر از آن باشد.

چندوقت پیش بابت موضوعی شخصی برای همراهی یکی از بستگان به یکی از بیمارستان‌های شهر رفتم. انتظارم از فضای بیمارستان مثل همیشه سرد و رسمی بود؛ اما چیزی که در همان دقیقه‌های نخست توجه مرا جلب کرد، دیوارهایی بود که خاموش نبودند. روی دیوارها نه تابلوهای خشک اداری، بلکه مجموعه‌ای از مطالب آموزشی، جملات انگیزشی و نکات کاربردی برای سلامت روان، فرزندپروری و بهداشت عمومی و... نصب شده بود. در سکوت سالن، این پیام‌های کوتاه مانند گفت‌وگویی آرام، اما دلگرم‌کننده عمل می‌کردند.

ایده‌ای در ذهن جوانه زد و سؤالاتی شکل گرفت. در نگاه اول، شاید بی‌اهمیت به نظر برسد؛ اما به نظرم رسید که همین جمله‌های کوچک، در دل لحظات انتظار، چه میزان آگاهی می‌توانند منتقل کنند! چرا نباید مدرسه، چنین فضایی داشته باشد؟ مدرسه که هر روز میزبان والدینی است که چند دقیقه‌ای در راهروها یا حیاط منتظر می‌مانند تا فرزندشان از کلاس خارج شود. آیا به نظر نمی‌رسد که ما این لحظات ارزشمند را نادیده گرفته‌ایم؟ آیا دیوارهای مدرسه‌ی ما فقط برای اعلامیه‌های خشک و تقویم امتحانات مناسب‌اند؟ چرا یادگیری را فقط به کلاس و برنامه‌ی درسی محدود کرده‌ایم؟ و سؤالات بی‌شمار دیگر. من به‌عنوان مربی عملکرد در دبستان مهرگان،

باز خورد تیم مشاوره‌ی مدرسه مثبت بود. حتی یکی از همکاران پیشنهاد داد در کنار هر متن، یک رمزینه‌ی کوچک هم قرار دهیم که اگر والدینی علاقه‌مند بودند، بتوانند با پوشش (اسکن) رمزینه فایبل را باز کنند یا فایبل صوتی آن متن را بشنوند. مدیر مدرسه تصمیم گرفت که قبل از اجرای رسمی، ایده را در جلسه‌ی انجمن اولیا و مربیان نیز مطرح کند.

در آن جلسه، فضای متفاوتی رقم خورد. والدین با دقت گوش می‌دادند. وقتی خانم دکتر هژبری با صدایی آرام و صمیمی گفتند: «ما می‌خواهیم از دیوارهای مدرسه، معلم بسازیم تا همیشه یاد بگیریم»، سکوتی پر از تأمل در جمع حاکم شد. مادر یکی از دانش‌آموزان گفت: «در آن بازه‌ی زمانی که خیلی وقت‌ها منتظر می‌مانیم تا بچه‌هایمان را بگیریم و به منزل برویم، حتی نمی‌دانیم چه کار کنیم؟! اگر چنین چیزی باشد، واقعاً برایمان مفید خواهد بود.» یکی دیگر گفت: «آیا من هم می‌توانم جمله‌ای از کتابی که خیلی

آن حتی تابلوها یا دیوارها نقش معلم را بازی می‌کردند. حتی نحوه‌ی گفت‌وگوی والدین با مدیر، مشاور یا معلمان تغییر کرد. دیگر والدین درباره‌ی جمله‌ها نظر می‌دادند، محتوا پیشنهاد می‌کردند، و گاه حتی درباره‌ی روابط خود با فرزندشان صحبت می‌کردند.

از نظر اجرایی، طرح نه پرهزینه بود، نه پیچیده. با کمترین امکانات و بیشترین نگاه انسانی و تربیتی پیش رفت؛ اما از منظر تربیتی، پیام روشنی داشت: گاهی یادگیری در سکوت اتفاق می‌افتد. گاهی جمله‌ای روی دیوار می‌تواند گره‌ای را باز کند که ساعت‌ها کارگاه و سخنرانی از پس آن برنیامده‌اند.

آنچه در این تجربه‌ی زیسته شاهدش بودیم این بود که اگر در مدرسه‌ای مدیران با دید باز، معلمان با عشق، و والدین با انگیزه باشند، می‌توان از هر دیواری، از هر تابلویی یک «ایستگاه دانایی» ساخت. مهم فقط دیدن فرصت‌هاست؛ همان فرصت‌هایی که زیر لایه‌ی روزمرگی پنهان شده‌اند. مهم این است که یادمان نرود، آموزش فقط محتوای کتاب نیست. گاهی یک لبخند، یک جمله، یا حتی یک دیوار می‌تواند فرق بزرگی ایجاد کند.

ما در مهرگان یاد گرفتیم که با مشارکت، جسارت در اجرا و دل سپردن به ایده‌های به‌ظاهر ساده می‌شود فضا را عوض کرد. می‌شود کاری کرد که مدرسه فقط جایی برای تحصیل بچه‌ها نباشد، بلکه خانه‌ای برای یادگیری همه‌ی اعضای خانواده باشد. حالا دیگر برای ما دیوار و تابلوی مدرسه فقط دیوار و تابلو نیست؛ صدایی است برای یاد دادن، برای فکر کردن، و برای بهتر زیستن.

«همیشه دنبال این بودم که راجع به برخورد با بچه‌هایم چیزی بخوانم. حالا مدرسه دارد کمک می‌کند، به شیوه‌ای خلاقانه و نوآورانه، آن هم رایگان.»

دانش‌آموزان نیز وارد بازی شدند. وقتی متوجه شدند والدینشان جملات تابلو را دنبال می‌کنند، نوعی هیجان ایجاد شد. یکی از بچه‌ها با ذوق گفت: «مادرم وقتی یکی از این مطالب را خواند، فعالیت را که در متن بود، در منزل با من انجام داد. کلی کیف کردم.» پدر یکی از بچه‌ها هم از مدرسه درخواست کرد که آرشو جملات هفته‌های قبل را برایش ارسال کنند؛ چون احساس کرده بود بعضی از آن‌ها به دلش نشست‌اند.

اما اثر این طرح فقط در مشارکت والدین یا جذابیت تابلوها نبود. مهم‌تر از آن، تغییری بود که در فضای کلی مدرسه احساس شد. مدرسه دیگر فقط یک نهاد آموزشی نبود؛ تبدیل شده بود به محیط یادگیرنده‌ی چندلایه‌ای که در

دوستش دارم، برایتان بنویسم؟» این مشارکت داوطلبانه‌ی والدین نشان داد که این ایده نه تنها شدنی است، بلکه بذرش آماده‌ی کاشتن است. نخستین ایستگاه در راهروی ورودی مدرسه طراحی شد؛ تابلویی مثلثی شکل با پس‌زمینه‌ی آرامش‌بخش روی مقوای ضخیم و قلمی (فونتی) خوانا. بالای تابلو نوشته شده بود: «ایستگاه دانایی والدین؛ اینجا جایی است که یادگیری آغاز می‌شود.» اولین مجموعه با یازده جزوه با محوریت هوش مصنوعی، ویژگی دانش‌آموزان نسل آلفا، مهارت پرسشگری و... تولید شد.

واکنش‌ها از همان هفته‌ی اول دلگرم‌کننده بود. مادر یکی از بچه‌ها، در دیداری غیررسمی با مدیر مدرسه گفته بود: «تمی دانید این مطالب آموزشی در خصوص هوش مصنوعی چقدر کمکم کرد! دیشب به همسرم نشانش دادم و متن را برایش خواندم. انگار چیزی در ذهنمان روشن شد.» یکی از پدرها عکس تابلو را در گروه واتساپی خانواده‌ها فرستاده و نوشته بود:

هوش مصنوعی روایتگر شاهنامه

این تربیت نه تنها بر آموزش مفاهیم بلکه بر تجربه و زیست ارزش‌های انسانی تأکید دارد و ویژگی‌هایی مانند پایداری در برابر مشکلات و انگیزه‌ی خدمت به جامعه را تقویت می‌کند. در واقع، شاهنامه به‌عنوان یک منبع غنی فرهنگی می‌تواند مبنای تربیت حماسی در مدرسه و جامعه باشد.

پل ارتباطی تربیت حماسی با هوش مصنوعی در تدریس

با پیشرفت‌های روزافزون فناوری، هوش مصنوعی به یکی از ابزارهای نوین و اثرگذار در فرایند آموزش تبدیل شده است. در حوزه‌ی تربیت حماسی، معلمان می‌توانند از قابلیت‌های هوش مصنوعی بهره بگیرند تا آموزش این مفاهیم را به شیوه‌ای جذاب و تعاملی ارائه دهند. یکی از این روش‌ها، طراحی شخصیت‌های سخنگویی است که بر اساس شخصیت‌های

خردمند است. شاهنامه‌ی فردوسی، بزرگ‌ترین اثر حماسی فارسی، مظهر این نوع تربیت محسوب می‌شود؛ جایی که ارزش‌هایی چون ایثار، مقاومت، آزادگی و عزت‌مداری به‌شکلی هنرمندانه و داستان‌گونه ادامه یافته‌اند. شخصیت‌های شاهنامه، به‌خصوص قهرمانانی چون رستم و حتی خود فردوسی، نمادهای اخلاقی و فرهنگی هستند که به نسل‌های گوناگون الگوی انسانی کاملی را ارائه می‌دهند.

ژارمن بولید سن و نسان
کارشناس ارشد پژوهشگری، مدیر
متوسطه‌ی دوم

اهمیت تربیت حماسی و پیوند آن با شاهنامه

تربیت حماسی شاخه‌ای بنیادی از تعلیم و تربیت ایرانی و اسلامی است که هدف آن پرورش انسان‌هایی شجاع، مسئولیت‌پذیر، عدالت‌طلب و

مراحل ساخت شخصیت ثابت فردوسی در

پس زمینه‌های متفاوت

۱. عضویت با حساب کاربری جیمیل در ای‌آی استودیو و ورود به قسمت گپ.

۲. تهیه‌ی عکس واقعی از شخصیت موردنظر مانند فردوسی و بارگزاری عکس از قسمت + در پیرابند (کادر) متنی.

۳. درخواست تولید پرامپت تصویر بارگذاری‌شده‌ی فردوسی برای تولید عکس در سبک‌های متفاوت (در این عکس از سبک خمیرسازی^۲ استفاده شده است).

۴. برای تغییر موقعیت شخصیت، شخصیت تولیدشده را مجدد به داخل پیرابند متنی بکشید (درگ) و موقعیت شخصیت را شرح دهید (با این کار رعایت وفاداری به منش فردوسی در ساخت شخصیت، حالت چهره، سن، وقار، لباس سنتی و سایر مشخصه‌های فردوسی در شاهنامه لحاظ می‌شود تا شخصیت دیجیتال بیشتر شباهت را به فردوسی واقعی داشته باشد).

۵. بعد از این مرحله می‌توانید عکس را بارگیری یا ویرایش کنید (برای ویرایش روی AI tools در قسمت سمت راست عکس کلیک و از قابلیت‌های ویرایش عکس استفاده کنید).

۶. برای متحرک‌سازی تصویر از هوش‌های مصنوعی پیکس‌ورس^۳ یا هایلو^۴ استفاده کنید.

۷. متن پادپخش (متن موردنظر شخصیت) را در قسمت پیرابند متنی وبگاه وارد کنید.

ای‌آی استودیو با مدل‌های تبدیل متن به صدا مثل جمنای (Gemini) یا Veo 2، صدای مناسب تولید می‌کند. این صدا با چهره‌ی شخصیت هم‌زمان‌سازی می‌شود.

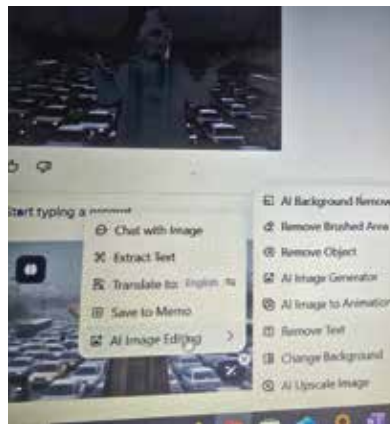
با ویژگی‌های بصری، صوتی و رفتاری خاص بر اساس شخصیت‌های فرهنگی و تاریخی بسازند. با استفاده از این فناوری می‌توان شخصیت‌هایی مثل فردوسی را به صورت تصویری و صوتی طراحی کرد و در تدریس از آن‌ها بهره برد. این سکو امکان شخصی‌سازی گفت‌وگو، لحن و حرکات شخصیت را فراهم می‌آورد و آموزش را به تجربه‌ای تعاملی و جذاب تبدیل می‌کند. استفاده از ای‌آی استودیو در مدرسه می‌تواند تحول شگرفی در آموزش تربیت حماسی و ادبیات ایجاد کند و نسل جوان را بهتر با ارزش‌های ملی و فرهنگی آشنا سازد.

این مقاله نشان می‌دهد چگونه می‌توان با تلفیق ارزش‌های اصیل تربیت حماسی و فناوری‌های پیشرفته‌ی هوش مصنوعی، آموزشی نوین و جذاب و اثرگذار ایجاد کرد که نمونه‌ای منحصربه‌فرد و آینده‌نگر در تعلیم و تربیت ابتدایی باشد.

شاهنامه، از جمله فردوسی، ساخته می‌شوند. این شخصیت‌ها با توانایی گفتار و تعامل با دانش‌آموزان فرصت برگزاری کلاس‌های زنده، پرسش و پاسخ و انتقال مفاهیم تربیتی را به شکل جدید و جذابی فراهم می‌کنند. این روش آموزشی بر مشارکت، انگیزه و درک عمیق‌تر مطالب می‌افزاید و نظریه‌ها و مفاهیم تربیتی را در قالب داستان و تجربه‌ی نمایشی زنده می‌کند؛ روشی که بسیار تأثیرگذارتر از روش‌های سنتی است.

معرفی کوتاه ای‌آی استودیو

ای‌آی استودیو سکوی^۱ (پلتفرمی) جامع برای طراحی و اجرای مدل‌های هوش مصنوعی است که امکان ساخت شخصیت‌های دیجیتال سخنگو و پادپخش‌ها را برای کاربران فراهم می‌آورد. معلمان و مدیران آموزشی می‌توانند بدون نیاز به دانش تخصصی برنامه‌نویسی، شخصیت‌هایی

پی‌نوشت‌ها

1. AI Studio
2. Claymation
3. pixverse
4. hailuoai

منابع

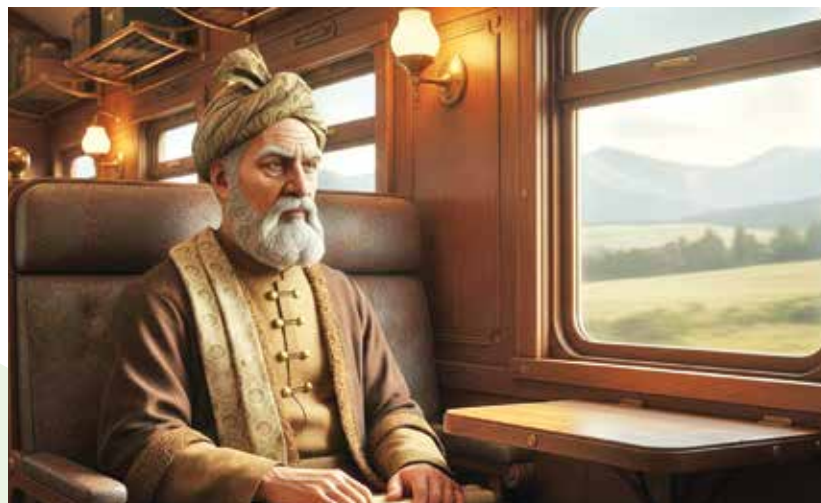
1. <https://app.pixverse.ai>
2. <https://hailuoai.video>
3. <https://aistudio.google.com/live>

۴. منبعی در حوزه‌ی تربیت حماسی و شاهنامه زرین‌کوب، عبدالحسین. سیر حکمت در ایران، نشر امیرکبیر (تحلیل تربیتی و فرهنگی شاهنامه)

۵. منبعی در حوزه‌ی آموزش و تربیت ملکی، حسن. الگوهای یادگیری و تدریس. نشر سمت (قابل استناد برای بخش تدریس تعاملی).

۶. منبعی در حوزه‌ی هوش مصنوعی و آموزش Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019).

Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. Center for Curriculum Redesign.

کلاس

هوشمندت

را بساز!

بخش دوم

حامد شاکریان
کارشناس ارشد تاریخ، معلم و مدرس
دانشگاه، خراسان شمالی

سامانه‌های مبتنی بر هوش مصنوعی به افراد امکان می‌دهند با کمک دستیاران آموزشی مانند ربات‌ها، مسیر فرایند یادگیری را تخصصی‌تر طی کنند و بهتر یاد بگیرند. امروزه توسعه مستلزم تطبیق دنیای آموزش با تحولات فناوری برای ارتقای کیفیت آموزش به‌ویژه تعدیل فناوری اطلاعات و ارتباطات است. یکی از ویژگی‌های مهم بهره‌گیری از هوش مصنوعی، در آموزش و تدریس، دسترسی به منابع آموزشی و معرفی شیوه‌های متنوع تدریس است. محتوای یادگیری دیجیتالی را که امروزه در حال توسعه است، می‌توان به‌لطف استفاده از هوش مصنوعی ارائه کرد. اکنون می‌توان محتوای پر حجم کتاب‌های درسی را به‌گونه‌ای تنظیم کرد که از حجم آن کاسته شود، در عین حالی که محتوای اصلی حفظ شده است (Fitria T. 2020: 134).

یافته‌های پژوهشی می‌توانند معلم را در مسیر درست شناسایی نوع داده‌ها راهنمایی کنند و به فرایند بهره‌گیری از هوش مصنوعی برای حل بهتر چالشی آموزشی که کانون توجه است، کمک کنند. برای مثال معلمی که با نحوه استفاده از هوش مصنوعی برای مختصر کردن محتوای آموزشی و تحلیل محتوا آگاه باشد، می‌تواند درک آسان‌تری را برای دانش‌آموزان

نگاهی به کاربرد
هوش مصنوعی-
قسمت اول

نوشتاری، تصویری و شنیداری خواهد بود (Serkan Arik, R. Kezer, F. 2010:61)؛ اما پیشرفت روزافزون فناوری و تغییر شیوه‌های آموزشی، تغییراتی اساسی در محتواهای آموزشی را نیز طلب می‌کند و ارائه‌ی محتواهای جدید با فناوری‌های نوین را اجتناب‌ناپذیر کرده است. تولید محتواهای چندرسانه‌ای نمونه‌ای از این مورد است. هوش مصنوعی قادر است محتوای آموزشی کارآمد و متنوعی تولید کند که نیازهای متعدد دانش‌آموزان را پوشش دهد و تجربه‌ی یادگیری آن‌ها را بهبود بخشد. با وجود تمامی مزایایی که فناوری هوش مصنوعی داراست، معایب و چالش‌هایی نیز وجود دارد که باید مراقب بود. تجربه‌ی دوران کرونا نشان داد که استفاده‌ی نادرست از فناوری‌های دیجیتال می‌تواند به مشکلاتی مانند اعتیاد اینترنتی و کاهش کیفیت آموزش منجر شود. باید دقت کرد که در استفاده از فناوری هوش مصنوعی این چالش‌ها شکل نگیرد. باید برای استفاده از این فناوری قبل از بهره‌گیری گسترده برنامه‌ریزی کرد. از این رو تأکید می‌شود بهره‌گیری هوشمندانه و آگاهانه از هوش مصنوعی در آموزش بسیار حائز اهمیت است تا ضمن بهره‌برداری از مزایای آن، از آسیب‌های احتمالی جلوگیری شود. این فناوری اگر به‌درستی به کار گرفته شود، می‌تواند به‌عنوان عامل مهمی برای تغییر و بهبود در نظام آموزشی عمل کند.

منابع

۱. بخشش، مریم؛ ذوقی، فرزانه؛ خاطره، سیاح، نعیمه؛ یوسفوند، فاطمه (۱۴۰۳). «آسیب‌شناسی آموزش فضای مجازی در دوران کرونایی و تأثیرات روان‌شناختی آن‌ها بر والدین». پنجمین همایش ملی فناوری‌های نوین در تعلیم و تربیت، روان‌شناسی و مشاوره ایران. تهران.
۲. داداش‌پور، محمد؛ دهقانپور، اسما (۱۴۰۲). «بررسی تأثیر هوش مصنوعی در فرایند تعلیم و تربیت». هشتمین همایش ملی رویکردهای نوین در آموزش و پژوهش، مازندران.
۳. شاکریان، حامد (۱۴۰۳). معرفی ابزار هوش مصنوعی برای تدریس (تجربه‌های معلمی با طعم آبنبات بجنورد). انتشارات زبان علم، بجنورد.
۴. شاه، برین (۱۴۰۲). هوش مصنوعی و آینده‌ی آموزش (تدریس در عصر هوش مصنوعی). ترجمه‌ی حمید خسروی خواجه‌الهیانس خسروی خواجه‌الهی، بنیامین خسروی خواجه‌الهی، انتشارات زبان علم، بجنورد.
۵. لوکیم، رز؛ جورج، کارینه؛ کوکورو، مونتو (۱۴۰۲). هوش مصنوعی برای معلمان. ترجمه‌ی حمید خسروی خواجه‌الهی، انتشارات زبان علم، بجنورد.

6. Fitria T. (2020). Artificial Intelligence (AI) In Education: Using AI Tools for Teaching and Learning Process. 134147- ISSN Online: 26546590- | ISSN Cetak: 26545306-

7. Serkan Arik, R. Kezer, F. (2010). Content analysis of the principles books in the field of measurement and evaluation published in Turkey an in the world. Procedia Social and Behavioral Sciences. 9: 1400-1406

بررسی کتاب‌های درسی به بهتر شدن محتواهایی که در کلاس ارائه می‌شود و غنی‌سازی کتاب‌های درسی کمک کند. این در حالی است که تحلیل و بررسی کتاب‌های درسی نیازمند به‌کارگیری نیروی انسانی و وقت بسیار زیاد و البته منابع مالی لازم است و البته خطاهای احتمالی محاسبات فردی نیز نتیجه‌های حاصله را با اما و اگرهای علمی روبه‌رو می‌کند. فناوری هوش مصنوعی با دقت محاسباتی‌ای که دارد، می‌تواند در این مورد نتیجه‌های مثبتی را ارائه کند. همچنین ظرفیت‌های هوش مصنوعی می‌تواند در خصوص ارائه‌ی محتوای آموزشی مناسب برای دانش‌آموزان با توجه به ویژگی‌های فردی آنان بسیار راهگشا باشد.

هوش مصنوعی می‌تواند محتوای کتاب درسی را به محتوا یا راهنمای هوشمندانه‌ی قابل‌درکی برای دانش‌آموزان تبدیل کند. برخی از آن محتواها که روی سکوها متعدد در دسترس هستند، عبارت‌اند از: آزمون‌های چندگزینه‌ای مرتب، خلاصه‌ی فصل‌های مهم، برجسته‌کردن بخش‌های مهم کتاب، خلاصه‌سازی اختصاصی برای هر فصل. این نوع محتواهای هوشمند تا به حال در تعدادی از مؤسسات آموزشی مورد استفاده قرار گرفته‌اند و علاوه بر آن تعدادی از وبگاه‌ها نیز از آن‌ها برای جلب رضایت کاربران استفاده کرده‌اند. برخی از این سکوها محتوای تعاملی، قابلیت دریافت بازخورد و ایجاد تمرین و ارزیابی‌های کاملی را دارند. معلم می‌تواند با ایجاد برنامه و محتوای قابل‌تنظیم که به‌آسانی در دسترس دانش‌آموزان است، از این سکوها به‌راحتی بهره‌مند شوند. با هوشمندتر شدن این نوع محتواها نوآوری‌هایی مانند شبیه‌سازی و ارزیابی‌های آینده هم با این سرویس‌ها ادغام خواهند شد (داداش‌پور و دهقانپور؛ ۱۴۰۲: ۱۳۲۹-۱۳۲۸).

نباید فراموش کرد که بدون وجود محتوای آموزشی و مطالبی برای آموزش و انتقال، آموزش بی‌معنا و مفهوم خواهد بود. منظور از محتوای آموزشی هرگونه پیام کتبی، اعم از تصویری و نوشتاری یا ترکیبی از آن‌هاست که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم بر افکار، ارزش‌ها و مهارت‌های مخاطب تأثیر می‌گذارد. در این برداشت، محتوای آموزشی در برگیرنده‌ی طیف وسیعی از مطالب و موضوعات یادگیری در شکل‌های متنوع

فراهم کند یا معلمی که از توانمندی ابزار هوش مصنوعی در ایجاد گفت‌وگویی کلامی، تولید تصویر، ویدئو، موسیقی، تبدیل فایل‌های متفاوت به یکدیگر، طراحی سؤال و سایر ابزارهای آن آشنا باشد، می‌تواند فرصت‌های بسیار متنوع آموزشی را برای کلاس درس خود فراهم آورد (لوکیم و همکاران؛ ۱۴۰۲: ۵۷ و شاکریان؛ ۱۴۰۳: ۲۷).

البته نکته‌ی مهمی که نباید از آن غفلت کرد، اثرگذاری هوش مصنوعی در سایر ابعاد است. در کنار فواید هوش مصنوعی باید مراقب معایب آن در حوزه‌ی آموزش نیز باشیم تا کلاس درس از آسیب‌های هوش مصنوعی به دور بماند. مسئله‌ای که در دوران کرونا با برپایی کلاس‌های درسی در سکوها و سامانه‌های مجازی شکل گرفت؛ چون به آسیب‌های استفاده از فضای مجازی در زمان بهره‌برداری دانش‌آموزان از این فضای غیرحقیقی توجه مناسب نشده بود.

در سال‌های فراگیری کرونا و حتی پساکرونا، معایب و مشکلات فراوانی در آموزش مجازی شکل گرفت؛ مشکلاتی همچون اعتیاد اینترنتی دانش‌آموزان، اطمینان‌نداشتن به یادگیری مطالب، نبود نظارت بر انجام تکلیف‌ها و راستی‌آزمایی، ناتوانی برخی از دبیران، اولیا و دانش‌آموزان در استفاده از فضای مجازی. حتی برخی از این مشکلات در سطح جامعه نیز گسترش یافت و مسائل اجتماعی و فرهنگی متعددی را به وجود آورد. هوش مصنوعی با تسهیلگری در فرایند شیوه و روش‌های آموزشی در بهبود آموزش اثرگذار است (بخشش و همکاران، ۱۴۰۳)؛ اما نباید از مشکلات آن غفلت کرد.

پریتن شاه در مقاله‌ی خود با اشاره به نقش این فناوری در آموزش می‌نویسد: «هوش مصنوعی با ایجاد رابطه‌ی معلم و دانش‌آموز و تقویت این رابطه نه‌تنها می‌تواند به‌عنوان کاتالیزگری برای تغییر ابرانکارهای در آموزش نقش ایفا کند، بلکه ما می‌توانیم رویکردهای سازنده‌گرایانه، رفتارگرایانه و اجتماعی و فرهنگی را با استفاده از ابزارهای مبتنی بر هوش مصنوعی و منابع ساخته‌شده با هوش مصنوعی تقویت کنیم و تجربه‌های یادگیری کارآمدتر و مؤثرتری را برای دانش‌آموزان تسهیل کنیم» (شاه، پریتن، ۱۴۰۲: ۶۷-۶۶).

همچنین هوش مصنوعی می‌تواند ضمن تحلیل و

خواندن همیشه برای همه‌ی دانش‌آموزان آسان نیست

ساجده میرزایی
کارشناس آموزش ابتدایی

که پایه‌ی یادگیری سایر درس‌ها محسوب می‌شود و هر فرد تا پایان عمر با آن سروکار دارد. اصطلاح «اختلال یادگیری» را اولین بار ساموئل کرک^۱ در سال ۱۹۶۲ و ۱۹۶۳ ارائه کرد. مطالعات متعدد نشان می‌دهند که اختلال‌های یادگیری با تغییرات ظریف و توزیع‌شده در بافت‌شناسی (آناتومی) مغز ایجاد می‌شوند. به این ترتیب آن‌ها را نباید با مشکلات یادگیری که ناشی از نقص بینایی، شنوایی و حرکتی یا حتی مسائل اجتماعی است، اشتباه گرفت (والکاس و اورامیدیس، ۲۰۲۰).

خنده‌ای از میز پشتی بلند شد. معلم دوباره از او خواست بخواند. این بار شمرده‌تر و در حالی که صدایش می‌لرزید، خواند: «س...عید هم ج ج...لوی ک ک لاس ایستاد و با صدای بلند خواند.» محمد از ته کلاس گفت: «چنین خواند. چنین رو جا گذاشت.» صدای دیگری آمد: «خانم، سعید همیشه همین‌طوریه. انگار اصلاً نمی‌بینه.»

آیا این اتفاق فقط اشتباه ساده‌ای است که می‌توان از آن گذشت؟ نه. این مشکل می‌تواند نشانه‌ای از اختلال خواندن باشد. مهارت خواندن از آن رو حائز اهمیت است

سپهر درحالی که با دست راستش لبه‌ی بالایی صفحه‌ی کتاب را تا و بعد صاف می‌کرد، چند خط پایین‌تر را زیر لب می‌خواند. لب‌هایش به آرامی تکان می‌خوردند. صدای معلم او را به کلاس آورد: «خب سپهر، پسرم شما بخون.» تن صدایش را کمتر از حد معمولش کرد و با دستپاچگی شروع کرد: «س...عید هم ج...لوی ک...لاس ایستاد و با صدای ام و با صدای بلند چنین خواند.» صدای آرام

یا شنوایی اصلاح‌نشده یا سایر اختلال‌های ذهنی، شرایط ناگوار روانی و اجتماعی، آشنایی ناکافی با زبانی که تدریس می‌شود یا پایه‌های تحصیلی ضعیف نمی‌توانند توضیحی برای مشکلات یادگیری باشند.

نشانه‌های^{۱۵} اختلال‌های یادگیری نیز شامل این موارد هستند:

● **مشکل در خواندن:** درست‌نخواندن کلمات، نداشتن سرعت و سیالی خواندن و درک نکردن مطلب.

● **مشکل در نوشتن:** غلط نوشتن کلمات، رعایت نکردن دستور زبان و نقطه‌گذاری درست و نداشتن وضوح و سازمان‌بندی متن.

● **مشکل در ریاضی:** درک نکردن اعداد یا سپرده، به یاد نیوردن موارد حفظی ریاضی مثل جدول ضرب، ناتوانی در محاسبات ریاضی درست یا سریع و نداشتن استعداد ریاضی درست (گنجی، ۱۴۰۲).

فرایند خواندن به شبکه‌ی عصبی پیچیده و سالمی نیاز دارد که بسیاری از سلول‌های عصبی

● در درک معنی آنچه خوانده است، مشکل دارد؛

● در هجی کردن کلمات مشکل دارد؛

● در نوشتن و ابزار عقاید به صورت کتبی مشکل دارد؛

● در تسلط یافتن بر قواعد اعداد و ارقام اطلاعات رقمی یا محاسبه مشکل دارد؛

● در استدلال ریاضی مشکل دارد.

۲. مهارت‌های تحصیلی فرد در یک یا چند درس بسیار کمتر از سن تقویمی او هستند. این نقص در عملکرد تحصیلی و شغلی یا در فعالیت‌های روزمره‌ی او اختلال شدید به وجود می‌آورد.

۳. مشکلات یادگیری در سال‌های اولیه‌ی مدرسه شروع می‌شوند؛ اما ممکن است تا زمانی که مهارت‌های تحصیلی از توانایی‌های فرد پیشی نگیرند، خودشان را نشان ندهند.

۴. معلولیت‌های ذهنی، مشکلات بینایی

شناخت نوع اختلال یادگیری و ریشه‌یابی آن، به‌ویژه در دوره‌ی ابتدایی و در درس‌های اصلی، می‌تواند در رفع این اختلال کمک مؤثری باشد (فیگورا^{۱۶}، ۲۰۰۶). اختلال یادگیری^۴ (ناتوانی‌های یادگیری^۵) اصطلاح گسترده‌ای است که تعدادی از اختلال‌های خاص مانند نارسانخوانی^۶، نارسانویسی^۷ و اختلال در ریاضیات^۸ و... را توصیف می‌کند. انواع این اختلال در ویرایش پنجم راهنمایی تشخیصی و آماری بیماری‌های روانی^۹ انجمن روان‌پزشکی آمریکا مشخص شده است (بالی و همکاران، ۲۰۱۵) در این ویرایش، برای اختلال یادگیری این ویژگی‌ها ذکر شده است:

۱. به‌رغم کمک دیگران و مداخله‌های متعدد، فرد در یادگیری مهارت‌های تحصیلی و استفاده از آن‌ها مشکل دارد و این موضوع را با بروز حداقل یکی از این نشانه‌ها، دست کم به مدت شش ماه، نشان می‌دهد:

● کلمات را غلط یا آهسته و به‌دشواری می‌خواند؛

بازی‌های پیشنهادی

جدول ۱

نام بازی	هدف آموزشی	روش اجرا	تأثیر علمی
تطبیق حرف و صدا ^{۱۵}	تقویت مهارت‌های واجی (فونولوژیک) و تشخیص حرف.	کارت‌هایی با حرف و کارت‌هایی با تصویر اشیا بسازید. کودک باید کارت حرف را با صدای اول تصویر جفت کند.	تمرین تطبیق صدا و تصویر باعث تقویت آگاهی واج‌شناختی (فونولوژیک) می‌شود که تحقیقات نشان داده است یکی از پایه‌های مهم خواندن موفق در کودکان با خوانش‌پریشی (دیسلکسیا) است.
حافظه‌ی دیداری ^{۱۶}	تقویت حافظه‌ی کوتاه‌مدت و دقت دیداری	کارت‌های حروف یا کلمات ساده را به مدت کوتاه نشان بدهید. سپس کودک باید آن‌ها را به ترتیب یا به‌طور جفت درست کند.	حافظه‌ی دیداری ضعیف یکی از مشکلات رایج در اختلال خواندن است؛ تمرین مرتب در این حوزه باعث بهبود بازیابی سریع کلمات و کاهش اشتباهات دیداری می‌شود.
کلمات مخفی ^{۱۷}	تقویت شناسایی کلمات و تمرکز	یک صفحه‌ی پر از حروف را به کودک بدهید که چند کلمه‌ی ساده در آن مخفی شده است. کودک باید آن کلمه‌ها را پیدا کند.	این بازی توانایی جست‌وجوی بینایی را تقویت می‌کند و بر سرعت شناخت الگوهای حروف و کلمات می‌افزاید. این توانایی‌ها مهارت‌های پایه‌ی خواندن را بهبود می‌بخشند.
صداگذاری و ساخت کلمات ^{۱۸}	تقویت مهارت ساختن کلمات و آگاهی صوتی	کارت‌های صدا بسازید و از کودک بخواهید تا با آن‌ها کلمه‌هایی را بسازد؛ مثلاً «س» + «ب» + «ب» = «اسب».	تمرین ترکیب صداها و ساخت کلمات آگاهی واج‌شناختی و انعطاف شناختی را تقویت و به کودکان خوانش‌پریش کمک می‌کند کلمات را سریع‌تر و دقیق‌تر بخوانند.
داستان‌سازی با کارت‌ها ^{۱۹}	تقویت خواندن و درک مطلب	کارت‌هایی با کلمات یا تصویرهایی ساده به کودک بدهید. کودک باید کارت‌ها را پشت سر هم بچیند و داستان کوتاهی را بسازد.	این بازی علاوه بر تقویت خواندن و تلفظ کلمات، باعث بهبود درک مطلب و سازماندهی اطلاعات می‌شود. مهارت‌تی که بیشتر اوقات در کودکان با اختلال خواندن ضعیف است.

می‌دهد و بر کاهش رفتارهای مقابله‌ی جانانه، لجبازی و اعمال اختلالگرانه در کودکان تأثیر مثبت دارد (رابینسون، ۲۰۱۸).
ارائه‌ی تمرین‌های تکلیف‌محور، مربوط به هجی کردن و خواندن، نتیجه‌ها مثبتی را برای مشکلات کودکان در خواندن به همراه دارد؛ زیرا از این طریق می‌توان سطح کلی خواندن آن‌ها را ارزیابی کرد. رو و کواک ۲۰۱۸ بیان می‌کنند که کودکان با تکرار تمرین هجی کردن، شکل کلمات را نیز هم‌زمان به به ذهن می‌سپارند و مهارت خواندن آن‌ها بهبود می‌یابد.

تمرین‌های تکلیف‌محور برای دانش‌آموزان با اختلال خواندن (دیسلکسیا)

جدول ۲. تکالیف و تمرین‌های پیشنهادی
برای بهبود اختلال خواندن

تحقیقات و تمرین‌های ارائه‌شده به‌وضوح

اختلال خواندن شایع‌ترین ناتوانی یادگیری است که ۷ تا ۱۷ درصد از کودکان را در سراسر جهان تحت تأثیر قرار می‌دهد. این اختلال برای بچه‌هایی با هوش طبیعی، از طریق عملکرد ضعیف خواندن علی‌رغم آموزش کافی و املائی ضعیف مشخص می‌شود (پیترز و همکاران^{۱۳}، ۲۰۲۱؛ اورولد و هالستین^{۱۴}، ۲۰۱۱). کودکان نارساخوان نقص شناختی در پردازش دیداری، توجه انتخابی و پایدار و کارکردهای اجرایی دارند. آن‌ها در پردازش واج‌شناسی، تشخیص صداها در کلمات و تشخیص قافیه‌ها مشکل دارند (عبدالله‌زاده رافی و رحیم‌زاده، ۱۳۹۹).

جدول ۱. بازی‌های پیشنهادی برای بهبود اختلال خواندن

بازی و بازی‌درمانی از جمله روش‌هایی است که نتیجه‌های مفید و چشمگیری به بار می‌آورد و می‌تواند یادگیری کودکان را تکامل بخشد (هوشینا، ۲۰۱۷). بازی‌درمانی توجه و مهارت‌های اجتماعی کودکان را نیز افزایش

مراکز بینایی، زبان و حافظه را به هم مرتبط می‌سازد (ماتس^{۱۱}، ۲۰۰۶). خواندن فرایندی است که هدف اصلی آن درک مطلب و یادگیری است (همتی علمدارلو و توکلی، ۱۳۹۹).
اختلال خواندن هم نوعی اختلال یادگیری بر پایه‌ی مغز است که در آن توانایی شخص، به‌طور ویژه در خواندن، آسیب می‌بیند (چارو^{۱۲} و همکاران، ۲۰۱۱). دانش‌آموزانی که در خواندن و نوشتن با مشکل مواجه می‌شوند، در سایر زمینه‌های تحصیلی نیز مشکل دارند. ضعف در مهارت خواندن و نوشتن موجب ضعف کسب اطلاعات در حوزه‌های دیگر می‌شود و قابلیت‌های دانش‌آموزان را در زمینه‌های یادگیری با مشکلاتی مواجه می‌سازد (بایوتیا و همکاران، ۲۰۱۹). آموزش به کودکانی که در خواندن و نوشتن مشکل دارند، چالش‌های متعددی دارد. استفاده از روش‌های سنتی آموزشی یکی از مشکلات مطرح در یادگیری این کودکان است؛ چراکه این نحوه‌ی آموزش دانش‌آموز را بیشتر در انجام فعالیت درگیر می‌کند (لیشتاینر و همکاران، ۲۰۲۳).

نام تمرین	هدف آموزشی	روش اجرا	سن مناسب	تأثیر علمی
خواندن با صدای بلند و ضبط صدا	تقویت خواندن دقیق و روان و افزایش خودآگاهی از اشتباهات خواندن	کودک متنی کوتاه و ساده را با صدای بلند می‌خواند و آن را ضبط می‌کند. سپس با مرور ضبط، اشتباهات و اصلاحات مشخص می‌شوند.	۶ - ۱۰ سال	شنیدن صدای خود به کودک توانایی بازشناسی اشتباهاتش را می‌دهد، حافظه‌ی شنیداری او را تقویت می‌کند و آگاهی واجی را افزایش می‌دهد.
نوشتن کلمات با جابه‌جایی حرف	تقویت تشخیص حروف و انعطاف شناختی	کودک کلمات ساده‌ای را می‌نویسد که حرف‌های آن‌ها جابه‌جاشده است. او باید کلمه‌ی صحیح را بازسازی کند.	۶ - ۹ سال	دقت دیداری کودک تقویت می‌شود و او به ترتیب حرف‌های بیشتر دقت می‌کند؛ مهارتی که برای خواندن صحیح ضروری است.
تشخیص صدا در کلمات	تقویت آگاهی واجی و تحلیل صوتی	به کودک فهرستی از کلمات داده و از او خواسته می‌شود که صدای اول، وسط یا آخر هر کلمه را مشخص کند.	۶ - ۹ سال	آگاهی واجی پیش‌بینی‌کننده‌ی اصلی موفقیت در خواندن است و تمرین آن، خطاهای خواندن را کاهش می‌دهد.
کلمات هم‌قافیه	تقویت پردازش صوتی و بازی با صداها	کلمه‌ای ارائه می‌شود (مثلاً سیب) و کودک باید چند کلمه‌ی دیگر را که با سیب هم‌قافیه هستند، پیدا کند (مثل ریب، گیب).	۶ - ۱۰ سال	تشخیص کلمات هم‌قافیه توانایی پردازش صوتی و پیش‌بینی کلمات را در متن تقویت می‌کند.
جدول کلمات	تقویت خواندن سریع و شناسایی الگوی حرف‌ها	جدولی از حرف‌ها ارائه می‌شود که چند کلمه در آن مخفی شده است. کودک باید آن‌ها را پیدا کند و بخواند.	۷ - ۱۲ سال	مهارت جست‌وجوی بینایی و بازیابی سریع کلمات را بهبود می‌بخشد و قدرت شناسایی الگوی حرف‌ها را تقویت می‌کند.
جملات ناقص	تقویت درک مطلب و خواندن فعال	جملاتی کوتاه با یک یا چند جای خالی ارائه می‌شود و کودک باید کلمه‌ی مناسب را پر کند.	۷ - ۱۲ سال	توانایی پیش‌بینی کلمات و درک ساختار جمله را تقویت می‌کند؛ مهارتی که در کودکان با اختلال خواندن ضعیف است.

بی‌نوشت و منابع

را هم شکل می‌دهند. بنابراین، تلفیق این دو رویکرد در کلاس درس، تحت هدایت معلمی آگاه و باانگیزه، می‌تواند مسیر یادگیری را روشن‌تر و قابل‌دسترس‌تر سازد و تأثیری پایدار بر توانمندی‌های خواندن کودکان با اختلال خواندن بر جای گذارد. این یافته‌ها بار دیگر بر اهمیت نقش فعال، خلاق و هدایتگر معلم در خلق محیط یادگیری حمایتی و تحول‌آفرین تأکید می‌کنند.

اگر فعالیت‌های بازی‌محور، همچون تطبیق حرف و صدا یا داستان‌سازی با کارت‌ها، با ایجاد انگیزه و کاهش اضطراب همراه باشند، دریچه‌ای به دنیای کشف و تجربه‌ی مهارت‌های خواندن باز می‌کنند. تمرین‌های تکلیف‌محور، شامل خواندن با صدای بلند، بازسازی کلمات و تکمیل جملات ناقص نه تنها دقت و خودآگاهی کودک را ارتقا می‌دهند، بلکه درکی عمیق‌تر و ارتباطی معنایی با متن

نشان می‌دهند که معلم فقط راهنما نیست؛ بلکه کسی است که نقشی کلیدی در شکوفایی توانمندی‌های خواندن کودکان با اختلال خواندن (دیسلکسیا) ایفا می‌کند. هدایت هوشمندانه‌ی فعالیت‌های بازی‌محور و تکلیف‌محور می‌تواند هم فرایند یادگیری را لذت‌بخش و جذاب کند و هم مهارت‌های پایه‌ای شناختی مانند آگاهی واجی، حافظه‌ی دیداری و پردازش صوتی را قوت بخشد.

برف کاغذی

پری حاجی خانی
کارشناس فیزیک

آموزش از طریق وسایل کمک آموزشی و به طور عملی می تواند به تقویت درک مفاهیم کمک کند. چنانچه دانش آموزان خودشان بتوانند ابزاری را بسازند و از روی آن، مبحثی درسی را مطالعه کنند، ساخت این وسایل بسیار مفیدتر هم خواهد بود. بهره برداری از وسایل ساده و در دسترس برای آموزش نقش بسیار مهمی دارد. در این راستا استفاده از هنر کاغذتا (اریگامی) برای آموزش می تواند راهگشا باشد؛ زیرا از این طریق مهارت های دست و پستی، تمرکز، صبر، پشتکار و... نیز در دانش آموزان تقویت می شود. از این فن برای آموزش ریاضی و هندسه می توان استفاده کرد.

در این شماره قصد داریم دانش آموزان را با شش ضلعی منتظم و ویژگی های آشنا کنیم. رسم شش ضلعی به وسیله نقلیه و پرگار کار نسبتاً راحتی است؛ ولی می خواهیم بدون این وسایل و تنها با کاغذتا این کار را انجام و ضلع، رأس، قطر، تقارن محوری، تقارن مرکزی، زاویه داخلی و زاویه خارجی را بدین شکل به دانش آموزان نشان دهیم. در نهایت آن ها را با شکل دانه های برف در طبیعت آشنا می کنیم که همگی شش ضلعی هستند؛ اما بر اساس دما، رطوبت و شرایطی که در آن ها تشکیل می شوند، شکل های متفاوتی دارند، به طوری که احتمال یافتن دو بلور برف با ساختار کاملاً مشابه خیلی کم است.

۴. بار دیگر کاغذ را طوری تا می کنیم که دو ضلع مربع روی هم قرار بگیرند.

۱. برای ساخت شش ضلعی منتظم به یک برگ کاغذ مربع شکل، خط کش، مداد و قیچی نیاز است

۵. تای مرحله ی قبل را باز می کنیم و این بار طوری تا می کنیم که مانند تصویر یک، رأس کاغذ روی تای مرحله ی قبل قرار بگیرد.

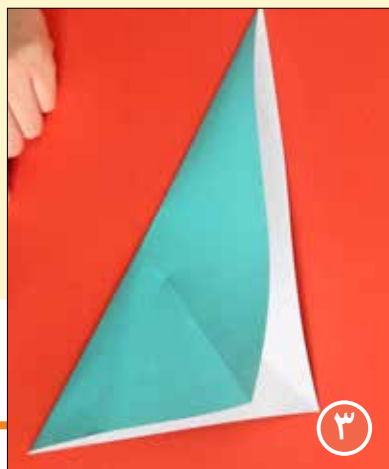

۲. ابتدا کاغذ را به صورت مثلثی تا می کنیم و دو رأس را روی هم قرار می دهیم.

۳. مانند مرحله ی قبل کاغذ را از سمت دیگر تا می کنیم.

۶. تای مرحله ی قبل را باز می کنیم و همان رأس را طوری تا می کنیم که روی تقاطع قطر دایره و تای قبلی قرار بگیرد.

۱۳

۱۴

۱۵

۱۰

۱۰. در این مرحله، خطی از محل تایی دو طرف کاغذ با خط کش به هم وصل می‌کنیم و آن را برش می‌زنیم.

۱۱

۱۱. اگر در این مرحله کاغذ را باز کنیم، شش ضلعی منتظم به دست می‌آید.

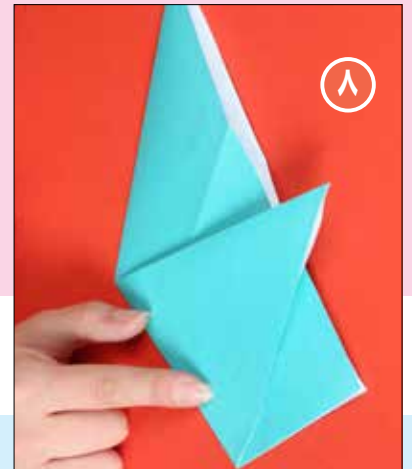
۱۲

۱۲. اگر بعد از مرحله‌ی نهم کاغذ را باز نکنیم و یک بار دیگر آن را جوری تا کنیم که مانند تصویر، دو لبه‌ی کاغذ روی هم قرار بگیرند و طرح مورد نظر را روی آن بکشیم، بعد از باز کردن کاغذ طرحی زیبا از دانه‌ی برف خواهیم داشت.

۷

۷. تایی مرحله‌ی ششم را هم باز می‌کنیم و همان رأس را دوباره به صورت مثلثی روی رأس مقابل قرار می‌دهیم.

۸

۸. حالا گوشه‌ی کاغذ را طوری تا می‌زنیم که لبه‌ی کاغذ از مرکز مربع و تایی که در مرحله‌ی قبل ایجاد کردیم، بگذرد.

۹

۹. کاغذ را برمی‌گردانیم و تایی مرحله‌ی هشتم را برای گوشه‌ی مقابل هم انجام می‌دهیم.

از مصرف تا خلاقیت

پلی برای توانمندسازی کودکان در مدرسه‌ی ابتدایی

سعیده جعفری
کارشناس ارشد مدیریت آموزشی
آموزگار پایه‌ی ششم ابتدایی، استان
فارس

در عصر حاضر که کودکان از سنین پایین در معرض انواع رسانه‌های دیجیتال قرار می‌گیرند، آموزش سواد رسانه‌ای به آن‌ها امری ضروری است. این مقاله به بررسی اهمیت تقویت مهارت‌های سواد رسانه‌ای در دوره‌ی ابتدایی می‌پردازد و راهکارهایی عملی و مؤثر برای این منظور ارائه می‌دهد. هدف این پژوهش، توانمندسازی دانش‌آموزان در تشخیص، تحلیل، ارزیابی و تولید محتوای رسانه‌ای، به‌منظور ارتقای تفکر انتقادی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی آن‌هاست.

کلیدواژه‌ها: سواد رسانه‌ای، آموزش ابتدایی، تفکر انتقادی، رسانه‌های دیجیتال، برنامه‌ی درسی

تقویت مهارت‌های سواد رسانه‌ای در دوره‌ی ابتدایی

مقدمه

در دنیای امروز که رسانه‌ها نقشی بی‌بدیل در زندگی روزمره‌ی افراد ایفا می‌کنند، کودکان نیز از سنین بسیار پایین با اشکال متعدد رسانه‌های دیجیتال، از جمله تلویزیون، اینترنت، بازی‌های ویدئویی و شبکه‌های اجتماعی در ارتباط هستند. این دسترسی زودهنگام و گسترده به محتوای رسانه‌ای ضرورت آموزش سواد رسانه‌ای را بیش از پیش آشکار می‌سازد. سواد رسانه‌ای تنها به‌معنای توانایی استفاده از ابزارهای رسانه‌ای نیست، بلکه شامل مجموعه‌ای از مهارت‌هاست که

مهارت‌های لازم را برای محافظت از خود در فضای مجازی کسب کنند.

● رشد خلاقیت و تولید محتوا:

سواد رسانه‌ای فقط به تحلیل محدود نمی‌شود، بلکه شامل توانایی تولید محتوای رسانه‌ای نیز هست. با آموزش این مهارت، کودکان می‌توانند ایده‌ها و خلاقیت‌های خود را در قالب‌های گوناگون رسانه‌ای بیان کنند و به تولیدکنندگان محتوای مثبت و سازنده تبدیل شوند.

● تقویت مسئولیت‌پذیری شهروندی:

در جامعه‌ی اطلاعاتی امروز، مسئولیت‌پذیری شهروندی نیازمند توانایی تعامل هوشمند با رسانه‌هاست. کودکان با درک نقش رسانه‌ها در شکل‌دهی افکار عمومی و اطلاع‌رسانی می‌توانند به شهروندانی فعال و آگاه تبدیل شوند که در مسائل اجتماعی مشارکت می‌کنند.

به افراد امکان می‌دهد تا محتوای رسانه‌ای را به‌طور انتقادی تحلیل و ارزیابی و تفسیر کنند و خود نیز به تولید محتوای مسئولانه بپردازند. در دوره‌ی ابتدایی، کودکان در مرحله‌ای حساس از رشد شناختی و اجتماعی قرار دارند و آموزش سواد رسانه‌ای در این دوره می‌تواند پایه و اساس تفکر انتقادی و شهروندی مسئولیت‌پذیر را در آنان بنا نهد.

اهمیت سواد رسانه‌ای در دوره‌ی ابتدایی

آموزش سواد رسانه‌ای در این دوره از جهات گوناگونی حائز اهمیت است:

● توسعه‌ی تفکر انتقادی: کودکان

با یادگیری سواد رسانه‌ای قادر خواهند بود تا پیام‌های پنهان و آشکار رسانه‌ها را شناسایی کنند و آن‌ها را مورد نقد و بررسی قرار دهند. این امر به آن‌ها کمک می‌کند تا فقط مصرف‌کننده‌ی محتوا نباشند، بلکه به تحلیلگرانی فعال تبدیل شوند و اطلاعات را با دیدی نقادانه بپذیرند. این مهارت به‌ویژه در مواجهه با اخبار جعلی و اطلاعات نادرست در فضای مجازی اهمیت فزاینده‌ای پیدا می‌کند.

● مصون‌شدن در برابر آسیب‌های رسانه‌ای:

رسانه‌های دیجیتال، در کنار فرصت‌های بی‌شمار، تهدیداتی نیز برای کودکان به همراه دارند. محتوای نامناسب، تبلیغات فریبنده و آزار رایانه‌ای از جمله‌ی این تهدیدات هستند. آموزش سواد رسانه‌ای به کودکان کمک می‌کند تا با خطرات احتمالی آشنا شوند و

راهکارهای تقویت

مهارت‌های سواد رسانه‌ای

برای تقویت مهارت‌های سواد رسانه‌ای در دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی، می‌توان از راهکارهای متنوعی استفاده کرد:

۱. ادغام سواد رسانه‌ای

در برنامه‌ی درسی موجود

● **درس فارسی:** در آموزش درس فارسی، می‌توان به تحلیل داستان‌ها، اشعار و متون با رویکرد رسانه‌ای پرداخت. به عنوان مثال، از دانش‌آموزان خواسته شود تا پیام‌های پنهان در داستان‌ها را بیابند یا تأثیر واژگان و تصویرها را بر مخاطب بررسی کنند. همچنین، می‌توان آن‌ها را به نوشتن داستان‌های کوتاه یا شعرهایی با موضوعات مرتبط با رسانه تشویق کرد.

● **درس علوم:** در درس علوم، می‌توان در مورد تأثیر رسانه‌ها بر محیط‌زیست یا نحوه‌ی اطلاع‌رسانی در مورد کشفیات علمی بحث کرد. ساخت مستندهای کوتاه علمی توسط دانش‌آموزان، با استفاده از ابزارهای ساده، می‌تواند خلاقیت آن‌ها را شکوفا کند.

● **درس مطالعات اجتماعی:** در این درس، می‌توان به بررسی نقش رسانه‌ها در فرهنگ، اجتماع و سیاست پرداخت. دانش‌آموزان می‌توانند در مورد تأثیر تبلیغات بر الگوهای مصرف یا نحوه‌ی پوشش خبری رویدادهای اجتماعی تحقیق کنند.

۲. انجام فعالیت‌های عملی و پروژه‌محور

● **ساخت روزنامه‌ی دیواری یا نشریه‌ی کلاسی:** دانش‌آموزان می‌توانند با همکاری یکدیگر، روزنامه‌ی دیواری یا نشریه‌ی کلاسی تهیه کنند. این فعالیت به آن‌ها کمک می‌کند تا با مفاهیم خبر، گزارش، مصاحبه و صفحه‌آرایی آشنا شوند و اهمیت دقت و صحت اطلاعات را درک کنند.

● **تولید پادپخش‌های (پادکست‌های) صوتی یا ویدئوهای کوتاه:** با استفاده از گوشی‌های هوشمند یا رایانک‌ها (تبلت‌ها)، می‌توان از دانش‌آموزان خواست تا پادپخش‌های صوتی کوتاه یا ویدئوهای ساده با موضوعات مورد علاقه‌ی خود را تولید کنند. این فعالیت به آن‌ها مهارت‌های تولید محتوا، تدوین و ارائه را می‌آموزد. نرم‌افزارهایی مانند

کمتازیا می‌توانند برای ویرایش ویدئوهای آموزشی استفاده شوند.

● **تحلیل تبلیغات:** نمایش تبلیغات تلویزیونی یا اینترنتی و بحث در مورد پیام‌های آشکار و پنهان آن‌ها، فن‌های (تکنیک‌های) اقناع و مخاطبان هدف می‌تواند به توسعه‌ی تفکر انتقادی دانش‌آموزان کمک کند.

۳. اجرای بازی‌ها و فعالیت‌های تعاملی

● **بازی‌های نقش‌آفرینی:** در بازی‌های نقش‌آفرینی، دانش‌آموزان می‌توانند نقش‌های متعددی مانند خبرنگار، عکاس، سردبیر یا مخاطب را ایفا کنند. این بازی‌ها به آن‌ها کمک می‌کند تا از زوایای متعدد به فرایند تولید و مصرف رسانه نگاه کنند.

● **مسابقات رسانه‌ای:** برگزاری مسابقات مرتبط با سواد رسانه‌ای، مانند مسابقات تحلیل عکس، مسابقه‌ی خبرنگاری یا مسابقه‌ی طراحی پوستر می‌تواند انگیزه‌ی دانش‌آموزان را افزایش دهد.

● **وبگاه‌های هدایت مصرف بازی‌های دیجیتال:** معرفی سامانه‌هایی مانند «کدومو» و «رامون» که بازی‌های دیجیتال را ارزیابی و نقد می‌کنند، به دانش‌آموزان و والدین کمک می‌کند تا انتخاب‌های آگاهانه‌تری داشته باشند. این وبگاه‌ها اطلاعات کارشناسانه‌ای در مورد داستان بازی، شخصیت‌ها، پیام‌های مثبت و منفی و میزان مهارت‌افزایی بازی ارائه می‌دهند.

۴. همکاری با والدین و جامعه

● کارگاه‌های آموزشی والدین:

برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای والدین در مورد اهمیت سواد رسانه‌ای و نحوه‌ی نظارت هوشمندانه بر مصرف رسانه توسط فرزندان ضروری است.

● دعوت از متخصصان رسانه:

دعوت از روزنامه‌نگاران، مستندسازان یا کارشناسان سواد رسانه‌ای برای سخنرانی، در مدرسه، می‌تواند به دانش‌آموزان دیدگاهی عملی از دنیای رسانه ارائه دهد.

● اجرای پروژه‌های خدماتی

جامعه‌محور: انجام پروژه‌هایی مانند تهیه‌ی دفترک‌های (بروشورهای) اطلاع‌رسانی در مورد مضرات استفاده‌ی

بیش از حد از رسانه‌های دیجیتال، برای توزیع در محله، به دانش‌آموزان حس مسئولیت‌پذیری اجتماعی می‌بخشد.

چالش‌ها و ملاحظات

اجرای موفق برنامه‌ی تقویت مهارت‌های سواد رسانه‌ای در دوره‌ی ابتدایی با چالش‌هایی نیز همراه است. از جمله‌ی این چالش‌ها می‌توان به کمبود منابع آموزشی مناسب، نبود آموزش کافی برای معلمان در این حوزه و مقاومت احتمالی برخی والدین اشاره کرد. برای غلبه بر این چالش‌ها لازم است:

● **تولید محتوای آموزشی بومی و جذاب:** باید محتوای آموزشی سواد رسانه‌ای متناسب با فرهنگ و نیازهای بومی کشور تولید شود که برای دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی جذاب و فهم‌پذیر باشد.

● **آموزش و توانمندسازی معلمان:** معلمان، به‌عنوان پیشگامان این حوزه، نیاز به آموزش‌های تخصصی و مداوم در زمینه‌ی سواد رسانه‌ای دارند. این آموزش‌ها باید شامل

مفاهیم نظری و راهکارهای عملی تدریس سواد رسانه‌ای باشد.

● **تعامل سازنده با والدین:** با برگزاری جلسات توجیهی و کارگاه‌های آموزشی، می‌توان والدین را با اهمیت سواد رسانه‌ای آشنا و مشارکت آن‌ها را در این فرایند جلب کرد.

نتیجه‌گیری

تقویت مهارت‌های سواد رسانه‌ای در دوره‌ی ابتدایی گامی اساسی در تربیت نسلی آگاه، خلاق و مسئولیت‌پذیر است. با ادغام این مهارت‌ها در برنامه‌ی درسی، اجرای فعالیت‌های عملی و تعاملی و جلب همکاری والدین و جامعه می‌توان دانش‌آموزان را برای مواجهه‌ی هوشمندانه با دنیای پیچیده‌ی رسانه‌ها آماده کرد. این سرمایه‌گذاری در آموزش، نه‌تنها به نفع فرد، بلکه به‌سود کل جامعه خواهد بود و به ساخت آینده‌ی روشن‌تر کمک خواهد کرد.

پی‌نوشت‌ها

1. disinformation
2. Camtasia

منابع

۱. گی، ال. (۱۳۹۱). ارزشیابی پیشرفت تحصیلی. (مترجمان: خوش خلق، م.، و همکاران). تهران: انتشارات سمت.
۲. گریر، ا. (۱۳۹۹). سواد رسانه‌ای برای کودکان. (مترجم: احمدی، س.). تهران: انتشارات ققنوس.
۳. رضا، خ. و خدادادی، م. (۱۴۰۲). فهم قرآن پایه‌ی سوم دبستان. چاپ اول. تهران: انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت (ع).
۴. زنتون، م. (۱۳۹۷). چگونه پرسش‌های خود را در کلاس مطرح کنیم: راهنمای عملی معلمان و دانش‌آموزان در به چالش کشیدن یادگیری با پرسشگری. (مترجمان: ناد علی پور، ج.، اسدی، ز.، و موسوی، م.س.). تهران: آوای نور.
۵. سالور، ر. (۱۳۹۵). برانگیختن شوق یادگیری. (مترجمان: مادح خاکسار، س.، و ملکیان، ح.). تهران: انتشارات آبیژ.
۶. کلینی، م.ی.ا. (بی‌تا). الکافی. (ج. ۳).
۷. مطهری، م. (۱۳۸۷). تعلیم و تربیت در اسلام. تهران: انتشارات صدرا.
۸. موسوی، س.ف.، و محسنی، س. (۱۴۰۳). رشد با رشد. مجله رشد آموزش ابتدایی، (۲۲۱/۴۸)، ۳۴-۳۵.
۹. شیخ صدوق، ا.ج. (۱۳۸۳). علل الشرایع. قم: مکتب الخیدریه.
۱۰. لاهوتی فرد، ز. (۱۴۰۳). بازی هدایت شده. مجله رشد آموزش ابتدایی، (۲۲۱/۴۸)، ۱۶-۱۷.

معلم، ثابت یا شناور؟

حسن ذوالفقاری
دانشجوی دکتری علوم تربیتی، آموزگار
بازنشسته‌ی استان مرکزی

بهداشت روانی دانش‌آموزان نقش مهمی در شکل‌گیری عملکردهای انطباقی مانند شادمانی، یادگیری مؤثر، پشتکار و تعامل مثبت با دیگران ایفا می‌کند. همچنین، سلامت روان می‌تواند از بروز مشکلاتی مانند اضطراب، افسردگی، کناره‌گیری اجتماعی، شکایات جسمی، رفتارهای پرخاشگرانه و قانون‌گریزی جلوگیری کند. مشکلات کلی‌تر همچون نارسایی در تفکر، تعامل اجتماعی و تمرکز نیز تحت‌تأثیر سطح بهداشت روان قرار دارند. افزون بر این، عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان نیز رابطه‌ی مستقیمی با وضعیت روانی آن‌ها دارد. در این مقاله، با بهره‌گیری از

یافته‌های نظری و پژوهشی، به بررسی تفاوت‌های موجود در وضعیت بهداشت روانی دانش‌آموزان کلاس‌های تک‌معلمی و چندمعلمی پرداخته شده است. هدف آن است که معلمان و تصمیم‌گیران آموزشی با شناخت بهتر این تفاوت‌ها، زمینه‌های لازم برای ارتقای سلامت روان و کیفیت یادگیری دانش‌آموزان را فراهم آورند.

کلیدواژه‌ها: دوره‌ی ابتدایی، بهداشت روانی، چندمعلمی

مقدمه

نهاد آموزش و پرورش کشور ایران مأموریت دارد با تأکید بر شایستگی‌های پایه، زمینه‌ی دستیابی دانش‌آموزان در سنین لازم‌التعلیم را طی دوازده پایه‌ی تحصیلی (چهار دوره‌ی تحصیلی

سه ساله) به مراتبی از حیات طیبه در ابعاد فردی، خانوادگی، اجتماعی و جهانی به‌صورت نظام‌مند، همگانی، عادلانه و الزامی در ساختاری کارآمد و اثربخش فراهم آورد. انجام این مهم نقشی زیرساختی در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی خواهد داشت (سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۹۰). شایستگی‌های پایه عبارت‌اند از: تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق. این عناصر پنج‌گانه در شبکه‌ای مفهومی و به‌هم‌تنیده تبیین می‌شوند. در فرایند عملی تربیت، هر کدام از این عناصر می‌توانند متناسب با نیازها و شرایط دانش‌آموز سرآغاز سیر تربیتی او باشند و سایر عناصر را تقویت و تعمیق کنند (برنامه‌ی درسی ملی، ۱۳۹۰). تربیت رسمی و عمومی شکلی از فرایند تربیت است که در مدرسه یا تحت مدیریت مدرسه صورت می‌پذیرد (مبانی نظری تحول بنیادین تعلیم و تربیت ایران، ۱۳۹۰). مدرسه باید مکانی برای رشد فردی و اجتماعی کودک باشد تا در آن، آینده‌ی خود را بسازد و متناسب با رشد جسمی، اعتقادی، فرهنگی و اجتماعی استعدادهایش را بروز دهد؛ محیط مدرسه نقش بسزایی در شکل‌گیری شخصیت

آنان تأثیرگذار است. نظام آموزش و پرورش به‌عنوان نظامی اجتماعی، دوره‌های تحصیلی متصل به یکدیگر با ویژگی‌های خاص دارد. وجود معلمان با مدارک تحصیلی متفاوت و گاه غیرمرتبط در دوره‌ی ابتدایی، همراه با ضعف در دانش تخصصی و تراکم بالای دانش‌آموزان، برخی مدرسه‌ها را به‌سمت استفاده از روش «چند معلمی» به‌جای «تک معلمی» سوق داده است. در حالی که تک‌معلمی در دوره‌ی ابتدایی و چندمعلمی در دوره‌های متوسطه رایج است، در دوره‌ی دوم ابتدایی به‌کارگیری چند معلم به‌ویژه در پایه‌های پنجم و ششم افزایش یافته است. با وجود ترجیح برخی مجریان بر چندمعلمی، ارجحیت این دو روش برای سیاست‌گذاران آموزشی هنوز نامشخص است و غفلت از هر کدام ممکن است به تربیت یکپارچه‌ی دانش‌آموزان آسیب بزند. لذا مطالعه‌ی حاضر به بررسی وضعیت بهداشت روانی دانش‌آموزان دوره‌ی دوم ابتدایی در کلاس‌های تک‌معلمی و چندمعلمی پرداخته است تا به تصمیم‌گیری بهتر در این زمینه کمک کند.

اختلالات رفتاری مانند اضطراب، گوشه‌گیری، شکایات جسمانی، مشکلات توجه و تفکر، پرخاشگری و قانون‌گریزی بیشتر اوقات در پایه‌ی ابتدایی ظاهر می‌شوند و بین هشت تا پانزده سالگی به اوج می‌رسند. این مشکلات تأثیر منفی چشمگیری بر عملکرد تحصیلی، اجتماعی و آینده‌ی روانی کودکان می‌گذارند و احتمال ابتلا به اختلالات روانی در بزرگسالی را افزایش می‌دهند.

با وجود پژوهش‌های متعدد در باره‌ی نقش معلم در آموزش، مطالعات مرتبط با سلامت روان دانش‌آموزان، به‌ویژه در پایه‌های پنجم و ششم، اندک است. تنها برخی پژوهش‌های میدانی محدود به این موضوع پرداخته‌اند که در ادامه به آن‌ها اشاره خواهد شد. احمدی (۱۳۹۷) در پژوهشی به این نتیجه دست یافته است که روش چندمعلمی در تعمق یادگیری مؤثرتر از تک‌معلمی است؛ اما خلایقیت در روش تک‌معلمی بیشتر رشد می‌کند. در روش چندمعلمی، هر معلم زمان کمتری در هر کلاس دارد و با تعداد بیشتری از دانش‌آموزان در ارتباط است؛ بنابراین احتمال دارد نقش او در رشد اخلاقی و اعتقادی دانش‌آموزان کمتر باشد. همچنین عباس‌زاده (۱۳۹۷) در پژوهشی به این نتیجه دست یافته است که بین اثربخشی تدریس به شیوه‌ی معلم ثابت با چندمعلمی (شناور) بر انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان پایه‌ی پنجم تفاوت معناداری وجود ندارد. در این راستا محبوبی (۱۳۹۳) نیز در پژوهشی نتیجه‌گیری کرده است که میان متغیرهای رفتار معلم، بهداشت روانی معلم، روش تدریس معلم، انگیزه‌ی شغلی معلم، مدیریت کلاس معلم و آرامش روانی دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی رابطه‌ی مثبت معنی‌داری وجود دارد. در نهایت رجایی (۱۳۹۰) در مطالعه‌ی خود به این نتیجه رسیده است که هر پایه در دوره‌ی ابتدایی از نظر میزان شیوع مشکلات بهداشت روانی تفاوت معناداری با یکدیگر دارد. مشکلات بهداشت روانی در پایه‌ی پنجم به بیشترین میزان در مقایسه با سایر پایه‌ها می‌رسد.

یافته‌های پژوهش‌ها نشان می‌دهند که شخصیت علمی و رفتاری معلم نقش مهمی در شکل‌گیری و تقویت ابعاد عبادی، اخلاقی، اعتقادی، زیستی، هنری، علمی، حرفه‌ای و اجتماعی دانش‌آموزان دارد. از این رو، هر تغییر در نظام آموزشی، از جمله ساختار و جذب معلم، بر بهداشت روانی

دانش‌آموز و سرنوشت او دارد و برنامه‌های آن بر حمایت از رشد شناختی، مهارت‌های اجتماعی، حل مسئله و کنترل فشارها تمرکز دارند (خداوردی، ۱۳۹۶؛ محمدی و همکاران، ۱۳۹۷). مدرسه نظامی آموزشی است که از عناصری همچون معلم، دانش‌آموز، محتوای آموزشی و برنامه‌های درسی تشکیل می‌شود. از میان این عناصر علاوه بر محتوای آموزشی، معلم تأثیری چشمگیر و انکارناشدنی بر رشد و تعالی دانش‌آموزان دارد. این حقیقت مسلمی است که مهم‌ترین و مؤثرترین فرد هر مؤسسه‌ی تربیتی معلم است (محمدی و دیگران، ۱۳۹۹؛ رحمت زهی، ۱۳۹۸؛ شاملو، ۱۳۸۲). معلم (مربی) به‌عنوان هدایت‌کننده و اسوای امین و بصیر در فرایند تعلیم و تربیت و مؤثرترین عنصر در تحقق مأموریت‌های نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. فتحی، رهبر و سالاری (۱۳۹۴)، امین‌پور (۱۳۹۹) و شاملو به نقل از وایس (۱۳۸۲) معتقدند معلمان و مربیان عناصر کلیدی آموزش و پرورش در انجام وظایف آموزشی و پرورشی هستند؛ مشروط بر آنکه با نیازهای جسمانی، روانی و اجتماعی شاگردان آشنا و از اصول برخورد مناسب با کودکان و نوجوانان در کلاس و محیط مدرسه آگاهی داشته باشند.

آثار شخصیت معلم در دانش‌آموزان فراتر از دوران تحصیل است. شخصیت معلم در تکوین شخصیت بزرگسالی دانش‌آموزان تأثیر عمیقی دارد. معلم، به‌عنوان رکن مهم آموزش و پرورش، نقشی اساسی در بهداشت روانی و رفتارهای انطباقی (یادگیری، رفتار مناسب، جدیت، شادی) دانش‌آموزان در کنار عوامل تربیتی دیگر مانند خانواده، اجتماع، دوستان و رسانه‌ها دارد. بنابراین، بخشی از وظایف معلم تأمین بهداشت روانی کودک است (شاملو، ۱۳۸۲؛ رجایی و همکاران، ۱۳۹۳؛ گراس و همکاران^۱، ۲۰۱۹). معلمان با ایجاد روابط عاطفی صحیح و توجه به نیازها و استعدادها دانش‌آموزان، در سلامت روان آنان نقش ویژه‌ای دارند و می‌توانند رفتارهای ناسازگار را به سمت رشد و سازگاری هدایت کنند (محبوبی، ۱۳۹۳).

کارل راجرز نگرش آزادمنشانه و پذیرش کودک را در کلاس توصیه می‌کند. او معتقد است هر چند رفتار دانش‌آموز قابل پذیرش نیست، معلم نباید نقش خود را سلطه‌گرانه ببیند، بلکه باید هدایتگر رشد و موفقیت دانش‌آموز باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

نتیجه‌ی پژوهش‌ها در دو بخش توصیفی و استنباطی به تفکیک کلاس‌های تک‌معلمی و چندمعلمی ارائه و بررسی شد. یافته‌های توصیفی نشان داد که بیشتر دانش‌آموزان کلاس‌های چندمعلمی از نظر شاخص‌های درونی‌سازی (اضطراب، افسردگی، گوشه‌گیری، شکایات جسمانی)، برونی‌سازی (رفتار پرخاشگرانه و قانون‌شکنی) و مشکلات کلی روانی و رفتاری در محدوده‌ی مطلوب قرار دارند و تنها درصد کمی در دامنه‌های مرزی و بالینی مشاهده شدند. همچنین، عملکرد تحصیلی و ویژگی‌های انطباقی (شادبودن، جدید در کار، یادگیری و رفتار مناسب) این دانش‌آموزان عمدتاً در محدوده‌ی مطلوب بودند. نتیجه‌های استنباطی نیز نشان داد میانگین مؤلفه‌های عملکرد تحصیلی و ویژگی‌های انطباقی دانش‌آموزان چندمعلمی به‌طور معناداری بالاتر از مقدار آزمون مرجع (۴۰) است. آزمون‌تی مستقل نیز تفاوت معنادار میانگین مؤلفه‌های کارکرد انطباقی را تأیید کرد. همچنین میانگین و انحراف معیار مؤلفه‌های

نشانه‌گان‌های (سندروم‌های) روانی و رفتاری مانند اضطراب، گوشه‌گیری، شکایات جسمانی و سایر مشکلات رفتاری و تفاوت معناداری با مقدار آزمون مرجع بیانگر وضعیت مطلوب سلامت روانی این گروه بود. این نتیجه‌ها نشان‌دهنده‌ی تأثیرات مثبت روان‌شناختی روش چندمعلمی در بهبود سلامت روان و کاهش ناهنجاری‌های رفتاری است. بنابراین، روش چندمعلمی می‌تواند به‌عنوان پایه‌ای برای توسعه‌ی تدریس در مدرسه‌ها ابتدایی مطرح شود.

در گروه دانش‌آموزان تک‌معلمی نیز یافته‌های توصیفی نشان داد بیشتر آن‌ها در دامنه‌ی مطلوب شاخص‌های روان‌شناختی قرار دارند، هرچند درصد بیشتری نسبت به گروه چندمعلمی در دامنه‌های مرزی و بالینی دیده شدند (مثلاً ۱۳٫۴ درصد در درونی‌سازی و ۹٫۲ درصد در برونی‌سازی). نتیجه‌های استنباطی نیز میانگین عملکرد تحصیلی و سازگاری رفتاری را به‌طور معناداری بالاتر از مقدار مرجع (۴۰) و میانگین نشانه‌گان‌های روانی و رفتاری را کمتر از مقدار مرجع (۶۵) نشان داد که سلامت روان این

گروه را تأیید می‌کند. به‌طور کلی، داده‌ها نشان دادند که در هر دو گروه تک‌معلمی و چندمعلمی بیشتر دانش‌آموزان در محدوده‌ی مطلوب شاخص‌های روان‌شناختی و رفتاری قرار دارند؛ اما وضعیت بهداشت روان دانش‌آموزان چندمعلمی بهتر است و درصد کمتری از آنان در دامنه‌های مرزی و بالینی قرار دارند. همچنین میانگین مشکلات کلی رفتاری در این گروه کمتر است (با اختلاف ۴٫۱۶ نمره). فلذا این نتیجه‌ها بر اثربخشی روش چندمعلمی در بهبود وضعیت روانی و رفتاری دانش‌آموزان تأکید می‌کند.

پی‌نوشت

1. Gross et al

منابع

۱. احمدی، نرجس (۱۳۹۸). مقایسه‌ی ادراک معلمان کلاس‌های چندمعلمی و تک‌معلمی از نقش تربیتی خود در مدرسه‌های ابتدایی بیرجند. پایان‌نامه‌ی ارشد.
۲. امین‌پور، احمدرضا و امین‌هاجر (۱۳۹۹). «بهداشت روانی و سلامت جسمی دانش‌آموزان مقطع ابتدایی». نشریه‌ی پیشرفت‌های نوین در روان‌شناسی و آموزش و پرورش، سال سوم، شماره ۳۲.
۳. خداوردی، مریم (۱۳۹۶). مقایسه‌ی شیوه‌های تک‌معلمی و چندمعلمی (خوشه‌ای) بر عملکرد (نتایج یادگیری) دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی شهر تهران. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد.
۴. رجایی، علی؛ یزدی‌امین، سیدامیر؛ کارشکی، حسین؛ نادری کریمیان، سید جواد (۱۳۹۳). «وضعیت سلامت روانی دانش‌آموزان دبستانی شهر مشهد». مجله‌ی اصول بهداشت روانی، سال ۱۶، بهار ۹۳، ص ۸۴-۹۴.
۵. رجایی، علی (۱۳۹۰). «وضعیت سلامت روانی دانش‌آموزان دبستانی شهر مشهد». مجله‌ی اصول بهداشت روانی، کارشناسی ارشد.
۶. رحمت‌زهی، خدانظر و دیگران (۱۳۹۸). بررسی نقش معلمان در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و تبیین دلالت‌های آن برای تربیت معلم، نسخه‌ی ۱۳۹۸، جلد چهارم.
۷. شاملو، سعید (۱۳۸۲). بهداشت روانی، تهران: انتشارات رشد.
۸. شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۹۰). سند تحول بنیادین آموزش و پرورش.
۹. شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۹۱). برنامه‌ی درسی ملی جمهوری اسلامی ایران.
۱۰. شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۹۰). مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران.
۱۱. عباس‌زاده‌شعبیره، بتول (۱۳۹۷). بررسی تأثیر چندمعلمی بر انگیزش و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر پایه‌ی پنجم ابتدایی شهرستان زرنند. پایان‌نامه برای دریافت درجه‌ی کارشناس ارشد در رشته‌ی برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه تربیت‌دبیر شهید رجایی، دانشکده‌ی علوم انسانی.
۱۲. فتحی، معظمه؛ رهبر، معصومه؛ سالاری، پروین (۱۳۹۴). تأثیر رفتار معلم بر اعتمادبه‌نفس دانش‌آموزان. مرجع دانش‌ناشر تخصصی کنفرانس‌های ایران.
۱۳. مجیبوی، زهرا (۱۳۹۳). بررسی نقش معلم بر آرامش روانی دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی منطقه‌ی ۲ شهر تهران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی دانشکده‌ی روان‌شناسی و علوم اجتماعی، گروه علوم تربیتی پایان‌نامه برای دریافت درجه‌ی کارشناسی ارشد گرایش تاریخ و فلسفه‌ی آموزش و پرورش.
۱۴. محمدی، ولی؛ عبیدی، رضا؛ رضای، سحر (۱۳۹۹). «بررسی رابطه‌ی بین خودکارآمدی معلم و اضطراب در مهارت تکل». مجله‌ی روان‌شناسی مدرسه، دوره ۹، شماره‌ی ۲، ۱۲۲-۱۳۲.

15. Gross, J. J., Uusberg, H., and Uusberg, A. (2019). Mental illness and well-being: an affect regulation perspective. *World Psychiatry*, 18(2), 129-130.

چهار قرار شیرین

۱. زمان بندی و تقسیم بندی

- برنامه بهتر است به صورت هفتگی یا دو هفته یک بار اجرا شود.
- هر جلسه روی یک موضوع خاص (مثل نماز یا احترام به والدین) متمرکز باشد.

۲. معرفی نامه‌ها

- نامه‌ها را با حالتی هیجان انگیز به دانش آموزان معرفی کنید (مثلاً نامه‌ها در پاکت گذاشته شوند. به بچه‌ها بگویید: «این نامه از طرف فرشته‌ای برای شما آمده است»).
- متن نامه‌ها ساده و قابل فهم باشد؛ اما بهتر است قبل از خواندن، شما یک بار مرور و نکات مهم را برجسته کنید.

۳. خواندن و گفت‌وگو

- نامه را در کلاس با صدای بلند و با لحن مهربان بخوانید.
- بعد از خواندن، از بچه‌ها بپرسید چه چیزی از نامه فهمیدند و چه احساسی داشتند.
- گفت‌وگوهای کوتاه و ساده کمک می‌کند بچه‌ها پیام اصلی را درک کنند.

چهار قرار را با بچه‌ها تمرین کنیم. تعداد این قرارها می‌تواند با توجه به همراهی معلمان کمتر یا بیشتر شود. می‌توان برنامه به گونه‌ای هماهنگ کرد که مثلاً فرشته‌ای این نامه‌ها را برای بچه‌ها بیاورد. تمثال فرشته حتماً باید در کلاس نصب شود تا بچه‌ها دچار تخیل نشوند. اگر ایده‌ی ارسال نامه از طرف فرشته‌ی مهربان را نمی‌پسندید، می‌شود این نامه از طرف مادرها، مدیر مدرسه، معلم و... فرستاده شود. مهم این است که بچه‌ها در این داستان حضور داشته باشند و ارتباط خوبی با قرارهای شیرین بگیرند، و گرنه اینکه نامه از طرف فرشته بیاید یا نه، خیلی مهم نیست. این کار را در چند مرحله انجام می‌دهیم تا بهتر اجرا شود:

محمد سبحانی

کارشناس مددکاری اجتماعی و عضو بنیاد تعلیم و تربیت

برهان

حمید توانا

دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی و عضو بنیاد

تعلیم و تربیت برهان

زهرا غلامی

کارشناس علوم تربیتی و عضو بنیاد تعلیم و تربیت برهان

و یا کمک زهرا سادات نورانی

کارشناس علوم کامپیوتر و گرافیکست و عضو بنیاد

تعلیم و تربیت برهان

برنامه‌ی «قرارهای شیرین» طرحی آموزشی و تربیتی است که با هدف آشنا کردن دانش‌آموزان سوم ابتدایی با احکام و مسئولیت‌های دینی خود طراحی شده است. این برنامه با پذیرش و شادابی، انگیزه و شناخت در دانش‌آموزان را به وجود می‌آورد. هدف این برنامه این است که دانش‌آموزان آماده‌ی ورود به مرحله‌ی تکلیف شوند و مسئولیت‌های دینی خود را به‌طور خودآگاه و با اشتیاق بپذیرند و در زندگی روزمره به کار بگیرند.

در واقع برنامه‌ی «قرارهای شیرین» با هدف ایجاد فضایی مثبت و دل‌نشین برای متریبان برای ارزشمندشمردن مسئولیت‌پذیری و ایجاد احساس عطش و چشم‌انتظاری برای رسیدن به سن تکلیف و مراسم جشن تکلیف طراحی شده است.

مراحل اجرا

این برنامه با استفاده از نامه‌هایی صمیمانه و کودکانه، مفاهیمی مانند نماز، احترام به والدین، رعایت محرم و نامحرم و ارتباط با امام زمان (عج) را به زبان ساده به دانش‌آموزان منتقل می‌کند.

با توجه به اینکه باید به مسئولیت‌پذیری دقت داشت، جشن تکلیف باید برای بچه‌ها جذاب و ارزشمند باشد تا بچه‌ها برای قبول این مسئولیت بزرگ (تکلیف در برابر خداوند) عطش داشته باشند.

برای همین ایده‌ی قرارهای شیرین، حداقل یک ماه زمان می‌خواهد. در این یک ماه می‌خواهیم

۴. فعالیت‌های مکمل

- برای جذاب‌تر شدن، می‌توانید فعالیتی کوتاه طراحی کنید؛ مثل نقاشی کشیدن از موضوع نامه، اجرای نمایش کوتاه یا پرسش و پاسخ.
- در برخی مدرسه‌ها، از نمادهایی مثل عروسک یا تصویر یک فرشته استفاده شده که جذابیت بیشتری ایجاد کرده است.

۵. پیگیری و یادآوری

- جلسه‌ی بعد از دادن نامه‌ها، چند نفر از دانش‌آموزان تجربه‌شان را تعریف کنند.

نامه‌ها

قرارهای شیرین

نامه‌ی اول قرارهای شیرین ویژه‌ی جشن تکلیف سومی‌ها با موضوع نماز آماده شده است.

قرار اول

به نام خداوند نور و مهربانی سلام به شما دختران خوب و عزیز حتماً می‌دانید که امسال شما بچه‌های پایه‌ی سوم جشن بزرگی در پیش دارید؛ جشن تکلیف که نشان‌دهنده‌ی بزرگ‌تر شدن شماست و برای همین باید به حرف‌های خدای مهربان گوش بدهید.

می‌خواهم مسئله‌ی مهمی را به شما بگویم. از همان زمانی که به دنیا می‌آیید، نور خیلی درخشان و پاکی در وجودتان هست. شما این نور را نمی‌بینید؛ اما خدا این نور را درون وجودتان قرار داده است تا بتوانید راه درست را پیدا کنید.

بچه‌ها، خدا آن نور را می‌بیند. آن نور از جنس خودش است. برای همین شما خیلی خیلی عزیزید پیش خدا. درون شما هنوز خیلی درخشان و پاک است. می‌دانید خدا چقدر دوستتان دارد؟! حتی از پدر و مادر هم بیشتر! خدا می‌خواهد شما پاک‌ترین و خوش‌اخلاق‌ترین و مهربان‌ترین آدم روی زمین بشوید؛ پس برای خوبی خودتان راه‌هایی پیش پایتان گذاشته است.

قرار است شما امسال این راه‌ها را یاد بگیرید و تا همیشه به آن‌ها عمل کنید؛ چون دیگر آن قدری بزرگ شده‌اید که خدا رویتان حساب کند و وظایفی به شما بسپارد. وظیفه‌هایی که با انجام‌دادنشان، آن نور درونتان هر روز درخشان‌تر می‌شود و از

تا نزدیک می‌شوید و حتی شبیه او می‌شوید؟! نماز هم همین کار را می‌کند؛ چون شما در نماز با خدا به صورت مستقیم صحبت می‌کنید. اگر تمام مراحل وضو و نماز را به بهترین شکل انجام بدهید و نمازتان را اول وقت بخوانید، مهم‌ترین قدم را در این راه برداشته‌اید. پس در قدم اول با کمک معلم مهربانتان این وظیفه‌ی مهم را خوب یاد بگیرید و با انجام مرتب آن، برای نامه‌های من و قرارهای بعدی حسابی آماده شوید. در نهایت کارت دعوت به این جشن مهم را دریافت می‌کنید.

تاریکی‌ها دور می‌مانید. اینجاست که قرارهای شیرین ما شروع می‌شود. از امروز تا روز جشن تکلیف، قرار است خودتان را آماده کنید برای قدم‌گذاشتن به مرحله‌ی بعدی زندگی‌تان؛ مرحله‌ای که نقطه‌ی شروع برای بزرگ شدن است. و اما قرار اول ما: نماز! دختران خوب، نماز مؤثرترین راه برای روشن نگاه‌اشتن آن نور خدایی است. تا حالا دقت کرده‌اید وقتی با کسی خیلی زیاد صحبت می‌کنید، یواش‌یواش بیشتر به

عزیز تر هستید. حالا که قرار است امسال به سن تکلیف برسید، باید بدانید شما هم در قبال پدر و مادر خود وظایفی دارید.

و اما قرار سوم ما:

احترام به پدر و مادر

بچه‌ها، جایگاه پدر و مادر آن قدر مهم است که خداوند مهربان در قرآن کریم بعد از فرمان به پرستش و اطاعت از خودش، احسان و نیکی به پدر و مادر را سفارش کرده است.

پس با همراهی معلم مهربانتان، درباره‌ی راه‌هایی که با آن‌ها می‌توانید دل پدر و مادران را شاد کنید، صحبت کنید.

با هم قرار می‌گذاریم از همین امروز تا همیشه به حرف پدر و مادر خود گوش دهید و از همه زحماتشان تشکر کنید تا خدای مهربان از شما راضی باشد.

نامه‌ی آخر قرارهای شیرین، ویژه‌ی جشن تکلیف سومی‌ها، با موضوع ارتباط با امام زمان (عج) آماده شده است.

قرار آخر

به نام خداوند مهربان و هدایتگر سلام به شما دختران عزیز و مهربان

وقتش است بیشتر مراقب این حریم امن باشید. پس با راهنمایی معلم مهربانتان یاد بگیرید چه کسانی به شما محرم و چه کسانی نامحرم هستند و در مقابل نامحرم‌ان باید چگونه باشید تا خدای مهربان از شما راضی باشد. قرار است از امروز، مراقب پاکی‌ها و زیبایی‌های خودتان باشید و تا همیشه بنده‌ی خوب خدا بمانید.

نامه‌ی سوم قرارهای شیرین، ویژه‌ی جشن تکلیف سومی‌ها، با موضوع احترام به پدر و مادر آماده شده است.

قرار سوم

به نام خداوند مهربانی‌ها

سلام به شما دختران مهربان و عزیز

شما فرشتگان روی زمین

این روزها خیلی بزرگ شده‌اید!

نماز می‌خوانید و پوشش خود را جلوی

نامحرم‌ان رعایت می‌کنید و مراقب ویژگی‌های خوب خودتان هستید.

خدای مهربان هم شما را به کسانی که خیلی دوستشان دارد، سپرده است. کسانی که سلامت

و موفقیت شما برایشان از همه چیز مهم‌تر است.

بله، پدر و مادر! آن‌ها که بدون هیچ توفعی

بزرگتان می‌کنند و شما برای آن‌ها از همه

نامه‌ی دوم قرارهای شیرین، ویژه‌ی جشن تکلیف سومی‌ها، با موضوع توجه به محرم و نامحرم آماده شده است.

قرار دوم

به نام خداوند زیبایی‌ها

سلام به شما دختران زیبا و نورانی

از قرار اولمان تا امروز نماز می‌خوانید و روزانه در پنج نوبت با خدا حرف می‌زنید. حالا که

یاد گرفتید چگونه با پروردگارتان سخن بگویید، وقتش است بدانید که هر کس حریم امنی دارد؛ یعنی برای خودش حد و مرزی مشخص کرده است. بودن در این حریم یعنی

محفوظ ماندن وجود پاک و ارزشمندتان از آسیب‌ها و زشتی‌ها.

حالا که شما عزیزانم به سن تکلیف رسیده‌اید باید بدانید که هر کس اجازه‌ی ورود به این حد و مرز را ندارد!

کسانی مثل پدر بزرگ و برادر در این حریم جا دارند و خدای مهربان آن‌ها را به شما محرم می‌داند. به کسانی که اجازه‌ی ورود به این حریم

امن را ندارند، نامحرم می‌گوییم.

و اما قرار دوم ما:

حالا که شما دختران زیبا و نورانی بزرگ شده‌اید،

انجام دهید تا بهترین باشید. شروع این راه زیبای بندگی و آغاز انجام وظیفه در راه خدا، مبارکتان باشد!

حالا که این روز بزرگ و ارزشمند فرارسیده است، می‌خواهیم با هم جشن بگیریم؛ جشنی که شروع یک آینده‌ی درخشان است. قرار است دعاهایتان به آسمان برسد و شادی‌هایتان همیشگی باشد. به‌خاطر شروع این لحظات زیبا خوش‌حالیم و این آغاز زیبا را با ایمان به خدا ادامه می‌دهیم. منتظر دیدارتان در این جشن باشکوه هستیم.

امیدوارم تا همیشه زیر سایه لطف خدای مهربان بدرخشید!

این عکس بعد از چاپ باید یک «تا» بخورد که به شکل جعبه‌ی کادو در بیاید و حالت کارت پستال شود. فیلمی از طرز «تا» کردن آن آماده شده است. هم مربی می‌تواند این «تا» زدن را انجام دهد و کارت‌های آماده را به بچه‌ها بدهد و هم می‌توان وقتی دعوت‌نامه به دانش‌آموزان داده می‌شود، به آن‌ها یاد بدهیم که خودشان آن را درست کنند.

چند نکته‌ی مهم

۱. بهتر است جشن تکلیف مصادف با جشنی مذهبی باشد، مثلاً ولادت حضرت زهرا (س)، ولادت امام علی (ع)، نیمه‌ی شعبان و... .
۲. چون ممکن است بچه‌های پایه‌ی سوم هنوز از نظر روخوانی کمی ضعیف باشند، نامه را با ادبیات رسمی نوشتیم و شما می‌توانید لحن نامه را تغییر دهید.
۳. برای قرار اول و دوم می‌توان کاربرگی به‌عنوان تکلیف بچه‌ها داشته باشید. مثلاً می‌شود برای تمرین نماز و یادآوری اوقات نماز کاربرگی به بچه‌ها داد که نمازها را بخوانند و هفتک (تیک) بزنند و این کاربرگ هم دست خودشان بماند. نیاز به بررسی کردن نیست.

همیشه به فکر همه است و برای همین ما او را خیلی دوست داریم.

شاید فکر کنید او ما را نمی‌بیند؛ اما او همیشه به یاد ماست و رفتار و کارهای ما را مشاهده می‌کند. پس ما با خواندن نماز اول وقت، رعایت حجاب و احترام به پدر و مادر و بزرگ‌ترها، امام زمان را خیلی خوش‌حال می‌کنیم.

و اما قرار آخر ما: دختران عزیزم، در آخرین نامه می‌خواهیم با هم قرار بگذاریم از امروز تا همیشه به یاد امام زمانمان باشیم. او که زنده است، در دنیای ما زندگی می‌کند و بالاخره روزی ظهور می‌کند. وقتی که او ظهور کند، دیگر هیچ ظلمی در جهان باقی نمی‌ماند و هیچ کودک‌کی ناراحت نخواهد بود؛ اما باید برای آمدنش دعا کنیم.

با هم قرار بگذاریم حالا که به سن تکلیف رسیده‌اید، هر روز به یاد امام زمان (عج) باشید و از خدا بخواهید که او را سلامت نگه دارد و ظهورش را نزدیک کند. قرار است تلاش کنیم ما نیز از یاران امام زمان باشیم. اگر دوست دارید، می‌توانید دفترچه‌ای داشته باشید و هر شب حس یا فکر خود را درباره‌ی امام زمان (عج) در آن بنویسید و با او صحبت کنید.

راستی حالا دیگر وقتش شده است که منتظر رسیدن دعوت‌نامه‌تان باشید، برای یک جشن خاطره‌انگیز، جشن تکلیف!

دعوت‌نامه‌ی جشن تکلیف سومی‌ها آماده شده است.

دعوت‌نامه

به نام خداوند روشنایی و امید سلام به شما دختران عزیز، بعد از گذشت هفته‌ها و قرارهایی که با هم گذاشتیم، حالا زمانش رسیده است! شما دعوتید به یک جشن شیرین و ارزشمند! جشن بزرگ‌شدن شما دختران آسمانی، شما فرشته‌های روی زمین! با عمل به قرارهایی که با هم گذاشتیم، شما دیگر آماده‌اید. آن قدر آماده که خدای بزرگ روی شما حساب می‌کند. قرار است همیشه مواظب خوبی‌هایتان باشید، همیشه به یاد خدای مهربان و امام زمان (عج) باشید و وظیفی را که خدا به شما داده است،

می‌دانم که از قرار قبلی، به پدر و مادر خود بیشتر احترام می‌گذارید و قدرتان عشق و محبتی هستید که به شما دارند. اما بچه‌ها، یک نفر هست که از پدر و مادر هم بیشتر دوستتان دارد. او پدر همه است و محبت بسیار زیادی به شما در دلش دارد. با غم شما اندوهگین و با خوش‌حالی‌تان شاد می‌شود. یک نفر که سال‌هاست برای تک‌تک مردم دعا می‌کند و منتظر است تا شما هم او را صدا بزنید. او نامش مهدی (عج) است. بله، دختران عزیز، حضرت مهدی، امام زمان ما؛ دوازدهمین امام و کسی که همه منتظر آمدنش هستیم تا دنیا را پر از خوبی و مهربانی کند. امام زمان (عج)

مهری در دل سیب زمینی

مریم اسدی
کارشناس ارشد گرافیک و معاون آموزشی
مدرسه ی ابتدایی در منطقه ۳ تهران

پگی آنگوس انکارنشدنی است و این روش چاپ نباید فقط مختص کودکان باشد.

الگوی حرفه‌ای این چاپ در ایران را می‌توان چاپ قلمکار دانست. چاپ قلمکار یکی از قدیمی‌ترین روش‌های چاپ روی پارچه در ایران است. در این شیوه، طرح‌ها و نقش‌ها با استفاده از قالب‌های چوبی (معمولاً از جنس چوب گلابی یا گردو) که قبلاً نقشی روی آن‌ها کشیده و کنده کاری شده است، روی پارچه منتقل می‌شوند. پس از آغشته کردن قالب به رنگ (مانند رنگ‌های گیاهی)، آن را روی پارچه می‌فشارند تا طرح چاپ شود. این روش از دوره‌ی صفویان در شهرهایی مثل اصفهان رونق بسیار داشته است و امروزه هم به‌عنوان یکی از صنایع دستی شناخته می‌شود. چاپ سیب‌زمینی از نظر اصل فن شباهت زیادی به چاپ قلمکار دارد:

- هر دو بر اساس قالب و مهرزدن کار می‌کنند.
- در هر دو، رنگ به سطح قالب زده و بعد روی زمینه منتقل می‌شود.
- هر دو قابلیت تکرار الگو و ایجاد نقش‌های تکرار شونده را دارند.

تفاوت اصلی در این است که چاپ قلمکار بسیار ظریف، تخصصی و هنری است و از قالب‌های

روش چاپ سیب‌زمینی^۱ با داستانی جذاب آغاز شد. ریشه‌های واقعی چاپ سیب‌زمینی را می‌توان به هنرمندی نسبتاً ناشناخته به نام «پگی آنگوس» نسبت داد. این هنرمند خلاق پس از جنگ جهانی دوم استاد هنر در مدرسه‌ی دانشگاهی شمال لندن بود؛ اما نمی‌توانست تدریس کند؛ زیرا تقریباً مانند هر چیز دیگری پس از جنگ، لوازم هنری هم بسیار کمیاب شده بودند. باین‌حال، سیب‌زمینی‌ها کمیاب نبودند؛ بنابراین خانم آنگوس تصمیم گرفت خلاقیت به خرج دهد. پگی به همراه دانش‌آموزانش طرح‌ها و الگوهای بازیگوشانه‌ای را روی روزنامه‌های قدیمی با استفاده از سیب‌زمینی و رنگ ایجاد می‌کرد. این روش بعدها به نسخه‌ی ساده‌شده‌ای که امروزه می‌بینیم تبدیل شد که در آن کودکان اشکال ساده‌ای را در سیب‌زمینی‌ها حک می‌کنند و از آن‌ها برای خلق آثار هنری استفاده می‌کنند. باین‌وجود، خلاقیت خانم

چوبی بادوام و رنگ‌های طبیعی بهره می‌گیرد، در حالی که چاپ سیب‌زمینی روشی ابتدایی و آموزشی است و دوام یا ظرافت کمتری دارد. در این چاپ، دانش‌آموزان با استفاده از سیب‌زمینی و رنگ اکریلیک، چاپی منحصر به فرد خلق خواهند کرد.

آموزش چاپ سیب‌زمینی

گام اول

چند ایده برای طرح چاپی خود ترسیم کنید. به یاد داشته باشید تصویری که حک می‌کنید، هنگام چاپ، منعکس یا آینه‌ای خواهد شد (سعی کنید در شروع کار طرح‌های ساده‌ای را انتخاب کنید تا دانش‌آموز با این فن آشنا شود).

گام دوم

شابلون خود را با طرحی پر کنید که می‌خواهید روی سیب‌زمینی خود ببینید و آن را برش دهید.

گام سوم

پس از اینکه تصمیم گرفتید طرح شما چه باشد، سیب‌زمینی را از وسط ببرید و از یکی از نیمه‌ها برای ایجاد طرحی کلی برای شابلون استفاده کنید (هرچه سیب‌زمینی درشت‌تر باشد، فضای بیشتری برای طراحی و نقش بزرگ‌تری برای چاپ دارید).

گام چهارم

شابلون را روی سیب‌زمینی قرار دهید و طرح را با حک کردن خطی فرورفته، یا با مدادی تیز یا گیره‌ی کاغذ، در اطراف شابلون، روی سیب‌زمینی اعمال کنید.

گام پنجم

با استفاده از ابزار حکاکی موردنظر خود دور طرح را حک کنید (به یاد داشته باشید هر چیزی که حک شود، به فضای منفی یا سفیدی صفحه تبدیل می‌شود و هر چیزی که باقی بماند، به تصویر چاپی شما تبدیل می‌شود).

گام ششم

سطح سیب‌زمینی را با پارچه یا دستمال کاغذی خشک کنید.

گام هفتم

با استفاده از یک قلم‌مو، لایه‌ای ضخیم از رنگ اکریلیک را روی طرح (قسمت برجسته‌ی سیب‌زمینی) بمالید.

گام هشتم

قالب چاپ سیب‌زمینی را با کاغذ تراز کنید و به مدت سه ثانیه فشار دهید.

گام نهم

سیب‌زمینی را بردارید تا تصویر چاپ‌شده‌ی

خود را ببینید. می‌توانید چندین بلوک چاپ سیب‌زمینی ایجاد کنید تا یک اثر چاپ‌شده‌ی طرح‌دار یا چاپی با چندین لایه ایجاد کنید. نکته‌ی ۱: به یاد داشته باشید تصویری که حک می‌کنید، هنگام چاپ، منعکس یا آینه‌ای خواهد شد.

نکته‌ی ۲: در صورت تسلط هنرآموز، می‌توانید رنگ و شابلون‌های متنوع را از قبل تهیه و پشت‌سرهم از رنگ‌ها و طرح‌های گوناگون برای چاپ روی کاغذ استفاده کنید و طرحی خلاقانه به دست آورید.

نکته‌ی ۳: از این چاپ برای استفاده روی لباس نیز می‌توان استفاده کرد. فقط به یاد داشته باشید از رنگ اکریلیک پارچه استفاده و بعد از خشک‌شدن رنگ، لباس را اتو کنید تا رنگ روی پارچه ماندگاری بیشتری در مقابل شست‌وشو داشته باشد.

چاپ با اشیا

با توجه به توضیحات مبحث چاپ و آشنایی با انواع چاپ خلاق برای کودکان و دانش‌آموزان، معلم (مربی) می‌تواند در گام بعد، از آن‌ها بخواهد تا با ایجاد خلاقیت در انتخاب سطح چاپی و نوع چاپ، ترکیب خلاقانه‌ای را برای رسیدن به تصویر هنرمندانه‌ی خود خلق کنند. یکی از راه‌های خلاقانه استفاده از اشیا برای

چاپ است. برای این کار می‌توان از وسایل معمول همچون باطری، در باطری، چنگال، هم‌چین (لگو) و... استفاده کرد.

گام اول

انتخاب اشیای موردنظر براساس اندازه و بافتی که این اشیا ایجاد می‌کنند.

گام دوم

امتحان کردن اشیا برای اطمینان از نقش چاپی که ایجاد می‌شود.

گام سوم

ایده‌پردازی برای در کنار هم قراردادن این شکل‌ها برای ایجاد تصویری خلاقانه.

گام چهارم

انتخاب رنگ‌های مناسب و کاغذ مناسب با توجه به اندازه‌ی اشیا و طرحی که در ذهن داریم.

گام پنجم

اجرای تصویر با توجه به ایده و الگوی ذهنی روی کاغذ و فرصت‌دادن برای خشک‌شدن تصویر چاپی.

نکته: سعی کنید دستمال نیمه‌مرطوبی در دسترس باشد. اشیا را پاک کنید تا هر بار چاپ بافت کاملی به شما دهد.

کلاس شهری

اعظم لاریجانی

هفته‌ها پشت سر هم می‌گذشت و هر روز او با جزئیات کوچک، حرکتی تازه را امتحان می‌کرد؛ اما انگار چرخ تدریسش لنگ می‌زد؛ چون نمی‌توانست شعله‌ی اشتیاق آن‌ها را روشن کند.

آن روز سه‌شنبه بود و او ناامید وارد کلاس شد. نام بچه‌ها را خواند و مثل رسم مرسوم خودش، صدای کف‌هایشان را شنید. حتی این کار هم دیگر جذابیتش را از دست داده بود. زنگ فارسی بود. ایستاد وسط کلاس و از حفظ و باریتم شعری را خواند:

جدا شد یکی چشمه از کوهسار / به ره گشت ناگه
به سنگی دچار
- No چشمه، no سنگ

گرفته بود و نفر جلویی‌اش بی‌خیال سرش گرم تلفن همراهش بود. هیچ‌کس نگفت برپا. بعضی‌ها خودشان بلند شدند و زود هم نشستند. باز هم بی‌دلیل گفت: «بفرمایند.»

آنکه عینک آفتابی زده بود، خندید و گفت: «ما که فرماییدیم.» بقیه خندیدند. مانده بود چه کند. خودش را جمع‌وجور کرد و دانسته‌هایش را در سر چرخاند و گفت: «سلام بچه‌ها! من مهمکامی هستم. معلم امسال شما.» هیچ‌هیجانی در چهره‌ی هیچ‌کدام نبود. یکی از بچه‌ها بی‌اجازه رفت و روی صندلی معلم نشست.

خانم مهمکامی خودش را جمع‌وجور کرد و گفت: «خب بچه‌ها، امسال قراره صدای خنده از کلاس به گوش آسمان برسه.»
- «مثل پارسال!»

به روی خودش نیاورد. دفتر حضور و غیاب را برداشت. گفت: «اسم هر کس رو می‌خونم یک بار دست بزنند. سامان جنیدی، مهران عظیمی...» مخصوصاً تند و پشت سر هم می‌خواند تا صدای کف‌زدن‌ها به هم بییوند. بچه‌ها راضی و خندان نشستند و این معلم ساده‌پوش را برانداز کردند. مهمکامی کمی قوت قلب گرفت و به پای تخته رفت تا درس را شروع کند. هر جمله‌ای که می‌گفت، دو جمله می‌شنید. انگار اثر شادی و رضایت کف‌زدن‌ها، چند لحظه بیشتر طول نکشید. کنترلش را از دست داد و مازیک را چند بار روی تخته کوبید. آب از آب تکان نخورد. مهران پرید پای تخته و گفت: «خانم بذار ما توضیح بدیم. به فیلم تو یوتیوب دیدیم. خودمون بلدیم.»

روز اول و روزهای بعدی به‌سختی گذشت. خانم معلم هر شب کلی فکر می‌کرد که فردا را چگونه متفاوت آغاز کند تا توجه آن بچه‌های پرادعا جلب شود. هر روز تیرش به سنگ می‌خورد و ناامید به خانه برمی‌گشت، در حالی که به بچه‌های روستا و نگاه‌های مشتاقشان می‌اندیشید. هر چند که بعد از این همه کلنجار رفتن، چند نفری توجهشان به او جلب شده بود، اما این از ایدئالش خیلی فاصله داشت. با خود می‌اندیشید که جذابیت‌های زندگی آن‌ها آن قدر زیاد است که معلمی روستایی اصلاً نمی‌تواند بر آن‌ها تأثیر بگذارد.

کمی پشت در ایستاد تا بر ترسش غلبه کند. روستایی بود و پنج سال سابقه‌ی تدریس در روستاهای گوناگون را داشت. با روش‌های تدریس تأثیر گذارش در منطقه معلمی نمونه شناخته شده بود. حالا به خاطر انتقالی همسرش، مجبور شده بود بیاید تهران. دلهره‌ی پایتخت‌نشینی به کنار، باید به بچه‌های مدرسه‌ی شهری درس بدهد. پس از چند مصاحبه، سرانجام این مدرسه‌ی نامدار بر طمطراق او را پذیرفت. اول به خودش افتخار کرد؛ ولی این حس زیاد ادامه پیدا نکرد. مدیر او را کناری کشید و با من و منی که نشان از معذب‌بودنش داشت، گفت: «مهمکامی جان سابقه‌ی تودر خشانه؛ ولی باید نکاتی رو بهت یادآوری کنم؛ بچه‌های اینجا با بچه‌هایی که تو بهشون درس دادی فرق دارن. این‌طور بهت بگم این‌ها نباید آب تو دلشون تگون بخوره. می‌دونم که تو اهل تنبیه نیستی؛ ولی آدمه دیگه، یهو کنترلت از دست نره. والدین اینا براتشون مهمه که به بچه‌هاشون بالاتر از گل نگیم. حق هم دارن. بابت انتظاراتشون پول می‌پردازن. خودت این‌ها رو می‌دونی؛ ولی یک بار دیگه گفتنش ضرر نداره.» خانم مهمکامی در سکوت و با هراس به تک‌تک واژه‌های او گوش سپرد. هر جمله‌ای که می‌شنید، قلبش بیشتر به سینه می‌کوفت، همان قدر تند که روز اول تدریسش در روستا. نمی‌دانست چرا نگاه‌های محبوب بچه‌های روستا از جلوی چشمانش کنار نمی‌رفتند.

حالا آنجا ایستاده بود و در بسته‌ی کلاس او را بیشتر مضطرب می‌کرد. بالاخره به زور لبخند کم رنگی روی لب‌هایش نشانده و بی‌دلیل ضربه‌ای به در زد و آهسته مثل سرک کشیدن نگاهی به داخل انداخت و توی کلاس سرید. کلاسی متفاوت از تجربه‌های قبلی‌اش در برابرش بود. انگار نه انگار آنجا مدرسه است؛ آب معدنی‌های خارجی روی میز، موهای مدل به مدل. یکی از پسرها عینک آفتابی زده بود و آن یکی ساعت گران‌قیمتش توی چشم می‌زد. دانش‌آموزی در ردیف آخر روی میز ضرب

- دست، دست

- یعنی چشمه از کوهسار طلاق گرفت، هاها!!
جلوی کلاس ایستاده بود و به صدای بچه‌ها گوش می‌داد و نمی‌داد. در خیال جزوه‌ها و کتاب‌هایش را ورق می‌زد. روش‌های تدریس را بالا و پایین می‌کرد. تمام آن روش‌ها را بی‌نتیجه امتحان کرده بود. حالا آنجا ایستاده بود، روبه‌روی بچه‌ها با ریتم و ادا می‌خواند:
- نجنبیدم از سیل زور آزما/ که ای تو؟ که پیش تو جنیم ز جای.
- آها آها، آها آها!
انگار آن‌ها هم فهمیده بودند که معلمشان در حالی شبیه خلسه فرو رفته است.

- نشد چشمه از پاسخ سنگ سرد/ به کندن در استاد و ابرام کرد
- بسی کند و کاوید و کوشش نمود/ کز آن سنگ خارا رهی برگشود
و او همچنان می‌خواند:
- گرت پایداری است در کارها/ شود سهل پیش تو دشوارها
بچه‌ها هم که متوجه حال غریب معلمشان شده بودند، کم‌کم ساکت شدند؛ اما معلم زیر لب برای خودش تکرار می‌کرد: «شود سهل پیش تو دشوارها/ به کندن در استاد و ابرام کرد»
وقتی دانش‌آموزان، بیت‌های شعر را پس و پیش شنیدند، فکر کردند بازی جدیدی است و آن‌ها هم تلاش کردند به روش خودشان به بازی بپیوندند:
- برو چشمه باش و امیدوار/ نجنبیدم از سنگ زور آزما
خانم مهکامی در آن حال اصلاً متوجه بازی بچه‌ها و توجهشان به شعر نشد. فقط به اثری که آن شعر بر جان‌ها گذاشته بود، فکر می‌کرد.

آن روز به سرعت به خانه رفت و تا نزدیک صبح بیدار بود. گاهی جلوی آینه می‌ایستاد و لباسش را مرتب می‌کرد. گاهی کتاب‌ها را ورق می‌زد. گاهی جلوی دوربین گوشی همراهش می‌نشست و صحبت می‌کرد. گاهی دوربین را متوقف می‌کرد و به سرعت داخل کمد دنبال ذره‌بین می‌گشت و دوباره برمی‌گشت. نزدیک صبح چرتی زد و با صدای زنگ فوری پرید و به سمت مدرسه راه افتاد، دوباره با همان انرژی روز اول. همان قدر ترسیده و همان قدر امیدوار.

- سلام بچه‌ها، خب امروز هر کی حاضره، یه کف بزنه.
همه دست زدند.

- «هر کی نیست هم دست بزنه.»
بچه‌ها خندان به هم نگاه می‌کردند. مهکامی فوری دست به کار شد و کابل پرده‌ی نمایش را به رایانه‌ی کیفی‌اش زد.

- خانم، می‌خواهیم فیلم بذاریم؟
- خانم، کارتون بذاریم.
- فیلترشکن داریم؟

او در سکوت کارش را می‌کرد. بعد به‌سختی به پیام‌رسان مورد علاقه‌ی بچه‌ها که همیشه از آن حرف می‌زدند، وصل شد و صفحه‌ی تازه متولدشده‌ی خودش را باز کرد. خانم مهکامی رو به دوربین گفت: «سلام بچه‌ها، حالتون چطوره؟» صدای داد و فریاد بچه‌ها اول به زمزمه و بعد به سکوت تبدیل شد.

- آماده‌اید برای درس؟
- بله!

برای اولین بار چنین اعلام آمادگی مشتاقانه‌ای را در این کلاس شنید.
معلم مجازی اول پویانمایی‌ای را در باره‌ی دریاهای ایران پخش کرد و بعد درسش را با آب‌وتاب ادامه داد. معلم واقعی ایستاده بود کنار پنجره و به معلم روی پرده نگاه می‌کرد و با خود می‌گفت: «نه اینجا باید یک کم سکوت می‌کردم تا بچه‌ها فکر کنند.»

معلم مجازی یک دفعه پرید وسط حرف خودش و گفت: «بچه‌ها، موافقین بهتون یاد بدم چطوری استاپ‌موشن درست کنین؟»
بچه‌ها هیجان زده شدند و با سر و صدا، ذوق و موافقتشان را به گوش معلم مجازی رساندند. معلم کره‌ی زمین را گذاشت وسط میز و گفت: «خب، اول از این به عکس بگیرید.» بعد آن را چرخاند و گفت: «حالا یه عکس دیگه و یه عکس دیگه. بعد این‌ها را به هم می‌چسبونیم و انگار کره خودش داره می‌چرخه.» اشتیاق خودش نیز کمتر از بچه‌ها نبود. بعد کتاب را ورق زد و گفت: «بیا بید برای این درس استاپ‌موشن بسازیم. ساتیار از روی درس بخون.» ساتیار شروع به خواندن کرد: «وسط خط کش را روی پاک‌کن تیکه...»

صدای معلم مجازی جمله‌ی ساتیار را قطع کرد: «خب، بچه‌ها هر کسی نظری داره بگه. خط کش کجا باشه؟ پاک‌کن کجا؟»

- «به نظرم یک خط کش راه بیفته بیاد»
کارن حرف او را قطع کرد و گفت: «آخه، نابغه! الان خانم چطوری حرف تو رو بشنوه و بخواد از روی اون استاپ‌موشن بسازه؟!»

همه خندیدند و به معلم واقعی کنار پنجره نگاه کردند. می‌شد موج احترام را از چشمانشان فهمید. معلم واقعی لبخندی زد و گفت: «درس چطور بود؟»

- خانم، چند تا پسند (لایک) خوردین؟
- خوب درس می‌دین. حتماً! پسندهای زیادی می‌گیرید؟

نشست پشت میزش. بچه‌ها دور میز جمع شدند.

- خانم، من یه کم بلام. می‌تونم کمک کنم.
- خانم، واقعا یاد می‌دین؟

- خانم، اون پویانمایی رو که اول پخش کردین، خودتون ساختین؟

نگاه خانم مهکامی از صورتی به صورت دیگر می‌سرید. و با خود می‌گفت: «چقدر بچه‌ها شبیه هم هستن!»

مرضیه عربزاده کوپانی
کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی معاون
مدرسه‌ی ابتدایی، ناحیه‌ی دو اصفهان

توجه به شیوه‌های تربیتی مهم‌ترین دغدغه‌ی سند تحول بنیادین است؛ دغدغه‌ای که رویکرد آن آموزه‌های دینی و اسلامی است. فرهنگ اقامه‌ی نماز و اهتمام به برپایی نماز جماعت در مدرسه‌ها یکی از این شیوه‌های تربیتی به شمار می‌آید.

ساحت عبادی، اعتقادی و اخلاقی یکی از ساحت‌های شش‌گانه‌ی سند تحول بنیادین نظام تعلیم و تربیت است که بر آن تأکید ویژه شده است و به‌عنوان رکن اساسی تعلیم و تربیت در خود سند به آن اشاره می‌شود. زیرنظام‌های متعددی نیز برای این ساحت تعریف و زمینه‌ی اجرای فعالیت‌ها با آن محور در سند پیش‌بینی شده است.

هدف آموزش و پرورش تربیت انسان رشد یافته در همه‌ی ابعاد وجودی است. در راستای تحقق اهداف ساحت عبادی، اعتقادی و اخلاقی سند تحول بنیادین، نماز باید به‌عنوان رکن اصلی نظام تعلیم و تربیت مورد توجه ویژه قرار گیرد؛ زیرا رسیدن به حیات طیبه و رسیدن به جامعه‌ای که مختصات قرآنی داشته باشد، از راه اقامه‌ی نماز و نشر آن به دست می‌آید.

بیان مسئله

در عصر حاضر یکی از دغدغه‌های تربیتی مدرسه‌های کشور آموزش نماز و فرهنگ‌سازی برپایی نماز جماعت در بین دانش‌آموزان است. در حال حاضر، آموزش نماز به دانش‌آموزان و برپایی آن توسط آن‌ها با میل و انگیزه و متناسب با سنشان، در مدرسه‌ها، به چالش مهمی در برنامه‌ی درسی و تربیتی دانش‌آموزان تبدیل شده است. مدرسه‌ی ما هم از این امر مستثنا نبوده و نیست. به همین دلیل بر آن شدم تا با اجرای خلاقیت‌ها و طرح‌هایی با رویکرد ساحت تربیتی، اعتقادی، عبادی و اخلاقی سند تحول بنیادین به هر چه باشکوه‌تر برپا کردن این مهم بپردازم.

❖ اقدام‌های عملی با توجه به سند تحول سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به ترویج و توسعه‌ی فرهنگ اقامه‌ی نماز به‌عنوان یکی از ارکان اصلی تربیت اسلامی در مدرسه‌ها تأکید دارد. این سند نماز را عنصری کلیدی در تربیت

جشن حضور

تجربه‌هایی از ترویج
شوق نماز در مدرسه

نسل آینده و پرورش نسلی مؤمن و متعهد به ارزش‌های دینی می‌داند. برای توسعه‌ی فرهنگ اقامه‌ی نماز در مدرسه روش‌های گوناگونی را دنبال و برای هر کدام ایده‌ها و طرح‌هایی را در مدرسه‌مان اجرایی کردم که از جمله‌ی آن‌ها می‌توان به این موارد اشاره کرد:

ایجاد فضای مناسب برای اقامه‌ی نماز

وقتی نماز در مدرسه و دل‌ها جاری شد!

✓ فراهم کردن مکان مناسب و مجهز برای اقامه‌ی نماز جماعت در مدرسه.

✓ شاداب‌سازی محیط نمازخانه توسط خود دانش‌آموزان.

✓ نصب جملات انگیزشی.

ساعت نزدیک اذان ظهر بود. صدای زنگ آخر در حیاط پیچید و حیاط مدرسه پر شد از همه‌می‌بچه‌ها. آفتاب ملایم پاییز روی نیمکت‌ها می‌تابید و برگ‌های زرد آرام‌آرام به زمین می‌نشستند.

ایستاده بودم و نگاه می‌کردم؛ دلم می‌خواست این شلوغی به آرامش و خشوع صف نماز تبدیل شود. می‌دانستم که فقط گفتن کافی نیست؛ باید فضایی بسازم که خود بچه‌ها بخواهند به سمت نماز کشیده شوند. روز اول، تابلوهای رنگی با جملات کوتاه از پیامبر (ص) و امامان روی دیوار نمازخانه نصب کردم: «نماز ستون دین است.» و «بهترین عمل نزد خدا نماز به وقت است.» بچه‌ها مکث کردند، خواندند و لبخند زدند. مسابقه‌ی وضو را برگزار کردیم، حتی خجالتی‌ترین بچه‌ها با اشتیاق جلو آمد. هر وضوی درست با دست‌زدن و تشویق دوستان همراه شد. البته چالش هم بود. چند نفر گوشه‌ای ایستاده بودند؛ اما وقتی مسئولیت‌های کوچک به آن‌ها سپرده شد، مانند مرتب کردن صفاها یا پهن کردن جانمازها، آن‌ها نیز کم‌کم وارد جمع شدند. روزی رسید که خودشان دیگران را به نماز دعوت می‌کردند. آن روزها فهمیدم نماز در مدرسه‌مان نه یک دستور که تجربه‌ای زنده و شیرین است.

برگزاری منظم نماز جماعت

وقتی نماز جماعت

رنگ جشن گرفت!

✓ اجرای طرح مهر با مهر

(نواخته‌شدن زنگ اقامه‌ی نماز و

برپایی نماز جماعت در روز اول

مهر)

اول مهر، حیاط مدرسه حال و هوای دیگری داشت. پرچم ایران در نسیم صبحگاهی می‌رقصید و بسوی کتاب‌های نواز کلاس‌ها می‌آمد. درست در همان روز، طرح «مهر با مهر» را آغاز کردیم. زنگی مخصوص برای اقامه‌ی نماز آماده کرده بودیم؛ صدایی خوش‌آهنگ که وقتی در مدرسه می‌پیچید، بچه‌ها می‌دانستند لحظه‌ی مهمی رسیده است. آن روز، همراه با زنگ، همه‌ی ما به سمت نمازخانه رفتیم. انگار اولین زنگ سال تحصیلی، نه آغاز درس که آغاز بندگی بود. لبخندهایی که کنار صفاها می‌دیدم، نشان می‌داد این زنگ، به دل‌ها نشست است.

✓ اجرای طرح آوای بندگی

(طی جلسه‌ای با آموزگاران، مقرر شد آن‌ها هر روز بیست دقیقه از زنگ آخر را تحت‌عنوان «زنگ آوای بندگی» در برنامه‌ی کلاسی مدنظر قرار دهند).

طرح «آوای بندگی» را اجرا کردیم. بیست دقیقه‌ی آخر زنگ آخر را به نماز جماعت اختصاص دادیم. معلمان با مهربانی درس را کمی زودتر جمع می‌کردند تا بچه‌ها با آرامش وضو بگیرند و در صفاها بایستند. این فاصله‌ی کوتاه، نماز را از عجله و شتاب نجات داد و فرصتی ایجاد کرد که معنای نماز بیشتر حس شود. سکوتی که پیش از تکبیرة الاحرام در نمازخانه می‌نشست، برایم مثل نسیم خنکی بود که خستگی روز را می‌شست.

✓ اجرای طرح‌های تشویقی

(تشویق دانش‌آموزان به شرکت در نماز جماعت در محیط مدرسه و برگزاری مسابقات و فعالیت‌های مرتبط با نماز، برگزاری اردوهای فرهنگی ویژه‌ی فعالان نماز).

برای اینکه شوق بچه‌ها همیشه تازه بماند، طرح‌های تشویقی را هم به برنامه‌ها اضافه کردیم؛ مسابقات کوچک حفظ اذکار نماز، مسابقه‌ی بهترین اذان گو و حتی اردوهای تفریحی. هر مسابقه و هر سفر برای بچه‌ها پلی بود بین شادی و معنویت. بارها دیده‌ام که حتی جایزه‌های کوچک یا کارت تبریکی ساده انگیزه‌ی بزرگی می‌شود تا دانش‌آموزی هر روز اول صف بایستد. حالا وقتی به روزهای اول فکر می‌کنم، می‌بینم نماز جماعت مدرسه‌مان دیگر فقط برنامه‌ای روزانه نیست؛ جشنی کوچک است که هر روز برگزار می‌شود. صدای زنگ «مهر با مهر» آغاز این جشن است. «آوای بندگی» آن را به آرامش می‌رساند و طرح‌های تشویقی، لبخند و شوق بچه‌ها را در دلش نگه می‌دارد. برای من، این‌ها همه‌ی معنای تربیت دینی در مدرسه است؛ پیوند محبت و نظم و بندگی.

✓ آموزش احکام و فلسفه‌ی نماز

وقتی پرسیدن، راهی به فهمیدن شد!

✓ اجرای طرح گفت‌وگو و پرسش‌های ویژه‌ی دانش‌آموزان

(ارائه‌ی آموزش‌های لازم درمورد احکام و فلسفه‌ی نماز و اهمیت نماز اول وقت به دانش‌آموزان در قالب درس‌های دینی و پرورشی و همچنین برگزاری کارگاه‌ها و جلسات آموزشی).

بعد از آنکه نماز جماعت در مدرسه‌مان جان گرفت، فهمیدم وقت آن رسیده است که بچه‌ها نه فقط نماز بخوانند، بلکه آن را بشناسند و با فلسفه‌اش زندگی کنند. اینجا بود که طرح «گفت‌وگو و پرسش‌های نماز» را آغاز کردم. هر هفته، در گوشه‌ای از نمازخانه، دایره‌ای کوچک تشکیل می‌دادیم. بچه‌ها روی زمین می‌نشستند، بعضی با مهر در دست و بعضی با دفترچه‌ی یادداشت. من بحث را با پرسش‌هایی ساده شروع می‌کردم: «چرا نماز باید سر وقت خوانده شود؟» یا «چه چیزی در نماز باعث آرامش ما می‌شود؟» پاسخ‌ها گاهی کودکانه بود، گاهی شگفت‌انگیز.

حتی وقتی بچه‌ها جوابشان کامل نبود، کسی آن را کامل نمی‌کرد؛ زیرا مهم این بود که آن‌ها داشتند فکر می‌کردند، نه فقط تقلید. کم‌کم این حلقه‌های گفت‌وگو برایشان مثل رازگشایی‌های هفتگی شد، جایی که می‌توانستند با خیال راحت سؤال بپرسند و جواب بگیرند.

✓ اجرای طرح چالش هر ماه

- به‌چالش کشیدن دانش‌آموزان به‌صورت ماهیانه با طرح سؤال؛ مثلاً چگونه می‌توانیم دوستان را به نماز دعوت کنیم؟

- برعهده گرفتن وظیفه‌ی مکبری یا بیان احکام توسط خود دانش‌آموزان.

- برپایی نماز وحدت.

بعد از آن، «طرح چالش همراه» را اجرا کردیم. بچه‌ها خودشان سؤال طراحی می‌کردند و به دوستانشان می‌دادند. گاهی کسی به‌جای من مکبری می‌کرد یا احکام ساده‌ای را برای جمع می‌خواند. این لحظه‌ها برای بچه‌ها حس مسئولیت می‌آورد. وقتی دانش‌آموزی کوچک کنار صف‌ها تکبیر می‌گفت و همه پشت سرش نماز می‌خواندند، برق غرور و شادی در چشمانش برایم ارزشمندتر از هر نمره‌ای بود. این تجربه به من یاد داد که آموزش احکام، فقط گفتن «باید» و «نباید» نیست. باید فرصت بدهی تا بچه‌ها خودشان وارد میدان شوند، سؤال بپرسند، جواب بدهند و حتی اشتباه کنند. همان اشتباه‌ها پله‌هایی شدند که بچه‌ها را به فهم درست رساند. امروز که به این مسیر نگاه می‌کنم، می‌بینم نماز در مدرسه‌مان دیگر عملی تکراری نیست؛ فهمی است که در دل جا گرفته و هر روز با پرسش‌ها و پاسخ‌های تازه ریشه‌دارتر می‌شود.

➤ الگوسازی

وقتی الگوها دست در دست هم دادند!

✓ اجرای طرح «إني أحب الصلاة»

- حضور آموزگاران در نماز همراه با دانش‌آموزانشان.

- معرفی اسنادان و مربیان متعهد به نماز و تشویق دانش‌آموزان به الگوبرداری از آن‌ها.

در تمام این سال‌ها، خوب می‌دانستم دانش‌آموزان بیش از آنکه به گفته‌ها گوش دهند، به دیده‌ها دل ببندند؛ پس تصمیم گرفتم نماز را نه فقط آموزش دهم که برای آن الگوسازی هم بکنم؛ موقعیتی که دیدن از گفتن مؤثرتر باشد. اول، طرح «إني أحب الصلاة» را آغاز کردیم. این طرح برگرفته از سخن پیامبر (ص) بود

که نماز را محبوب‌ترین عمل خود می‌دانست. آموزگاران هم‌زمان با دانش‌آموزان در صف‌های نماز جماعت ایستادند. آن روز، دیدم که چطور نگاه‌های کوچک شاگردان، با غرور و احترام، معلمشان را از روی مهربانی تا تکبیر دنبال می‌کند. حضور معلم کنار دانش‌آموز صف‌ها را صمیمی‌تر و دل‌ها را نزدیک‌تر کرد. دیگر فاصله‌ای بین «درس دادن» و «عمل کردن» نبود.

✓ اجرای طرح نماز مادر و دختر

(توجه به اهمیت نقش الگویی مادران در تشویق دانش‌آموزان به اقامه‌ی نماز، به‌ویژه نماز اول وقت).

سپس، طرح نماز مادر و دختری را اجرا کردیم. روز خاصی انتخاب شد؛ روزی که مادرها کنار دخترانشان در نمازخانه حاضر شدند. آن لحظه که مادر دست دخترش را گرفت و همراه او وضو گرفت، بی‌آنکه کلمه‌ای گفته شود، درس بزرگی منتقل شد. صف‌های کنارهم‌ایستاده‌ی مادران و دختران تصویری بود که از قاب دل‌ها پاک نمی‌شود. بعد از نماز، حلقه‌های کوتاه تشکیل دادیم و مادران از تجربه‌ها و خاطرات نمازخواندنشان گفتند. برای دخترها، این قصه‌ها نه فقط شنیدنی که الهام‌بخش بود. با این طرح‌ها فهمیدم که نماز، وقتی در قالب رابطه و محبت جاری شود، دیگر یک دستور نیست؛ تبدیل می‌شود به خاطره‌ای شیرین که تا سال‌ها در ذهن و قلب می‌ماند. دیدن چهره‌های آرام مادران و آموزگاران در کنار لیخنه دختران، به من یقین داد که الگوسازی کلید ماندگاری نماز در دل‌هاست.

مشارکت فعال دانش‌آموزان

وقتی بچه‌ها خودشان صاحب نماز شدند! کم‌کم فهمیدم که برای ماندگار شدن نماز در دل بچه‌ها، آن‌ها باید از شنونده‌بودن بیرون بیایند و به نقش‌آفرین تبدیل شوند. اینجا بود که طرح‌های مشارکتی جان گرفت.

✓ اجرای طرح نماز یار

(ایجاد فرصت برای مشارکت فعال دانش‌آموزان در فعالیت‌های مرتبط با نماز و ایجاد حس تعلق و مسئولیت‌پذیری در آن‌ها).

اول، طرح «نماز یار» را اجرا کردم. چند دانش‌آموز را به‌عنوان دستیاران کوچک نماز انتخاب کردم؛ یکی مسئول مهرها، دیگری پهن کردن جانمازها

و دیگری خوشامدگویی به تازه‌واردها. برایشان کارت کوچکی درست کردم که رویش نوشته بود: «نماز یار». وقتی این عنوان را می‌شنیدند، برق غرور در چشمانشان به من می‌گفت که دادن مسئولیت بهترین تشویق است.

✓ اجرای طرح نماز خوشمزه

(پذیرایی ویژه برای مناسبت‌هایی مانند ولادت ائمه (ع) و تولد دانش‌آموزان در نماز، به‌منظور ایجاد خاطره‌ای خوش و ساختن این مفهوم که نماز غذای روح است).

در کنار آن، طرح «نماز خوشمزه» را گذاشتیم. هر چند وقت یک‌بار، بعد از نماز جماعت، پذیرایی کوچکی داشتیم؛ ساده، اما دل‌نشین. بچه‌ها می‌گفتند پذیرایی بعد از نماز، برایشان مثل مهمانی‌ای است که میزبان‌شان خداست.

✓ اجرای طرح هیئت‌های دانش‌آموزی

(برگزاری محفل قرآنی به‌ویژه در ماه مبارک رمضان و محفل دعاخوانی در مناسبت‌های ویژه‌ی شهادت و برپایی موبک‌ها).

برای ایجاد فضای معنوی و انس بیشتر، طرح «هیئت‌های دانش‌آموزی» را اجرا کردیم. جمع‌های کوچک قرائت قرآن راه افتاد. در مناسبت‌های خاص، موبک‌های کوچک در حیاط مدرسه برپا می‌شد. هر موبک حال‌وهوای مراسم‌های بزرگ مذهبی را به مدرسه می‌آورد.

✓ اجرای طرح مبلغ کوچک

(از دانش‌آموزان می‌خواستیم که راهکارهای ارائه‌شده‌ی خود را در پاسخ به چالش هر ماه اجرایی کنند و هر کدام برای خود، گروه و کلاسشان مبلغ نماز باشند).

در نهایت، طرح «مبلغ کوچک» را آغاز کردیم. بچه‌ها احکام و قصه‌های کوتاه دینی را یاد می‌گرفتند و در جمع دوستانشان بازگو می‌کردند. شنیدن ذکرها و نکته‌های ساده از زبان یک هم‌سن‌وسال، برای بچه‌ها شیرین‌تر از هر کلاس رسمی بود. وقتی این طرح‌ها شکل گرفت، دیگر نماز فقط برنامه‌ی من نبود؛ برنامه‌ی خود بچه‌ها بود. هر روز که صدای اذان می‌پیچید، صف‌ها پر می‌شد از بچه‌هایی که با شوق، نه فقط برای خواندن نماز که برای اجرای نقشی که به آن‌ها سپرده شده بود، می‌آمدند. اینجا بود که فهمیدم مشارکت پلی است که بچه‌ها را از «باید» به «دوست دارم» می‌رساند.

- همکاری با پدرانی که روحانی بودند برای اقامه‌ی نماز در مدرسه.

سپس طرح «سه میم» را اجرا کردیم تا پیوند مدرسه، مسجد و منزل واقعی شود. دانش‌آموزان در مسجد محل برای اقامه‌ی نماز جماعت شرکت می‌کردند. دیدن چهره‌های پرشور بچه‌ها که با والدین خود کنار هم در صف ایستاده‌اند، تجربه‌ای زنده و ارزشمند بود. فضای مسجد پر شد از خنده‌های شوق‌آمیز و بعد هم سکوت شیرین برای اذان که همه را به هم نزدیک می‌کرد. برای تقویت نقش خانواده و الگوسازی، از والدینی که روحانی بودند، برای اقامه‌ی نماز جماعت استفاده کردیم. بچه‌ها با دقت به کارهای امام جماعت نگاه می‌کردند و همان‌طور که احکام نماز را می‌شنیدند، می‌فهمیدند که نماز نه فقط عملی شخصی، بلکه فرصتی برای یادگیری و همراهی است. حضور والدین در مقام الگو تأثیری عمیق بر علاقه و انس بچه‌ها گذاشت و نماز را برایشان دوست‌داشتنی‌تر کرد. با این تجربه، فهمیدم که وقتی خانواده در کنار مدرسه فرار می‌گیرد، نماز دیگر فقط برنامه‌ای روزانه نیست؛ تبدیل می‌شود به تجربه‌ای مشترک، زنده و سرشار از محبت که در دل‌ها ریشه می‌دواند و به نسلی که تربیت می‌کنیم منتقل می‌شود.

سخن آخر

نماز ابزاری برای تربیت

در قالب این طرح دانش‌آموزان یاد گرفتند که نماز ابزار تشکر است و تشکر باید به‌موقع و مناسب انجام شود و با توجه به شناختی که از تشکرشونده داریم، موردپسند و خواست او باشد. همچنین نماز ابزاری برای تربیت است؛ زیرا خداوند رب‌العالمین یعنی تربیت‌کننده است.

اهمیت نماز اول وقت نیز در این طرح برای دانش‌آموزان تبیین شد؛ چون خداوند شش بار ما را به شتاب به نماز دعوت کرده و آن را عامل پیروزی و فلاح و بهترین عمل یاد کرده است؛ لذا هیچ کاری نباید بر نماز اول وقت ترجیح داده شود. با اینکه خداوند به ما زمان داده است؛ اما بی‌توجهی به نماز اول وقت به دور از ادب است. نماز نسخه‌ی همه‌کاره‌ای است که باعث نظم، اراده، تمرکز، بهداشت جسم و روح، پاک‌ی از گناه، امنیت اجتماعی و... می‌شود.

خوشبختانه در برپایی نماز جماعت مدرسه شاهد استقبال خوب دانش‌آموزان بودیم. آن‌ها قبل از نماز با آرامش در نمازخانه حضور می‌یافتند.

➤ همکاری خانواده‌ها

وقتی خانواده‌ها در کنار ما نماز خواندند! با گذر زمان فهمیدم که عادت به نمازخواندن در دانش‌آموزان فقط در مدرسه شکل نمی‌گیرد؛ خانواده ستون اصلی تربیت دینی است. پس تصمیم گرفتم والدین را هم همراه کنم تا نماز تجربه‌ای زنده و ماندگار شود.

✓ اجرای طرح گفتمان نماز

(برگزاری جلسات آموزش خانواده با موضوع تربیت دینی و مهارت دعوت فرزندان به نماز) ابتدا شرکت اولیا در جلسات گفتمان نماز را برنامه‌ریزی کردیم. چند جلسه صمیمانه برگزار شد. مادران و پدران کنار هم نشستند و از تجربه‌های شخصی‌شان در نماز گفتند.

بعضی از مادران از اولین روزهایی گفتند که فرزندان‌شان در کنارشان نماز خوانده‌اند و بعضی پدران خاطرات مربوط به نمازخواندن خودشان در نوجوانی را به اشتراک گذاشتند. وقتی نگاه می‌کردم، می‌دیدم که شور و علاقه‌ی والدین، با همان صداقت، به فرزندان منتقل می‌شود. بچه‌ها بعداً با هیجان می‌گفتند: «مامان امروز برایم از نماز تعریف کرد.»

✓ اجرای طرح سه میم

(برقراری تعامل پویا و سازنده و پیوند بین مدرسه و مسجد و منزل)

- جلب همکاری خانواده‌ها در ترویج فرهنگ نماز و ایجاد هماهنگی بین محیط مدرسه و خانه در این زمینه.

نیمکت‌ها را جابه‌جا کن!

یادگیری و تعلق خاطر را در فراگیرندگان برانگیزاند و خودپنداره مثبتی را در آن‌ها ایجاد کند.

ب) ایجاد تنوع در فضای فیزیکی و چیدمان کلاس: اجرای راهکارهای متنوع در چیدمان کلاس، به‌منظور انجام کار گروهی و شاداب‌سازی فضای یادگیری در این مسیر از اهمیت فراوانی برخوردار است.

هر معلمی قبل از اینکه بخواهد با چیدمان کلاس روش مشارکتی را اجرا کند، این سوالات در ذهنش ایجاد می‌شود که باید به آن‌ها جواب دهد:

۱. گروه‌ها چند نفری باید باشند؟ ۲. کدام شاگردان باید با هم باشند؟ ۳. این محیط مشارکتی کجا باید باشد؟ ۴. چه‌ها با چه وسایلی باید کار کنند؟ ۵. آن‌ها چگونه و چقدر باید کار کنند؟ ۶. ویژگی موضوعاتی که در قالب فعالیتی جمعی می‌توان به آن‌ها پرداخت چیست؟ ۷. تا چه حدی باید شاگردان را کمک و راهنمایی کنیم؟ ۸. چگونه فعالیت‌های گروه را ارزیابی کنیم؟

انواع چیدمان کلاسی

۱. **دو نفره:** این چیدمان یکی از کاربردی‌ترین الگوهای نیمکتی در کلاس است. در این روش معلم دانش‌آموزان را دوه‌دو می‌نشاند و اجازه می‌دهد که فعالیت‌هایشان را دوفنره انجام دهند.
۲. **شبکه‌ای:** این چیدمان به‌ویژه زمان برگزاری

از چیدمان‌های منعطف، عملکرد تحصیلی و انگیزه‌ی یادگیری را بهبود بخشیده‌اند.

انواع محیط‌های یادگیری

۱. **فیزیکی:** این محیط‌ها شامل کلاس‌های درس، کتابخانه‌ها، آزمایشگاه‌ها و سایر فضاهای آموزشی هستند. ویژگی این محیط‌ها تعامل رودررو، دسترسی به منابع فیزیکی و تجربه‌های عملی است.

۲. **مجازی:** با پیشرفت فناوری، می‌توان محیط‌هایی با چیدمان مشارکتی ایجاد کرد که به سازماندهی فضای فیزیکی کلاس بپردازد؛ محیط‌هایی که همکاری، تعامل و مشارکت دانش‌آموزان را تسهیل می‌کنند.

الگوی برنامه‌ی تحول برای

تقویت محیط یادگیری مثبت

الف) عاطفی و اجتماعی کردن محیط:

محیط یادگیری مثبت باید بازخورددهنده، سازنده و انگیزه‌بخش باشد. حس مشارکت در

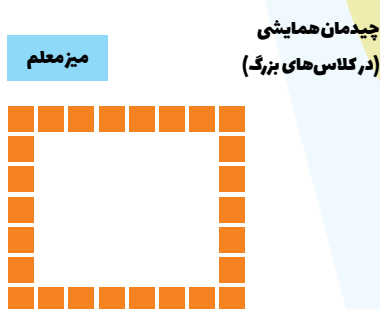
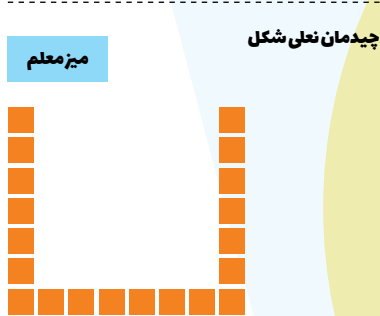
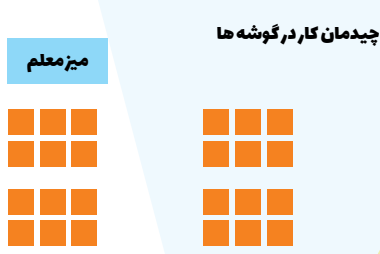
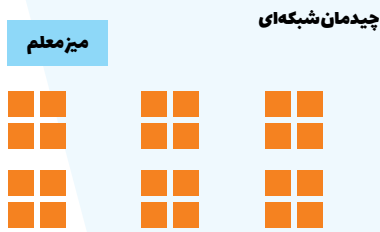
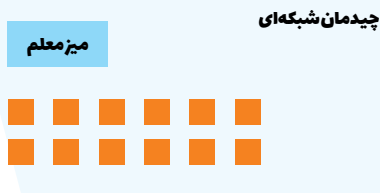
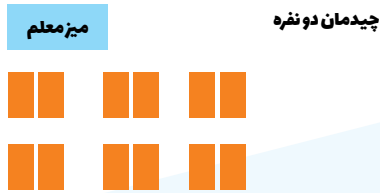
بهروز انصاری
کارشناس ارشد تاریخ، آموزگار
بازنشسته‌ی ناحیه‌ی یک اراک

محیط‌های یادگیری فضاهایی هستند که فرایند یادگیری و آموزش در آن‌ها صورت می‌گیرد. این محیط‌ها می‌توانند فیزیکی یا مجازی باشند و هر یک ویژگی‌های خاص خود را دارند که بر تجربه‌ی یادگیرنده تأثیر می‌گذارد. تحول در روش‌های تدریس و تأکید بر کار گروهی از ابتدای سال جاری با تأکید و اهتمام شخص رئیس‌جمهور دنبال می‌شود.

اهمیت و ضرورت چیدمان کلاس

- چیدمان کلاس تأثیر مستقیمی بر مشارکت و تمرکز و تعامل دانش‌آموزان دارد.
- چیدمان تعاملی می‌تواند تمرکز را تا ۳۵ درصد و مشارکت را تا دو برابر افزایش دهد.
- ساختار کلاس می‌تواند اضطراب دانش‌آموزان را کاهش دهد و فضای یادگیری ایمن‌تری را ایجاد کند.
- کشورهایمانند فنلاند و ژاپن، با استفاده

کلاسی بسیار کاربرد دارد.

۷. گروه‌های بزرگ: در این چیدمان معلم کلاس را به دو گروه بزرگ تقسیم می‌کند. هر گروه جدا از یکدیگر به صورت دایره‌وار روی پروژه‌های گسترده‌تر کار می‌کنند.

۸. پروانه‌ای: در این ساختار دانش‌آموزان به صورت فردی کار می‌کنند؛ اما همچنان در کنار یکدیگر می‌نشینند. بخش میانی این چیدمان یعنی بدنه‌ی پروانه محلی برای دریافت دستورالعمل‌های اضافی یا تکلیف‌های جدید در نظر گرفته می‌شود. تمام مواد آموزشی و برگه‌های لازم روی میزهای میانی پخش خواهد شد و معلم نیز در همین ناحیه حضور دارد.

۹. ضیافتی: معلم این ساختار را برای ایجاد گفت‌وگو میان دانش‌آموزانی ایجاد می‌کند که روبه‌روی یکدیگر نشسته‌اند. این برای تمرین و گفت‌وگوی دوستانه یا آشنایی بیشتر هم کلاسی‌ها با هم مناسب است.

مزایای چیدمان درست در کلاس کاربردهای علمی

- **یادگیری عمیق‌تر:** دانش‌آموزان در محیط شاد مفاهیم را ۲۵ درصد سریع‌تر می‌آموزند و توانایی بهتری برای حل مسئله از خود نشان می‌دهند.
- **رشد همه‌جانبه:** با استفاده از چیدمان مناسب در کلاس، مهارت‌های شناختی (تفکر انتقادی، خلاقیت)، مهارت‌های اجتماعی (کار تیمی، ارتباط مؤثر) و مهارت‌های عاطفی (مدیریت فشار روانی، همدلی) در دانش‌آموزان تقویت خواهد شد.

آزمون یا هنگام فعالیت فردی چیدمان مناسبی است. با این حال چنین چیدمانی توصیه نمی‌شود؛ زیرا بچه‌ها در این مدل نمی‌توانند با یکدیگر گفت‌وگو کنند.

۳. چهار نفره: در این چیدمان معلم دانش‌آموزان را در گروه‌هایی چهارنفره سازمان‌دهی می‌کند تا با همفکری هم‌روی فعالیت‌ها را کنند. دانش‌آموزان می‌توانند ابتدا خودشان روی موضوع فکر کنند. سپس با اعضای گروه خود به مشورت بنشینند.

۴. کار در گوشه‌ها: این چیدمان زمانی مفید است که معلم در حال اجرای پروژه‌های بزرگ یا تدریس موضوعی جامع با جنبه‌ها و محورهای متعدد باشد. در این روش به هر گوشه‌ی کلاس فعالیتی خاص داده می‌شود. همه‌ی فعالیت‌ها مکمل یکدیگر هستند.

۵. نعل اسبی یا یوشکل: این چیدمان کلاسی گفت‌وگو را تشویق می‌کند. معلم در این مدل چیدمان به راحتی می‌تواند دانش‌آموزان را ببیند و به آن‌ها به صورت انفرادی کمک کند. این چیدمان نباید برای کار گروهی استفاده شود؛ زیرا در آن، تعامل اعضای گروه مشکل است.

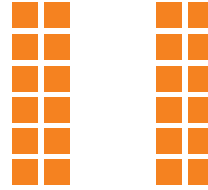
۶. همایشی: این چیدمان به دانش‌آموزان صدایی برابر می‌بخشد و حال‌وهوای شبیه به جلسه‌های رسمی اداری را به محیط یادگیری می‌دهد؛ چیدمانی که صدلی‌ها به صورت دایره‌ای یا مربعی در اطراف کلاس قرار می‌گیرند. این چیدمان در مواردی چون تدوین قوانین، برنامه‌ریزی یک رویداد و بحث

تفاوت چیدمان‌های کلیدی و مقایسه‌ی آن‌ها با روش‌های سنتی

مؤلفه	چیدمان سنتی (ردیفی)	چیدمان گروهی
مشارکت دانش‌آموزان	منفعل، تمرکز بر معلم	فعال، تعامل بالا
انعطاف‌پذیری	ثابت و غیرقابل تنظیم	امکان تغییر سریع برای فعالیت‌های متعدد
مدیریت کلاس	کنترل متمرکز با نظارت مستقیم	نیازمند نظارت غیرمستقیم
فضای فیزیکی	مناسب برای کلاس‌های کوچک	نیاز به فضای بیشتر
یادگیری	سطحی و مبتنی بر حفظیات	عمیق و مبتنی بر همکاری

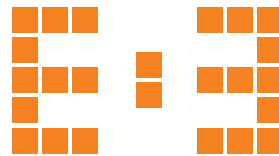
چیدمان ضیافتی

میز معلم

چیدمان پروانه‌ای

میز معلم

نقش معلم در کار تیمی

نقش معلم در فعالیت‌های تیمی بسیار حساس‌تر از زمانی است که او در کلاس درس نقش انتقال‌دهنده‌ی دانش را ایفا می‌کند و ارتباط یک‌جانبه‌ای را با دانش‌آموزان دارد. در مورد اول مسئولیت به عهده‌ی تیم است و این اعضای تیم هستند که به یکدیگر کمک می‌کنند تا فرایند یادگیری به گونه‌ای مطلوب طی شود. بخش اعظم فعالیت‌های مدیر یادگیری در خارج از کلاس درس صرف تهیه‌ی مواد آموزشی می‌شود. باید این تصور را کنار گذاشت که معلم به تنهایی مسئول یادگیری دانش‌آموزان است. دانش‌آموزان را باید توجیه کرد که برای انجام هر کاری نباید به معلم مراجعه کنند. آن‌ها باید از ابتکار خودشان و کمک گروه بهره ببرند.

مدیر یادگیری تنها باید زمانی در کار تیم دخالت کند که موانعی بر سر راه فعالیت‌های آن‌ها ببیند و این دخالت نباید به گونه‌ای باشد که کنترل یک‌جانبه و مستبدانه را برای دانش‌آموزان تداعی کند. معلم در این مواقع باید آن‌ها را تشویق کند تا راه‌حل مناسبی را برای مشکل خود بیابند و تنها زمانی به معلم مراجعه کنند که افراد تیم یا تیم‌های دیگر نتوانسته‌اند آن‌ها را کمک دهند. دخالت معلم آن قدر باید ظریف و دقیق باشد که به معلم محوری تبدیل نشود. تا آنجا که ممکن است افراد را به فکر کردن و ارائه‌ی راه‌حل در مورد موضوع مورد نظر تشویق کنید.

بعضی از موارد همراهی مدیر یادگیری در کار گروهی

۱. بیان زمان بندی: اگر اعضای تیم در مورد زمان پایان پرسش کردند، مدیر یادگیری می‌تواند توضیحی ارائه دهد.

۲. توضیح عبارات: اگر تیم در فهم عبارتی مشکل داشته باشد، مدیر یادگیری نباید معنی تحت‌اللفظی آن را بیان کند. باید آن را در کلاس به بحث بگذارد.

۳. انجام ندادن بعضی از مراحل فعالیت‌ها: اگر تیمی قسمتی از فعالیت را حذف کند، مدیر یادگیری باید علت را جویا شود. اگر دلیل منطقی بیان شد، مدیر دیگر اصرار نخواهد کرد.

۴. باز خورد نشان دادن به تیم‌هایی که کار خود را به اتمام نرسانده‌اند: مدیر یادگیری باید با تیم‌های دیگر کار را به پایان برساند تا تیمی که عقب مانده است، از این به بعد رعایت محدودیت زمانی را بکند.

۵. نظارت: مدیر یادگیری باید شاهد و ناظر دقیق انجام فعالیت تیم‌ها باشد؛ زیرا و مسئول کیفیت اجرای فعالیت‌هاست.

۶. هماهنگ‌سازی بین اعضا هنگام تصمیم‌گیری: مدیر یادگیری باید هنگامی که اعضا در تصمیمی به توافق نمی‌رسند، دخالت کند و علت اختلاف را به کمک سایر اعضای تیم بیابد و موارد اختلاف را از میان بردارد.

نتیجه‌گیری

توجه به چیدمان کلاس تحول بزرگی در نظام آموزشی ایجاد و به معلمان و دانش‌آموزان کمک می‌کند تا فرایند یادگیری را به تجربه‌ای لذت‌بخش و مؤثرتر تبدیل کنند. با این حال، موفقیت در اجرای این روش‌ها نیازمند برنامه‌ریزی دقیق، منابع کافی و آموزش معلمان است. در نهایت، انتخاب نوع چیدمان کلاس بستگی به محتوا، روش تدریس، نیازهای دانش‌آموزان و اهداف آموزشی دارد. با به کارگیری روش‌های نوین و تحول در محیط‌های یادگیری می‌توانیم نظام آموزشی را به سمت آینده‌ای روشن و پویا سوق دهیم و نسلی از یادگیرندگان خلاق و توانمند را پرورش دهیم.

منابع

۱. حسینی فوایدی، طوفان و عبداللهی، ونوس (۱۳۹۵). «بررسی تأثیر چیدمان میز و صندلی در رفتارهای کلاسی دانش‌آموزان»، همایش بین‌المللی معماری، شهرسازی، عمران، هنر و محیط زیست.
۲. کریمیان، انسبیه‌سادات (۱۴۰۴). «چگونگی اصلاح روش‌های آموزش و تحول در محیط‌های یادگیری، چهارمین همایش ملی ایده‌های کاربردی در علوم تربیتی، روان‌شناسی و مطالعات فرهنگی»، بوشهر.

3. OECD. (2018). The Role of Classroom Layout in Promoting 21st Century Skills. OECD iLibrary.
4. Marx, A. (1999). The effects of traditional vs. group seating on student interaction. Teaching and Teacher Education, 15(3), 393-407.

مصداق‌های چیدمان کلاس در دوره‌ی ابتدایی

پایه	فعالیت	چیدمان
اول	بازی حرکتی الفبا	چیدمان دایره‌ای با فضای مرکز باز
دوم	کاشت دانه و مشاهده رشد گیاه	ایستگاه‌های یادگیری با میزهای گروهی
سوم	طراحی نقشه‌ی محله	چیدمان نعل اسبی برای بحث گروهی
چهارم	مسابقه‌ی حل جدول ضرب	چیدمان پروانه‌ای با میزهای میانی
پنجم	اجرای نمایش تاریخی	چیدمان همایشی با صندلی‌های ردیفی
ششم	ساخت نمونک (ماکت) منظومه‌ی شمسی	گروه‌های چهار نفره با میزهای بزرگ

خارج از برنامه یا بدون برنامه

یک ویژگی بسیار بارز معلمان خیره، این است که به ندرت بدون برنامه کاری می‌کنند. آن‌ها برای هر فعالیتی در کلاس هدف و برنامه دارند. اگر اوضاع مطابق برنامه و انتظارشان پیش نرود، یا ایجاد تغییر در کارشان، برنامه را با شرایط موجود هماهنگ می‌کنند. در عوض همکاران ناکارآمد، انگار روزها را بر اساس شانس می‌گذرانند. شگفت‌آور اینکه به نظر می‌رسد علاقه‌ای به داشتن برنامه‌ی مدون جهت انجام فعالیت‌هایشان نداشته و اصولاً حتی دوست ندارند پاسخگویی عملکرد خود باشند. اگر اوضاع به خوبی آنچه آن‌ها دوست دارند، پیش نرود سریع به دنبال کسی یا چیزی می‌گردند تا تقصیر را به گردن او بیندازند.

معلمان موفق متفاوت عمل می‌کنند. نوشته تاد وینگر

شہین خان قاسم ریلما

